

Nanne Ristimäki

Tunnetyöskentelyn menetelmät osaksi päiväkodin arkea

Toimintatutkimuksellinen kehittämishanke päiväkodin esikou-
luikäisille lapsille

Opinnäytetyö

Syksy 2012

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma



Ihminen!
Iloitse elämästäsi,
itke ikävöidessäsi,
ilmaise itseäsi.
Sillä ihmisen kokoinen elämä
vie koko ihmisen iän.

Pirjo Levo

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Nanne Ristimäki

Työn nimi: Tunnettyöskentelyn menetelmät osaksi päiväkodin arkea - Toimintatutkimuksellinen kehittämishanke päiväkodin esikouluikäisille lapsille

Ohjaaja: Minna Zechner

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 74

Liitteiden lukumäärä: 4

Opinnäytetyöni on toimintatutkimuksellinen kehittämishanke, jonka aiheena oli tunnettyöskentely osaksi esikouluikäisten lasten päiväkodin arkea. Tutkimus toteutettiin toimintatutkimukselle tyypillisen syklimäisen prosessin tavoin. Syklejä tutkimuksessani oli kaksi, jotka toteutettiin syksyllä 2011 sekä keväällä 2012. Tutkimukseeni osallistui kaksi eri Seinäjoen alueen päiväkodin esiopetusryhmää.

Kehittämishankkeeni idea oli kokeilla ja kehittää erilaisia tunnettyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä ja arvioida niiden toimivuutta. Lopputuotoksena laadin päiväkodeille käytännön oppaan, josta ilmenevät tutkimuksessa parhaimmiksi osoitautuneet tunnettyöskentelyn menetelmät sekä ohjeet niiden toteutukseen.

Käytin tutkimukseni toteutuksessa monipuolisesti erilaisia tunnettyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä kuten taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia sekä kehollisen ilmaisun menetelmiä. Näitä menetelmiä arvioin rakentamani analyysikehikon avulla, joka sisältää kahdeksan eri onnistuneen ja toimivan tunnettyöskentelyn menetelmän kriteeriä.

Tutkimuksen aikana kokeilin yhteensä kolmeakymmentäkolmea tunnettyöskentelyn menetelmää. Yhdeksää näistä menetelmistä kokeilin kahdesti, sekä ensimmäisellä että toisella syklimillä, jotta varmistuin menetelmän toimivuudesta tai toimimattomuudesta. Lopulliseen käytännön oppaaseen valikoitui yhteensä kaksitoista menetelmää, joiden avulla tunteita voidaan lasten kanssa päiväkodeissa käsitellä.

Avainsanat: tunteet, tunnetaidot, lapset, päiväkodit, tunnettyöskentelyn menetelmät

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Work

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Nanne Ristimäki

Title of thesis: Emotion Processing Methods in a Kindergarten Daily Life – An Action Research Development Project for Pre-School Kindergarten Children

Supervisor(s): Minna Zechner

Year: 2012

Number of pages: 74

Number of appendices: 4

This thesis is an action research development project whose purpose was to explore and develop methods for preschool children to process and express their emotions in everyday life. The action research process was realized in a typical cyclical manner. There were two cycles in the research that were carried out in autumn 2011 and spring 2012. Two preschool groups in Seinäjoki took part in the research.

The objective of the research was to apply, develop and assess different methods that can be used in processing and expressing emotions. As a result, I formed a practical guidebook that reveals the best methods for emotion processing as well as instructions for their implementation.

Variable emotion processing methods such as artistic, narrative, performing and kinetic methods were applied in the research. The analytical framework I created for assessing the different methods consists of eight criteria for successful emotion processing.

Over the course of the research, I explored altogether 33 emotion processing methods. Nine of these methods were explored during both cycles to ensure their suitability for the purpose. The final practical guide consists of twelve methods that can be used with children in kindergartens to help process and express their emotions.

Keywords: emotions, emotion skills, children, kindergarten, emotion-processing methods

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	3
Thesis abstract.....	4
SISÄLTÖ	5
Kuvio- ja taulukkoluetelo	6
1 JOHDANTO.....	7
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	9
2.1 Aiheen ajankohtaisuus johti idean syntymiseen	9
2.2 Kahden syklin toimintatutkimus	10
2.3 Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmät	13
3 TUNTEIDEN KÄSITTELY PÄIVÄKODISSA	16
3.1 Tunteet – Mitä niillä tarkoitetaan?.....	16
3.2 Lasten tunnekasvatus on tärkeää.....	18
3.3 Tunteita tulisi harjoitella järjestelmällisesti	19
4 TUNNE TUNTEESI -TUOKIOT	22
4.1 Tunnetyön menetelmien luokittelu.....	22
4.1.1 Taiteelliset menetelmät	23
4.1.2 Ilmaisulliset menetelmät.....	24
4.1.3 Tarinankerronnalliset menetelmät	24
4.1.4 Kehollisen ilmaisun menetelmät.....	25
4.2 Analyysikehikko tunnetyön menetelmien arvioinnin tukena	26
4.3 Toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli	31
4.4 Uuden suunnitelman laatiminen	44
4.5 Toimintatutkimuksen toinen sykli.....	46
5 LOPPUARVIOINTI MENETELMIEN TOIMIVUUDESTA	61
6 POHDINTA	67
LÄHTEET	70
LIITTEET	74

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Lapsen tekemä piirustus hänen sen hetkisestä tunnetilastaan	39
Kuvio 2. Lapsen piirustus kiusaamistilanteesta	53
Taulukko 1. Esimerkki analyysikehikosta	31
Taulukko 2. Ensimmäisen syklin tuokioiden tavoitteet ja menetelmät	33
Taulukko 3. Ensimmäisen syklin analyysikehikko	38
Taulukko 4. Toisen syklin tuokioiden tavoitteet ja menetelmät	48
Taulukko 5. Toisen syklin analyysikehikko	56
Taulukko 6. Ensimmäisen ja toisen syklin parhaimmiksi todetut menetelmät yhdistettynä samaan analyysikehikkoon	63
Taulukko 7. Ensimmäisen ja toisen syklin toimimattomimmat menetelmät yhdistettynä samaan analyysikehikkoon	65

1 JOHDANTO

Tämä on tutkimusraportti toimintatutkimuksellisesta kehittämishankkeesta, jonka aiheena oli tunnetyöskentely esikouluikäisten lasten kanssa päiväkodeissa. Iso-korven (2004, 9-12) mukaan tunnetyö tarkoittaa tunnepaineiden tunnistamista ja toimiviin ratkaisukeinoihin keskittymistä. Tunnetyön laiminlyönti ja riittämättömyys voivat johtaa vaikeuksiin ihmissuhteissa, sillä ilman tunnetyötä ihminen saattaa ajautua tunneväsämykseen. Mitä enemmän tunteiden kanssa kuitenkin työskennellään, sekä itsekseen että muiden kanssa vuorovaikutuksessa, sitä helpommaksi työskentely niiden kanssa tulee. (Isokorpi 2004, 9-12.) Käytän tutkimuksessani tunnetyön käsitettä kuitenkin laajemmassa merkityksessä; kyse on tunteiden tunnistamisesta, nimeämisestä ja puhumisesta sekä kaikella tavalla tunteiden käsittelystä.

Toimintatutkimuksellisen kehittämishankkeeni idea oli kokeilla ja kehittää erilaisia lapsille soveltuvia menetelmiä, joiden avulla tunteita voidaan päiväkodeissa käsitellä. Tunteiden käsittely ja opettelu päiväkodeissa on tärkeää, sillä tutkimuksissa hyvät tunnesäätelykyvyt on liitetty parempaan hyvinvointiin, itsetuntoon ja tasapainoiseen tunne-elämään (Kanninen & Sigfrids 2012, 82). Ihmiset puhuvat useasti elämän asioista tunnekäsittein, sillä tunteet ovat ihmisten elämässä läsnä kaiken aikaa. Tunteilla tarkoitetaan kaikkia elämyksellisiä mielenliikkeitä ja niihin liittyviä ajatuksia, psykologisia ja biologisia tiloja sekä yllykkeitä toimintaan. Niiden kesto ja voimakkuus vaihtelevat, mutta yleensä tunteeksi kutsutaan suhteellisen lyhytaikaista ja intensiivistä tilaa. Tunteet ovat kuitenkin niin monitasoisia, ettei yksiselitteistä tunteiden määritelmää ole. (Isokorpi & Viitanen 2001, 24, 30.)

Tutkimukseni koostui tunnetyöskentelyyn tarkoitettujen menetelmien kokeiluluonteisesta käytöstä ja niiden toimivuuden analysoinnista. Arvioin menetelmiä kehittämäni analyysikehikon avulla kahdeksan eri kriteerin kautta. Analyysikehikossa arvioin muun muassa sitä, onko menetelmä sellainen, jonka avulla lapset tuovat esiin omia tunnekokemuksiaan ja uskaltavat heittäytyä toimintaan mukaan. Analyysikehikon kautta arvioin menetelmissä myös sitä, käsitelläänkö sen avulla onnistuneesti tunteita, eikä esimerkiksi ajauduta keskustelemaan lasten kanssa täysin aiheen ulkopuolelta olevista asioista. Tämän edellytyksenä usein on, ettei me-

netelmä ole liian haastava ikä- ja taitotasolle ja ettei ryhmän koko ole liian suuri menetelmää toteuttaessa. Kehittämishankkeeni lopputuotoksena laadin päiväko-deille käytännön oppaan, josta ilmenevät parhaaksi osoittautuneet menetelmät sekä niiden toteutustavat.

Toteutin tutkimuksen toimintatutkimuksena, jossa tuotetaan tietoa käytännön kehittä-miseksi. Toimintatutkimuksessa tutkitaan ihmisten toimintaa ja sen tarkoitus on kehittää käytäntöjä yhä paremmaksi. Toimintatutkimus kohdistuu erityisesti sosiaa-liseen toimintaan, joka pohjautuu vuorovaikutukseen. Se on ajallisesti rajattu tut-kimus- ja kehittämisprojekti, jossa sekä suunnitellaan että kokeillaan uusia toimin-tatapoja. (Heikkinen 2007, 16.) Järjestin tutkimukseni toteutusosiot kahdessa syk-lissä, syksyllä 2011 ja keväällä 2012 kahdessa eri Seinäjoen päiväkodin esiöpe-tusryhmässä. Toteutuskerrat olivat noin tunnin mittaisia.

Tämän toimintatutkimuksellisen kehittämishankkeeni tutkimusraportin aloitan ker-tomalla aluksi tarkemmin tutkimukseni toteutuksesta, tutkimuskysymyksistä ja ai-neistonkeruumenetelmistä. Kerron, mitä tunteilla tarkoitetaan sekä miksi niitä olisi hyvä käsitellä lasten kanssa päiväkodissa. Määrittelen ja luokittelen tunnetyöskentelyyn tarkoitetut menetelmät neljään pääluokkaan: taiteellisiin, tarinankerronnalliisiin, ilmaisullisiin sekä kehollisen ilmaisun menetelmiin. Tarkastelen lähemmin myös analyysikehikkoa, jonka avulla arvioin menetelmien toimivuutta. Tuon esille ensimmäisellä ja toisella syklillä käyttämiäni tunnetyöskentelyn menetelmiä, ja analysoin niiden toimivuutta tai toimimattomuutta analyysikehikon avulla. Asiasta kiinnostuneet voivat lukea tarkemmat toimintatuokioiden ja menetelmien toteutuk-sen kuvaukset liitteistä 2 ja 3. Tutkimusraportin lopussa teen yhteenvedon par-haimmista tunnetyöskentelyn menetelmistä sekä kerron, mitkä menetelmät päätyi-vät käytännön oppaaseeni ja miksi. Käytännön opas löytyy liitteestä 1.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkimukseni tutkimuskysymykset sekä kerron toimintatutkimuksellisista periaatteista, joita tutkimuksessani noudatin. Pohdin omaa osallistuvaa ja aktiivista rooliani tutkimuksessa ja siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja kompastuskiviä. Luvun lopussa kuvailen käyttämiäni aineistonkeruumenetelmiä. Aloitan luvun kuitenkin kertomalla lyhyesti siitä, mikä johti aiheen valintaan.

2.1 Aiheen ajankohtaisuus johti idean syntymiseen

Erilaiset lasten tunne-elämän ongelmat ovat lisääntyvä ongelma Suomessa. Saarinen (2006, [viitattu 29.6.2012]) kertoo, että lähes neljäsosalla lapsista ilmenee jonkinasteisia tunne-elämän häiriöitä, joista tavallisimpia ovat tarkkaavaisuus-, käytös- ja uhmakkuushäiriöitä. Myös Santalahti, Sourander ja Piha (2009, 959, 963, [viitattu 29.6.2012]) tuovat ilmi, että lapsen käyttäytymisestä ja tunne-elämän ongelmista johtuen hoitoon hakeutuminen on lisääntynyt huomattavasti Suomessa viimeisten vuosikymmenten aikana. Koulut ja päiväkodit ovat ratkaisevassa asemassa paitsi ongelmien havaitsemisessa myös tuen antamisessa ja hoitoon ohjaamisessa. (Santalahti ym. 2009, 959, 963, [viitattu 29.6.2012].) Erilaiset käyttäytymishäiriöt, univaikeudet, vatsakivut ja päänsäryt kotona, päiväkodissa tai koulussa voivat juontaa juurensa lasten tunne-elämän ongelmista (Wright & Oliver 1998, 8).

Aiheen ajankohtaisuus ja tarpeellisuus lisäsivät kiinnostustani tunteiden käsittelyä kohtaan. Pohdin sitä, kuinka päiväkodeissa ja kouluissa tulisi tehdä ennaltaehkäisevää työtä lasten tunne-elämän ongelmien ehkäisemiseksi. Mietin, kuinka päiväkodeissa voitaisiin tukea lasten tervettä itsetuntemusta ja tunteiden käsittelyä. Olin tietoinen siitä, että joissain päiväkodeissa on toteutettu erilaisia tunnetaito-ohjelmia. Mieleeni heräsi kuitenkin kysymys siitä, miten erilaiset menetelmät käytännön toteutuksessa toimivat ja mikä tekee yksittäisestä menetelmästä toimivan tai toimimattoman. Minua askarrutti myös kysymys siitä, onko tunnetyöskentelyn menetelmien käytöstä konkreettista hyötyä lapsille eli oppivatko he esimerkiksi

tunnistamaan tai nimeämään erilaisia tunnetiloja. Koska tunteiden käsittelyn hyödyllisyyttä on kuitenkin mahdotonta mitata näin lyhyellä aika välillä, päätin keskittää tutkimuksessani tarkastelemaan tunnetyöskentelyyn tarkoitettujen menetelmien toimivuutta.

Sosiaalialan ammattilaisella ja erityisesti sosionomilla tulee olla valmiudet tunnetyöskentelyyn lasten kanssa. Tutkimukseni lopputuotoksen, käytännön oppaan, ansiosta päiväkodin työntekijät saavat parhaimmiksi todetut menetelmät ja ohjeet niiden toteutukseen suoraan käyttöönsä. Haastavinta sosiaalialan ammattilaiselle ei kuitenkaan ole menetelmien toteuttaminen, vaan se, miten lasten esiin tuomiin tunteisiin vastaa ja reagoi. Lasten tunteisiin vastaamista voi olla ennakkoon hankala harjoitella, koska ei tiedetä, mitä tunteita lapset menetelmiä käyttäessä tuovat esiin. Siksi olisikin välttämätöntä, että jokainen, joka käsittelee tunteita ja toteuttaa tunnetyöskentelyä lasten kanssa, tiedostaisi omia tunteitaan ja oman käyttäytymisensä merkityksen tunnetyötä tehdessään. Myös Eklund ja Janhunen (2005, 89) korostavat, että ohjaajan tulee olla yhteydessä oman sisäisen tunnemaailmansa kanssa, jotta hän voi saavuttaa yhteyden lasten tunteisiin. Lisäksi ohjaajan tehtävänä on kantaa lasten tunteita ja avustaa heitä käsittelemään ja kestämään niitä. (Eklund & Janhunen 2005, 89.) Ohjaajalla, joka tekee tunnetyötä lasten kanssa, on siis suuri eettinen vastuu, sillä lasta ei saa jättää tunteidensa kanssa yksin.

2.2 Kahden syklin toimintatutkimus

Keräsin aineistoni kahdessa toteutusosiossa, syksyllä 2011 ja keväällä 2012. Toiteutin tutkimukseni toimintatutkimuksena, jossa tuotetaan tietoa käytännön kehittämiseksi. Heikkisen (2007, 16) mukaan käytäntöjen yhä paremmaksi kehittäminen sekä ihmisen toiminnan tutkiminen ovat toimintatutkimuksen ydin. Toimintatutkimuksessa sekä suunnitellaan että kokeillaan uusia toimintatapoja ja se on ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti. Erityisen kiinnostuneita ollaan sosiaalisesta toiminnasta, joka pohjautuu vuorovaikutukseen. (Heikkinen 2007, 16.) Toisin sanoen tutkin kehittääkseni ja kehitin tutkiakseni parhaita tunnetyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä.

Toimintatutkimus sopi opinnäytetyöni lähestymistavaksi, koska pyrin kehittämään tunnetyöskentelyä päiväkodeissa esikouluikäisten lasten kanssa. Tutkimukseni oli toimintatutkimukselle tyypillinen syklimäinen prosessi, jossa vuorottelivat suunnittelu, toiminta, toiminnan havainnointi ja arviointi (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 26). Ensimmäisellä toteutusosiossa, syksyllä 2011, kokeilin tunteiden käsittelyyn tarkoitettuja menetelmiä ensimmäisen kerran. Ensimmäiseen suunnitelmaani perustuvan kokeilujakson pohjalta tein uuden, parannellun suunnitelman, jonka toteutin keväällä 2012. Toisella toteutusosiossa tarkoitukseni oli kehittää sekä uusia menetelmiä että kokeilla jo ensimmäisellä toteutusosiossa hyviksi todettuja menetelmiä uudestaan toimintatutkimuksen periaatteita noudattaen. Toimintatutkimuksen avulla pyritään muuttamaan sosiaalisia käytäntöjä ottamalla tutkittavat eli käytännössä vaikuttavat ihmiset aktiivisiksi osallisiksi tutkimuksessa (Kuula 1999, 9). Sellaisista menetelmistä, joista lapsille näytti olevan tunteiden nimeämisen, tunnistamisen ja ilmaisemisen kannalta hyötyä, toteutin kevään toteutusosiossa uudelleen. Toteutin uudestaan myös niitä menetelmiä, jotka jostain syystä ensimmäisellä toteutusosiossa eivät onnistuneet toivotulla tavalla, jotta varmistuin menetelmien toimivuudesta tai toimimattomuudesta. Joitakin kokeiltuja menetelmiä jouduin kehittämään uudelleenlaisiksi ja kokeilemaan, toimivatko ne alkuperäisiä menetelmiä paremmin.

Tutkimuksessani oli siis kaksi sykliä, joten se oli toimintatutkimukselle tyypillisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti. Tutkimukseni tarkoituksena oli tavoitella käyttökelpoista tietoa ja luoda käytännön hyötyä päiväkotien arkeen. Molemmat syklit toteutettiin Seinäjoen alueen kahdessa eri esiopetusryhmässä. Ensimmäinen toteutusosio syksyllä 2011 oli osa Yhteisölliset ja luovat sosiaalityön menetelmät – harjoittelujaksoani, jonka toteutin yhdessä opiskeluystäväni Lotta Ojalan kanssa. Ensimmäinen sykli sisälsi yhdeksän toimintakertaa, joissa testasimme tunnetyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä ensimmäisen kerran. Toisella syklillä keväällä 2012 toteutin toimintatuokioita yhteensä yksitoista. Tällä toisella toteutusosiossa kokeilin joitain samoja menetelmiä, joita olin ensimmäisellä syklillä jo toteuttanut. Lisäksi löysin paljon uusia tunnetyön menetelmiä, joita halusin myös kokeilla käytännössä. Lapset tunsivat toimintatuokiot nimellä Tunne Tunteesi -tuokiot.

Tutkimukseni avulla pyrin saamaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä ovat tutkimuksessani parhaimmiksi todetut tunnetyöskentelyn menetelmät käytännön toteutuksessa?
2. Mitkä kriteerit tekevät tunnetyön menetelmästä onnistuneen?

Näihin tutkimuskysymyksiin pyrin saamaan vastauksen rakentamani analyysikehikon avulla, jossa arvioin menetelmien toimivuutta kahdeksan kriteerin avulla. Kerroin analyysikehikosta tarkemmin alaluvussa 4.2.

Roolini tutkimuksessa oli osallistuva. Toimintatutkija on aktiivinen toimija ja vaikuttaja, eikä hän edes yritä uskotella olevansa ulkopuolinen tai neutraali. Tällä tavoin toimintatutkimus eroaa siis tavallisesta tutkimuksesta, sillä perinteisesti tutkijan hyveenä pidetään ulkopuolisuutta. (Heikkinen 2007, 19.) Toisaalta tämä on herättänyt minussa eettistä pohdintaa tutkimustulosten luotettavuudesta. Olen useasti tutkimukseni eri vaiheissa joutunut muistuttamaan itseäni siitä, etten pyrkisi tiedostamattani ohjailemaan lasten kertomuksia haluamaani tai olettamaani suuntaan. Samalla olen tietoinen, että toimintatutkija kuitenkin pyrkii jollain tavalla aina vaikuttamaan tutkimansa yhteisön toimintaan (Huovinen & Rovio 2007, 106). Toisaalta tutkimukseni tarkoituksena ei ollut se, että kaikki kokeilemani tunnetyöskentelyn menetelmät olisivat olleet onnistuneita. Yhtälailla epäonnistunut menetelmä tai vikaan mennyt tunteiden työskentelyyn tarkoitettu toiminta on toivottava tutkimustulos, sillä tutkimukseni tarkoituksena oli löytää juuri ne käytännössä parhaiten toimivimmat tunnetyöskentelyn menetelmät.

Tutkimukseni lähtökohta ei ollut se, että olisin lähtenyt arvioimaan ja arvostelemaan jo käytössä olevia menetelmiä ja tapoja, joita tutkimukseeni osallistuvissa päiväkodeissa hyödynnetään tunteiden käsittelyn tukena. Tutkimukseni keskittyi lähinnä uuden luomiseen, aina vain parempaan ja laadukkaampaan tunnetyöskentelyyn, jolloin lapset oppisivat hallitsemaan ja käsittelemään omia tunteitaan. Tavoitteena oli tuoda uusia, mielenkiintoisia ja toimivia tunnetyöskentelyn menetelmiä päiväkodin arkeen.

2.3 Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytin osallistuvaa havainnointia, jota käytetään toiminnan kuvaamiseen ja ymmärrettävään selittämiseen (Törrönen 1999, 221). Havainnointi sopii aineistonkeruumenetelmänä erityisesti silloin, kun tutkittavilla on kielellisiä vaikeuksia, esimerkiksi lasten kanssa. Havainnoinnin haasteena on kuitenkin se, että havainnoija saattaa haitata tilannetta ja jopa peräti muuttaa tilanteiden ja tapahtumien kulkua. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 213.) Käytin aineistonkeruumenetelminä lisäksi havainnoinnin pohjalta kirjoittamaani tutkimuspäiväkirjaa sekä erilaisia lyhyitä ja vapaamuotoisia suullisia haastatteluja ja kirjallisia kyselyitä päiväkodin työntekijöille. Harkitsin myös vaihtoehtoisesti, että olisin videoinut toimintatuokiot, jotta tuokioilla käytettyjen menetelmien analysoiminen ja arvioiminen olisi ollut jälkikäteen vaivattomampaa ja luotettavampaa. Suljin videoinnin aineistonkeruumenetelmänä kuitenkin pois, sillä pohdin, kuinka luontevasti lapset osaisivat tunteistaan puhua tai tunteitaan näyttää, jos tietäisivät videokameran kuvaavan heitä. Lisäksi tutkimusluvut vanhemmilta olisivat olleet erilaiset ja hyvin paljon monimutkaisemmat.

Aineistoni tukena toimivat myös lasten erilaiset toimintatuokioiden aikana tuotetut tuotokset, kuten piirustukset ja askartelut. Pohdin lasten piirustuksia, heidän niistä antamia kommentteja ja kertomuksia sekä omia ja työntekijöiden kokemuksia menetelmien toimivuudesta. Lasten piirustukset päätyivät yhdeksi aineistokseni, koska piirustustehtävien avulla voidaan esimerkiksi arvioida lasten käsitystä perustunteista (Brechet, Baldy & Picard 2009, 587). Lasten valmiit tuotokset kertovat aikuiselle paljon siitä, mitä lapset ovat kokeneet ja ymmärtäneet (Hakkola, Laitinen & Ovaska-Airasmaa 1990, 71). Piirustusten ja lasten kertomusten käyttöönottoon ja esittelyyn tässä tutkimusraportissa vaadittiin kuitenkin kirjallinen suostumus lasten huoltajilta. Vanhemmille teettämäni suostumuslomakkeeseen liitin lyhyen kerroksen tutkimuksen aiheesta, käytettävistä menetelmistä sekä selostuksen siitä, kuinka lasten anonymiteetti on turvattu. Pyysin vanhemmilta kirjallisesti siis luvan heidän lastensa piirustusten ja kertomustensa käyttöön opinnäytetyöni aineistona. Koska lupalomakkeessa tulee olla myös valmis vastausvaihtoehto kieltävälle vastaukselle (Ruoppila 1999, 32), muotoilin lomakkeeseen ”kyllä” ja ”ei” vaihtoehdot, joista vanhemmat valitsivat toisen ja vahvistivat vastauksensa allekirjoituksellaan.

Toisen syklin lopussa keväällä 2012 tein lomakekyselyn lasten vanhemmille, missä pyrin selvittämään sitä, kuinka tärkeäksi ja merkitykselliseksi lasten vanhemmat kokevat tunnetyöskentelyn olevan osana päiväkodin arkea. Lapsia ryhmässä oli viisitoista ja jokaisen lapsen vanhemmat saivat lomakekyselyn kotiinsa täytettäväksi. Sain täytettyjä lomakekyselyjä takaisin yhteensä kymmenen, joten vastausprosentti oli suhteellisen hyvä. Tekemääni lomakekyselyä lasten vanhemmille sivuan tässä tutkimusraportissa vain ohimennen, sillä kyselyn pääasiallisena tarkoituksena oli toimia minulle suunnan näyttäjänä. Halusin saada taustatietoa siitä, kuinka merkityksellisinä lasten vanhemmat tunteiden järjestelmällistä työstämistä päiväkodissa pitävät.

Tärkein aineistoni oli tutkimuspäiväkirjani, johon olen tallettanut toimintatuokioiden etenemisen kuvausta, jäsentänyt omia ajatuksiani sekä kirjoittanut havaintoja ja pohdintoja käyttämistäni menetelmistä ja niiden toimivuudesta. Hirsjärven, Remksen ja Sajavaaran (2009, 45) mukaan tutkimuksen edistymisessä ja seuraamisessa tutkimuspäiväkirja on oivallinen väline. Se voi sisältää muistiinpanoja havainnoista, teorioista ja menetelmistä. (Hirsjärvi ym. 2009, 45.) Olen kirjannut tutkimuspäiväkirjaani lisäksi sekä omaa että lasten toimintaa koskevia havaintoja, saamaani palautetta työntekijöiltä sekä tutkimusprosessin aikana heränneitä kysymyksiä ja hämmennyksen aiheita. Tutkimuspäiväkirja sisältää myös huomioita omista tunteistani ja tunnelmistani tutkimuksen edetessä. Vain refleктоimalla kokemuksiani voin luoda ja saada uutta tietoa. Tutkimuspäiväkirja sisältää lisäksi tarkat kuvaukset toimintatuokiosta ja niillä käytetyistä menetelmien käytännön toteutuksesta.

Haastattelin päiväkodin työntekijöitä aika ajoin. Käytin lähinnä avointa haastattelua, jossa keskusteltava ilmiö on etukäteen määritelty, mutta jossa keskustelun luonne ja kulku muuten ovat hyvin vapaita. Avoimessa haastattelussa halutaan selvittää haastateltavan ajatuksia, tunteita ja mielipiteitä keskustelunluonteisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 209.) Jokaisen käyntikertani yhteydessä keskustelin työntekijöiden kanssa kyseisellä toimintakerralla käytetyistä menetelmistä ja heidän havainnoistaan. Syklien lopussa, sekä syksyllä 2011 että keväällä 2012, tein lomakekyselyn päiväkodin työntekijöille, jotta sain heidän mielipiteensä opinnäytetyöni

toteutuksesta kokonaisuudessaan, sen tarpeellisuudesta sekä siitä, kuinka paljon heille oli ammatillisessa mielessä hyötyä seurata tutkimukseni etenemistä.

3 TUNTEIDEN KÄSITTELY PÄIVÄKODISSA

Aloitan luvun määrittelemällä, mitä tunteilla tarkoitetaan. Tarkastelen lähemmin myös lasten tunnekasvatuksen tärkeyttä. Kerron lasten vanhempien näkemyksiä, joita he toivat esiin aineistonani toimivassa lomakekyselyssä. Teetin lomakekyselyn toisella syklillä mukana olleiden lasten vanhemmille keväällä 2012. Luvun lopuksi tarkastelen ja perustelen tunteiden järjestelmällisen harjoittamisen ja oppimisen hyödyllisyyttä.

3.1 Tunteet – Mitä niillä tarkoitetaan?

Käytämme paljon aikaa siihen, että opetamme lapsille tärkeitä asioita, kuten palapelin kokoamista, kengännauhojen sitomista, lukemista ja kirjoittamista. Mutta tunnetaitojakin voi opettaa! (Sigfrids 2012, 267.)

Tunteet ovat reaktioita ärsykkeisiin ja tilanteisiin, jotka vaikuttavat ihmiseen voimakkaasti (Webster-Stratton 2011, 280). Tunteet ovat mukana jokaisen ihmisen elämässä päivittäin. Ne ohjaavat ihmisen toimintaa kaikessa tekemisessä. Ihminen voi kokea tunteet joko myönteisinä tai kielteisinä, vaikka tunteita ei kuitenkaan voi arvottaa eikä oikeastaan jaotella kielteisiin ja myönteisiin tunteisiin. Tunteen tunteminen on yksilöllinen kokemus. Tunteiden tunnistaminen, erotteleminen ja nimeäminen ei ole helppoa eikä myöskään yksiselitteistä. (Tunteet – mitä ne ovat? 2011, [viitattu 30.3.2012].) Ajattelemme tunteista puhuttaessa yleensä sitä emootioiden joukkoa, jonka tunnistamme sekä itsessämme että muissa ihmisissä ja jotka pystymme nimeämään. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi suru, viha, pelko, ilo, hämmästyminen, inho ja häpeä. Näitä kutsutaan perustunteiksi, mutta ne ovat vain yksi osa tunteiden rooleista ihmisen elämässä. Toisen ihmisen tunteita voidaan tulkita myös esimerkiksi sanattoman viestinnän kautta, kuten kasvojen ilmeistä ja eleistä, äänensävyistä, katsekontaktista, ilmaisun rytmikkyudesta sekä kehon asennoista. (Kanninen & Sigfrids 2012, 76.)

Omien tunteiden tiedostamisella tarkoitetaan sitä, että ihminen havaitsee, millaisia tunteita hänessä herää erilaisissa tilanteissa. Myös sen havaitseminen, minkälaisia tunteita oma käyttäytyminen ja tunteiden ilmaiseminen herättää muissa ihmisi-

sissä, on tunteiden tiedostamista. (Isokorpi 2004, 19–20.) Kaikenlaisten tunteiden tiedostaminen helpottaa niiden asianmukaisessa käsittelemisessä. Tunteiden käsittely ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisen tulisi hallitsemattomasti ja kontrolloimattomasti ilmaista kaikkia tunteitaan. Ihmisen on opittava hyväksymään omat tunteensa, jotta hän voi tulla toimeen niiden kanssa. (Isokorpi & Viitanen 2001, 63.)

Tunnetaidoilla tarkoitetaan omien tunteiden tunnistamista ja haltuunottoa sekä toisten ihmisten tunteiden tunnistamista. Ne ohjaavat osaksi tekojamme ja päätöksiamme, ajatuksiamme ja unelmiamme. Tunnetaidot ovat siis osa sosiaalista käyttäytymistämme. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 13.) Ei ole kuitenkaan tarpeen määritellä, millaisia tunnetaitojen tulisi olla, sillä ne ovat osa jokaisen ihmisen persoonallisuutta. Tunnetaitojen hallinnassa on kuitenkin yleensä kyse hetkessä elämisestä, joka on lasten kanssa usein lähes välttämätöntä. Tunnetaidot ovat käytössä jatkuvasti ja ne ovat tärkeä osa ihmissuhdetaitoja. Liian usein ajatellaan, että vain ihminen, joka osaa puhua tunteistaan hyvin hallitsee tunnetaidot. Tunnetaitojen välineitä ovat kuitenkin lisäksi ilmeet, eleet, äänenpainot, asennot, teot, sanat, tekemättä jättäminen sekä kosketus. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 16–18.)

Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan ihmisen kykyä vaikuttaa siihen, kuinka vahvasti ja pitkään tunteita milloinkin tuntee. Elimistömme kuormittuu niin psyykkisesti kuin fysiologisesti, jos epämiellyttävä tunnetila jatkuu liian pitkään. On siis tärkeää oppia tunteiden hillitsemistä sekä negatiivisten tunteiden ja ajatusten korvaamista toisilla tunteilla. Tunteet vaikuttavat suoraan toimintaamme ja tunteiden säätely taas puolestaan auttaa säätelemään käyttäytymistämme. (Kanninen & Sigfrids 2012, 82.) Ihmisen tulisi oppia hallitsemaan tunteitaan käyttämällä niitä omia tavoitteita ja päämääriä tukevalla tavalla. Mikäli tunteiden hallinta ei ole kontrolloitua, sosiaaliset suhteet kärsivät. (Isokorpi 2004, 21–22.) Tunteiden hallinta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tunteet ja tunnekokemukset tulisi tukahduttaa tai poistaa (Isokorpi & Viitanen 2001, 64). Tunteet tuovat elämäämme merkityksellisyyden, elämyksellisyyden ja tarkoituksellisuuden tunnetta. Sisäisiä tilojemme ja vuorovaikutuskokemuksiemme merkityksiä muokkaavat tunteet, sillä tunteita jakamalla rakennamme kontakteja muihin ihmisiin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 76.)

3.2 Lasten tunnekasvatus on tärkeää

Tunnetaitojen oppimisen perusta lähtee varhaislapsuudesta. Lapsi tarvitsee opettelua, tukea ja esimerkkejä tunteiden esiin saamiseksi. Vanhempien lisäksi päivähoiton ja koulun kasvattajilla on vastuu lasten tunnetaitojen opettamisesta, sillä lapsi tarvitsee aikuisen tunteita olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan säätelevänä ja jäsentävänä kasvun välineenä. Lapsilla tulee olla tilaisuus jakaa tunteitaan erilaisten ja erilaisissa rooleissa olevien aikuisten kanssa, jotta hän oppii hallitsemaan toimintaansa ja omia tunteitaan erilaisissa tilanteissa. Lapsi oppii käsittelemään tunteitaan vain, jos päiväkodin henkilöstöllä tai opettajalla on aikaa olla läsnä lapsen arjessa. (Isokorpi 2004, 127–128.)

Lasten parissa työskentelevän on hyvä hyväksyä myös omia tunteita, sillä se auttaa ymmärtämään ja hyväksymään lasten kiivaita tunteita. Lapsia voidaan opettaa tutustumaan omaan tunnemaailmaansa opettamalla heille, miten tunteet vaikuttavat. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 29, 33.) Lapsi oppii tunnetaitoja päiväkodissa ja koulussa katsomalla, samaistumalla ja kokemalla. Lapsi siis samaistuu aikuisen tunnemalleihin, sillä lapsi tarvitsee aikuisen mallia sille, miten tunteet kanavoitetaan hyväksyttävällä tavalla. Lapsella tulee olla lupa kokea kaikenlaisia tunteita, sillä tunteiden kokemisen, tunnistamisen ja näyttämisen oppiminen on yhtä tärkeää kuin oppia hillitsemään niitä. (Isokorpi 2004, 129.) Wright ja Oliver (1998, 31) ovat samaa mieltä Isokorven kanssa todetessaan, että lapsella pitää olla vapaus kokea ja ilmaista myös negatiivisia tunteita, koska tunteiden jakaminen hyväksytyihin ja ei-hyväksytyihin tunteisiin antaa lapselle puutteellisen ja vajaan käsityksen hänestä itsestään ja vääristyneen kuvan muista ihmisistä. Davies (2003, [viitattu 20.11.2012]) kertoo, että lasten vahvojen tunteiden romuttaminen saattaa johtaa pelokkuuteen, häpeään tai kaunaan. Tunteiden tukahduttaminen tavallisesti aiheuttaa ongelmia. Lapset, joita opetetaan tunnistamaan, ilmaisemaan ja ennen kaikkea selviytymään rakentavasti vahvoista tunteistaan, oppivat hyödyllisiä taitoja elämää varten. (Davies 2003, [viitattu 20.11.2012].)

Parhaiten voimme opettaa lapsia puhumaan tunteistaan kertomalla omista tunteistamme. Yhtä tärkeää kuin puhuminen, on myös lapsen aito ja läsnä oleva kuunteleminen. Puhumalla ja kuuntelemalla voidaan lasten erilaisille tunnekokemuksille antaa nimiä. On oikeastaan tärkeämpää, että lapsi oppii tunnistamaan omat tun-

teensa, kuin että hän tietää, mikä tunteen on aiheuttanut. (Wright & Oliver 1998, 31.) Toisen syklin toteutuksessa mukana olleiden lasten vanhemmat pitivät tekemäni lomakekyselyn mukaan tunteiden järjestelmällistä ja systemaattista opettelua lasten kanssa päiväkodissa tärkeänä. Heidän mielestään lasten tulisi oppia, että tunnekuohut ovat ohimeneviä ja että kaikista tunteista voi puhua, sillä vaikeatkin asiat selviävät puhumalla.

3.3 Tunteita tulisi harjoitella järjestelmällisesti

Nykyaikana tunnealueen huomioiminen on vähäistä, sillä esimerkiksi koulujen opetussuunnitelmat vaativat runsaasti älyllisiä suorituksia ja nopeaa etenemistä (Ruuhonen 2009, 151). Jalovaaran (2005, 10–11, 38) mukaan, että tulevaisuuden yhteiskunnalle saattaa tulla erittäin kalliiksi ihmisten tunne-elämän ongelmat, sillä moni kamppailee tunneristiriitojen ja sosiaalisten pelkojensa kanssa. Lapsia tulisi opettaa kestävänsä elämän vaikeuksia ja turhautumia, tunnistamaan omia tunteitaan sekä hillitsemään mielihalujaan. Ihmisellä, joka hallitsee tunnetaitoja, on myös usein sosiaalisia taitoja ja empatiakykyä. Tunteiden merkitys korostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, sillä ihmisellä tulee olla kyky samaistua toisen ihmisen asemaan. Vasta silloin, kun ihminen osaa tunnistaa, miltä toisesta ihmisestä tuntuu, hän kykenee sosiaaliseen vuorovaikutukseen onnistuneesti. (Jalovaara 2005, 10–11, 38.) Kanninen ja Sigfrids (2012, 75) lisäävät, että lapsi, jolla on hyvät tunnetaidot, kykenee tunnistamaan ja nimeämään omia ja toisten ihmisten tunteita sekä kykenee asettumaan toisen ihmisen asemaan.

Tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittymiselle voidaan päiväkodeissa luoda hyvä pohja leikinomaisen ja lapsen kehitystä tukevan toiminnan kautta (Jalovaara 2005, 12). Koska lapsuus on tärkeää aikaa emotionaalille kypsymiselle, on lasten tunne-elämän ristiriitoihin puututtava. Siksi myös kasvatuksen painopisteen tulisi siirtyä yhä enemmän tunne-elämän alueelle. (Kotka 2011, 17.) Myös toisen syklin toteutukseen osallistuneiden lasten vanhemmat olivat sitä mieltä heille teettämäni lomakekyselyn vastausten mukaan, että tunteiden näyttämistä ja niiden tunnistamista on tarpeen harjoitella lasten kanssa päiväkodissa. Heidän mielestään on yhtä tärkeää käsitellä tunteita päiväkodissa kuin kotonakin sekä siirtää tunteita

ryhmässä olemiseen ja ystävyyssuhteiden luomiseen. Vanhempien mielestä esimerkiksi järjestämäni kaltaiset tunnetuokiot olisivat päiväkodissa hyväksi, koska välttämättä jokaisen lapsen kotona ei tunteita käsitellä. Seuraavalainaus on poiminta lomakekyselystä, jota käytin aineistonani. Eräs vanhempi perusteli tunteiden työstämisen tärkeyttä päiväkodissa seuraavasti:

Suomessa puhumattomuus ja tunteiden kieltäminen ja piilottaminen usein johtavat surullisiin loppuihin ja epätoivoisiin tekoihin. (V 8.)

Tunteiden käsittely ja erilaisten tunnetaitojen opettelu jo esikouluiässä on lasten tulevaisuudellekin tärkeää. Tunteiden käsittelyn taito on yksi suurimmista ja haastavimmista tehtävistä, joihin elämämme aikana törmäämme. Se on kuitenkin eräs elämämme tärkeimmistä oppimisprosesseista, joten mitä aikaisemmin sitä taitoa aletaan harjoittaa, sitä taitavimmiksi voimme siinä tulla. Myös Fenning, Baker ja Juvonen (2011, 717) ovat sitä mieltä, että sosiaalisten taitojen, ihmissuhteiden luominen ja tunnetaidot ovat tärkeimpiä taitoja, joita lapsi opettelee kehittyessään. Olen Isokorven (2004, 127) kanssa samaa mieltä siitä, että lapsen tulevan elämän kannalta tunteiden tunnistaminen ja hallinnan oppiminen on jopa tärkeämpää kuin tiedollinen oppiminen ja tiedon hankkiminen. Vaatiihan uusien asioiden aktiivinen opettelu toimivaa tunnepohjaa. (Isokorpi 2004, 127.) Jotta lapsi kasvaa terveesti, tulisi hänen ajatustaan, tunnettaan ja tahtoaan puhutella tasavertaisesti päivittäin. Liian usein unohdamme, että tehtävänä on kasvattaa koko ihmistä. (Ruohonen 2009, 151.)

Lasten erilaisille tunteille tulee antaa nimiä, sillä ilman nimiä niitä on puheen tasolla mahdotonta käsitellä. Lapset sekoittavat tavallisesti tunteet ja ominaisuudet keskenään. Ilo, ruma, ystävällisyys, rakkaus ja vihreä voivat kaikki lapsien mielestä olla tunteita. Siksi lasten kanssa lähdetään työskentelemään perustunteista, kuten ilosta ja surusta, ja vasta myöhemmin mukaan otetaan tunteiden eri vivahteita. (Peltonen, Kullberg-Piilola & Kullberg-Turtiainen 2002, 4.) Tunteiden ymmärtäminen ja niiden hyödyntäminen päiväkodin arjessa koostuu monesta tasosta. Ensimmäkin kasvattajan tulisi ymmärtää kokemuksien tilannesidonnaisuus ja tunteiden merkitys ihmisen toiminnalle. Lisäksi kasvattajan tulisi oppia havainnoimaan tunteilmaisujen seurauksia ja sanatonta viestintää sekä oppia virittäytymään empaattiseksi. Päiväkodin työntekijöiden tulisi ymmärtää omia tunteitaan eri tilanteissa ja

oppia lapsen persoonallisuudesta johtuvia tyypillisiä reagointi- ja toimintatapoja. Kasvattajan tulisi tukea lapsen kykyä käyttää positiivisia tunnesäätelyn keinoja. (Kanninen & Sigfrids 2012, 79.) Tietyllä tapaa kasvavan lapsen on opittava hillitsemään voimakkaita tunteitaan. Hänen on opittava säästämään sanojaan ja tekojaan tilanteissa, joissa tunteiden purkaminen haittaa muita. Jos kuitenkin kiellämme toistuvasti tunteiden näyttämisen lapsilta, kasvatamme ihmisiä, jotka tarvitsevat voimakkaita tunneärsyksiä kokeakseen ja näyttääkseen tunteitaan. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 32.)

Monet kasvattajat ja opettajat ajattelevat, että tunnetaitoja kehitetään luonnollisesti ja automaattisesti. Tunteita ja tunneilmaisuja pitäisi kuitenkin hyödyntää järjestelmällisesti hyväksi sekä päiväkodeissa että kouluissa. Tunnetaitoja tulisi opetella samanlaisin ponnistuksin kuin muitakin oppiaineita, ja niiden opiskelu olisi sisällytettävä opetussuunnitelmiin ja arjen toimiin. (Isokorpi 2004, 136.) Kaikki lapset hyötyvät sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen harjoittamisesta. Lapset löytävät yhteiset tavat puhua tunteistaan, ja he harjoittelevat toivottua käyttäytymistä rooli-leikein avulla. Viime aikoina päiväkodit ovat ottaneet käyttöönsä erilaisia valmiita ohjelmia, jotka harjoittavat sosiaalisia taitoja sekä tunnetaitoja. Hyväkään ohjelma ei kuitenkaan toimi riittävän hyvin, jos henkilökunta ei vahvista ohjelmassa opetettavia taitoja. Kunta tai päiväkodit itse yleensä päättävät, millaisia ohjelmia halutaan käyttää, mutta suositeltavaa olisi, että päiväkodissa edes jollain tapaa johdonmukaisesti opetettaisiin sosioemotionaalisia taitoja. (Kanninen & Sigfrids 2012, 180–181.)

4 TUNNE TUNTEESI -TUOKIOT

Aloitan luvun kertomalla tunnetyöhön tarkoitetuista menetelmistä, jotka pääsääntöisesti voidaan luokitella neljään luokkaan; taiteellisiin, tarinankerronnallisiin, ilmaisullisiin ja kehollisen ilmaisun menetelmiin. Tutkimukseni toteutuksessa käytin monipuolisesti näiden kaikkien luokkien menetelmiä. Seuraavaksi esittelen kehittämäni analyysikehikon, jonka avulla arvioin menetelmien toimivuutta kahdeksan eri kriteerin kautta. Analyysikehikko kulki rinnalla koko tutkimukseni toteutuksen ajan. Luvun lopussa esittelen tutkimukseni toteutuksen kertoen ensimmäisestä ja toisesta syklistä sekä niiden välissä tekemästäni väliarvioinnista. Pidän tärkeänä esitellä tutkimukseni syklit toisistaan erillisinä osina, jotta toimintatutkimukseni syklimäinen luonne säilyisi ja välittyisi myös lukijalle.

4.1 Tunnetyön menetelmien luokittelu

Tunteiden käsittelyn tukena voidaan käyttää erilaisia ryhmässä toteutettavia menetelmiä, jotka pääsääntöisesti voidaan luokitella taiteellisiin, ilmaisullisiin, tarinankerronnallisiin sekä kehollisen ilmaisun menetelmiin. Erilaisia menetelmiä on hyvä kokeilla ja soveltaa, sillä lapset käsittelevät tunteitaan eri tavoin. Jotkut osaavat ja pystyvät sanoin tuottamaan tietoa tunteistaan, kun toisille taas tunteista piirtäminen tai maalaaminen on luontevampaa. Niemisen (2005, 46) mukaan erilaisten ja monipuolisten menetelmien käyttö on perusteltua, koska lasten kielellinen ilmaisuvalmius on vielä rajallinen. Keskustelun lisäksi tunteiden käsittely myös fyysisen liikkeen avulla mahdollistaa non-verbaalisten vihjeiden käsittelyyn saamisen. (Nieminen 2005, 46.)

Tunnetaitojen vahvistamiseen kehitettyjä erilaisia menetelmiä soveltaen on jokaisella lapsella mahdollisuus käsitellä tunteitaan itselleen toimivimmalla tavalla. Erilaiset toiminnalliset menetelmät mahdollistavat keskustelun ja kuuntelun lasten kanssa (Kotka 2011, 17). Pusan (2009, 73) mukaan lapsella on mahdollisuus kohdata normaaliin elämään kuuluvia iloja, suruja ja pelkoja erilaisten menetelmien; kuten runojen, taiteen tai tanssin avulla. Lapsi voi niiden kautta kanavoida tunteitaan, ja saadessaan hyväksyvän vastaanoton, voi lapsi luottaa siihen, että hänen

erilaiset tunteensa mahtuvat maailmaan. (Pusa 2009, 73.) Tunnetyöskentelyn menetelmiä käyttäessä on hyvä, jos mukana on joku lapsille tuttu henkilö. Pysin siihen, että tunnetuokioilla oli aina mukana päiväkodin työntekijä, joka oli lapsille tuttu. Näin luodaan lapsille avoin ja salliva ilmapiiri, jossa on turvallista tuoda omia tunnekokemuksiaan esiin. Lisäksi edellytyksenä on, että jokainen lapsi kohdataan omana itsenään (Pusa 2009, 77).

Käytin tutkimuksessani kaikkia menetelmien osa-alueita (taiteellista, ilmaisullista, tarinankerronnallista ja kehollisen ilmaisun menetelmiä) monipuolisesti. Saatoin hyödyntää yhden toimintatuokion aikana useita menetelmiä eri osa-alueilta. Joillakin toteutuskerroilla keskityin kuitenkin vain yhden osa-alueen menetelmän toteutukseen. Vaikka menetelmät voidaan luokitella näihin neljään pääluokkaan, on niiden toisistaan erottelu käytännön toteutuksessa vaikeaa. Useasti yksi tapa saattaa olla yhdistelmä eri menetelmien osa-alueista. Tästä huolimatta esittelen tässä tutkimusraportissani seuraavaksi lyhyesti menetelmien osa-alueet näiden luokkien mukaisesti.

4.1.1 Taiteelliset menetelmät

Taiteelliset menetelmät ovat yksi tapa tunteiden käsittelyn ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Tällaisia luovia menetelmiä ovat esimerkiksi piirtäminen, maalaaminen ja askartelu. Taiteelliset menetelmät sopivat käytettäväksi lapsien kanssa erityisen hyvin. Taidelähtöisten menetelmien avulla lasten arkista kanssakäymistä pyritään avartamaan, saadaan mieli liikkeeseen sekä suostutellaan lapsen kokemuksia ja tunteita esiin (Taidelähtöiset menetelmät 2011, [viitattu 30.3.2012]).

Ihmisen herkimpien alueita ja tunnekokemuksia on mahdollisuus lähestyä taiteen avulla. Taidekokemukset vahvistavat ihmisten emotionaalista vastaanottokykyä sekä empatiakykyä. (Hakkola ym. 1990, 10.) Joidenkin lasten on helpompi käsitellä tunteitaan taiteen avulla. Piirtämisen avulla lapsi järjestää kokemuksiaan ja ilmaisee tunteitaan (Hakkola ym. 1990, 13).

4.1.2 Ilmaisulliset menetelmät

Ilmaisulliset menetelmät; kuten draama, kuvat, kerronta, kirjoittaminen, tanssi ja musiikki ovat tarinan kerronnan ja itseilmaisun tapoja. Asiat saadaan näkyväksi ilmaistun tarinan avulla. Uusia tarinoita voidaan synnyttää ja asioista voidaan keskustella, kun ne ovat saaneet sanallisen, kuvallisen tai draamallisen muodon. (Ruusunen 2005, 54, [viitattu 20.11.2011].) Toiminnallisia ja ilmaisullisia menetelmiä yhdistelemällä ja muuntelemalla saadaan monenlaisia lähestymistapoja käsiteltävään aiheeseen (Sinivuori 2007, 179). Sosiaalialan työssä ja kasvatuksessa ilmaisullisilla menetelmillä on monenlaisia ulottuvuuksia: niiden avulla voidaan kuvata kokemuksia, tutustua tunteisiin, tutkia elämän vaihtoehtoja, rakentaa yksilöllistä identiteettiä ja parantaa yhteisöllisyyttä. Ilmaisulliset menetelmät voivat kohottaa itsetuntoa ja -tuntemusta sekä rikastaa vuorovaikutusta ja voimaannuttaa. (Ruusunen 2005, 54, [viitattu 20.11.2011].)

Hyödynsin tutkimuksessani draamaa ilmaisullisena menetelmänä helpottamaan lasten kanssa tunteiden käsittelyä. Leikissä ja draamassa olennaisia asioita ovat lapsen luovuus ja uteliaisuus. Molemmat tapahtuvat mielikuvissa ja molempien avulla harjoitellaan tunnekokemuksia. Draama on kuin luovaa leikkiä. (Mäki 2009, 255.) Kuvat olivat yksi ilmaisullisen menetelmän keino, jota tunteiden käsittelyyn ja opetteluun voidaan lasten kanssa päiväkodeissa hyödyntää. Kuvallisen ilmaisun avulla lapsilla on mahdollisuus tutustua itseensä ja välittää muille omia ajatuksiaan ja tunteitaan (Hakkola ym. 1990, 12). Lisäksi käytin tutkimukseni toteutuksessa ilmaisullisina menetelminä myös erilaisia toiminnallisia harjoituksia, kuten leikkejä, koska leikki on alle kouluikäisen lapsen pääasiallinen ja tärkein toimintamuoto (Hakkola ym. 1990, 13).

4.1.3 Tarinankerronnalliset menetelmät

Tarinankerronnan menetelmien, kuten satujen ja kertomuksien avulla voidaan kertoa lapsille erilaisista tunteista. Tarinoiden avulla lapsi saa opetella ja tutustua turvallisesti erilaisiin tunteisiin. Saduilla on suuri merkitys lasten elämässä, sillä ne auttavat lapsia käsittelemään etenkin vaikeita tunteita. Ylösen (2008, 4) mukaan vaikeiden tunteiden ja kokemusten käsittelystä satujen ja tarinoiden avulla on lap-

sille hyötyä, vaikka päiväkodeissa sen enempää kuin kotonakaan ei varsinaisesti tehdä terapiatyötä. Ruohosen (2009, 163) mukaan sadut luovat pohjaa lasten mielikuvitukselle, tunne-elämysten kokemiselle, kirjoittamiselle ja puhumiselle. Satujen avulla lapsi oppii lukemaan omaa sisintään ja ne antavat lapselle tietoa ja sisältöä elämään. (Ruohonen 2009, 163.) Satujen ja tarinoiden käyttö päiväkodeissa on perusteltua monellakin tavalla. Useat lapset kantavat sisällään esimerkiksi negatiivisia tunteita, eikä heillä välttämättä ole keinoja käsitellä niitä. Lapset pääset kuitenkin käsiksi omiin tunteisiinsa tarinoiden kautta, jolloin tunteiden käsittely helpottuu. (Hämmäinen & Mäki 2009, 53–54.)

Ylönen (2000, 28–29) kertoo, että satujen ja tarinoiden kautta lasten on luontevampaa ymmärtää mutkikkaita tunteita, sillä lapset usein samaistuvat ja eläytyvät kertomusten hahmoihin. Satujen avulla lapset pystyvät purkamaan aggressioitaan ja pelkojaan turvallisella tavalla sekä etsiä rajojaan. (Ylönen 2000, 28–29.) Joskus lasten on vaikeaa puhua omista tunteistaan ja ilmaista niitä. Sadun avulla lapset kuitenkin voivat samastua sadun hahmoon, joka voi lapselle olla hyvinkin vapauttavaa. (Hämmäinen & Mäki, 2009, 54.)

4.1.4 Kehollisen ilmaisun menetelmät

Kehollista ilmaisua voidaan myös käyttää yhtenä tunnetyöskentelyn menetelmänä. Lapselle kehonkieli on ensimmäinen ja tärkein oppimisen kanava varhaislapsuudessa, sillä tuntemukset ja liikekokemukset ovat lapselle kokemus olemassaolostaan. (Huisman 2001, 62.) Tunteet eivät välttämättä muotoudu aina sanoiksi asti, vaan ihmiset viestittävät tunteitaan äänensävyillä, ilmeillä, eleillä, liikkeillä, kehon eri asennoilla ja kosketuksella. Ihminen lähettää tunneviestejä huomaamattaan. Emme aina osaa emmekä halua kuunnella vaikeasti ilmaistavia tunteita, jotka saattavat varastoitua, patoutua ja lukkiutua kehoomme elämämme aikana. Kehollisen ilmaisun menetelmät painottuvat harjoituksiin, joissa tutkitaan omaa ilmaisua ja sen vaikutusta muihin ihmisiin sekä reagointia aistimuksiin ja impulsseihin. Arkkemme ja elämämme ovat jatkuvasti täynnä kehon tuntemuksia, jotka voimme joko sivuuttaa tai joiden kautta pystymme tutkimaan ja arvioimaan vuorovaikutusta ja itseämme. (Rinta-Harri 2005, 72, 80, [viitattu 20.11.2011].) Tunneilmaisut, joita

toisissa ihmisissä voi havaita, voivat olla joko suoria tunneilmaisuja tai epäsuoria sanattoman viestinnän, eleiden, ilmeiden ja kekokokemusten ilmaisuja. Tunteiden ymmärtäminen ja rehellinen selittäminen tarkoittaa oman tunnejärjestelmän tunnistamista eli sen tutkimista, miksi jokin tunne aktivoituu itsessä. (Isokorpi 2004, 19–20.)

Keho- ja liikeharjoituksissa harjoitetaan tietoisuutta omasta kehosta ja sen ilmaisullisista käyttömahdollisuuksista. Näiden avulla voidaan oppia käyttämään koko kehoa erilaisten viestien välittämiseksi sekä oppia havaitsemaan ja ymmärtämään toisen ihmisen kokonaisvaltaista viestintää. Harjoitukset pitävät jokaisen mielen ja kehon avoimena ja virkeänä. Yhdistämällä keho- ja liikeharjoitukseen musiikkia voidaan vaikuttaa tunneilmaisuun ja toimintaan. (Sinivuori 2007, 201, 232.) Eklundin ja Janhusen (2005, 85) mukaan leikkiminen ja itsensä ilmaiseminen oman kehon kautta on lapselle luontainen tapa toimia. Anttila (2001, 86) lisää, että taiteen ja leikin avulla lapsi on kosketuksissa itseensä, kehollisuuteensa ja tunteisiinsa, mikä on edellytys sille, että hän voi ymmärtää toista ihmistä.

4.2 Analyysikehikko tunnetyön menetelmien arvioinnin tukena

Tunnetyön menetelmien arvioinnin tueksi minun oli löydettävä konkreettinen keino, jonkinlainen asteikko tai taulukko, jonka avulla pystyisin selvittämään ja arvioimaan menetelmien toimivuutta. Haasteellista oli kuitenkin päättää, millä tavoin minun olisi järkevintä lähteä analysoimaan tunnetyön menetelmiä. Esimerkiksi draamaprosessin yhteisten ja henkilökohtaisten oppimiskokemusten arvioinnissa keinoina on käytetty muun muassa erilaisia vanhempien haastatteluja, äänestämisiä sekä kirjallisia kertomuksia (Sinivuori 2007, 291). Haastattelut ja kirjalliset kertomukset tunnetyön menetelmien arviointikeinoina eivät kuitenkaan mielestäni soveltuneet oman tutkimukseni menetelmien toimivuuden analysoinnin pohjaksi. Pohdin, että menetelmien arviointikeinon tulisi olla yksinkertainen ja sellainen, jonka avulla menetelmiä olisi helppo verrata toisiinsa. Pelkkien haastattelujen pohjalta tuskin olisin saanut riittävän kattavaa aineistoa, jotta olisin pystynyt tarkasti ja luotettavasti vertailemaan menetelmiä toisiinsa. Lisäksi hankaluuksia menetelmien arviointiin ja sopivan arviointikeinon löytymiseen tuotti se, että tunnetyön menetel-

mät ovat toteutustavaltaan toisistaan hyvin poikkeavia. Arviointikriteerit tulisi kuitenkin soveltaa sellaisiksi, että menetelmien katsominen ”samojen silmälasien” läpi olisi mahdollista. Niinpä ajatukseni jonkinlaisen taulukon rakentamisesta syntyi. Taulukon tuli olla sellainen, jonka avulla menetelmiä olisi helppo vertailla toisiinsa. Tätä arvioinnin tukena käyttämäni ja kehittämäni tapaa kutsun analyysikehikoksi.

Analyysikehikon rakentumisessa sovelsin Karilan (1999, 125) esittämää vertailun analyysiä, jota voidaan käyttää erilaisten yksikköjen tutkimiseen. Karila (1999, 124–125) viittaa Straussiin ja Corbiin (1990) kertoessaan vertailevan analyysin kolmesta vaiheesta: avoimesta koodauksesta, akselikoodauksesta sekä selektiivisestä koodauksesta. Sovelsin vertailun analyysistä erityisesti avoimen koodauksen vaihetta pohtiessani analyysikehikkoon syntyvien kriteerien muodostumista. Avoimessa koodauksessa hankittua aineistoa tarkastellaan luokittelemalla jokainen tapahtuma kategorioihin (Karila 1999, 125). Loppujen lopuksi analyysikehikkoon syntyi kahdeksan eri kriteeriä, joiden avulla pyrin selvittämään, mitkä tunnetyn menetelmistä olivat käytännön kokeilussa toimivimmat. Tutkimuskysymykset ohjasivat näiden kriteerien muodostumista. Pidin tärkeänä, että analyysikehikon avulla voisi helposti vertailla menetelmiä toisiinsa; mitkä menetelmät täyttivät toisia menetelmiä enemmän vaadittavia tunnettyöskentelyyn tarkoitettujen menetelmien kriteereitä. Analyysikehikon avulla lukijan tulee nähdä menetelmät ja niissä arvioimani kriteerit. Lisäksi analyysikehikosta tulee olla helposti havaittavissa parhaat ja toimivimmat menetelmät sekä niiden toisiinsa vertailun tulee olla vaivatonta. Toimivimmat menetelmät ovat siis sellaisia, jotka täyttävät mahdollisimman monta analyysikehikon avulla arvioimaani kriteeriä.

Pyrin siis selvittämään menetelmien toimivuutta vertailemalla niitä toisiinsa kahdeksan erilaisen kriteerin avulla. Arvosteluperusteet olivat toisistaan hyvin poikkeavia. Ensinnäkin menetelmän, oli se sitten taiteellinen, tarinankerronnallinen, ilmaisullinen tai kehollisen ilmaisun menetelmä, pitää olla ikä- ja taitotasolle sopiva. Tarkoitan tällä sitä, että menetelmä ei saa olla liian vaikeasti ymmärrettävä tai liian haastava, sillä muuten lapset eivät oivalla sen tarkoitusta. Sinivuori (2007, 179) toteaa, että lapsille ei kannata teettää liian monimutkaisia ja vaikeita harjoituksia. Lisäksi esimerkiksi kädentaitoja vaativat askartelut eivät saisi olla liian mo-

nimutkaisia, sillä muuten lapset eivät kykene suoriutumaan niistä motoristen taitojen vielä harjaantuessa. Myös Hakkola, Laitinen ja Ovaska-Airasmaa (1990, 49) toteavat, että tekemisessä tulee aina ottaa huomioon lasten ikä. Silloin, kun toiminta on vastannut lasten taitotasoa ja heidän omia kehittymisen tarpeitaan, toiminnan vaikutukset näkyvät lapsissa (Hakkola ym. 1990, 72).

Toinen arvioitava kriteeri oli ryhmän koko; sen tulisi olla sopiva juuri kyseisen menetelmän toteutuksen kannalta. Hakkolan ym. (1990, 62) mukaan liian suurissa lapsiryhmissä toimiminen saattaa vaikeuttaa lasten keskittymistä. Lapsiryhmä ei saa olla siis liian suuri, mutta ei myöskään liian pieni. Havaintojeni ja omien kokemusteni mukaan pienempi ryhmä on kuitenkin aina parempi vaihtoehto, sillä tunteista puhuminen ja niiden käsittely saattaa olla arkaluontoista. Pienemmässä ryhmässä omien tunnekokemusten esille tuominen on mukavampaa ja pienempää ryhmää on myös ohjaajan helpompi hallita. Kyse on luottamuksesta, sillä tunteista puhuttaessa asetetaan alttiiksi ja avataan itsestä jotain, mitä kaikille ei näytetä. Voidakseen tehdä sen, on jokaisen yksilön tunnettava olonsa turvalliseksi ja luottavaiseksi. Eklundin ja Janhusen (2005, 89) mukaan tunteiden parissa työskenteilyn edellytys on, että lapset kokevat olevansa turvassa, ja että ohjaaja pitää huolen rajoista, joiden sisällä kukaan ei vahingoitu.

Yksi arvioitava kriteeri oli myös se, toivatko lapset menetelmän avulla omia tunnekokemuksiaan esiin. Tämä oli usein yhteydessä ”ikä- ja taitotasolle sopivuus” kriteerin kanssa. Mikäli menetelmä oli liian haastava lapsille eivätkä he ymmärtäneet menetelmän tarkoitusta, eivät he usein myöskään tuoneet menetelmän avulla esiin omia tunnekokemuksiaan. Omien tunnekokemusten esille tuominen vaatii myös luottamusta ryhmän muihin jäseniin sekä turvallista ilmapiiriä, jossa tunteensa ja tunnekokemuksensa voi avoimesti tuoda julki.

Neljäs arvioitava kriteeri analyysikehikossa oli menetelmän muunneltavuus. Usein hyvä ja monipuolinen menetelmä on sellainen, että sitä voidaan käyttää useissa eri yhteyksissä varioimalla ja kehittelemällä sen toteutustapaa. Myös Sinivuori (2007, 179) kertoo, että menetelmiä yhdistelemällä ja muuntelemalla on mahdollisuus saada useita lähestymistapoja käsiteltävään aiheeseen. Joskus käy myös niin, ettei menetelmä toimi käytännössä alkuperäisen idean mukaan. Tällöin me-

netelmän toteutustapaa voi muokata toisenlaiseksi, mikäli menetelmä on sellainen, jonka toteutusta pystyy muokkaamaan uudenlaiseksi.

Onko menetelmän avulla mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, oli yksi toimivan menetelmän tunnusmerkki ja analyysikehikon avulla arvioitava kriteeri. Laadukkaan ja kattavan menetelmän ansiosta voidaan lasten kanssa käsitellä useita tunteita. Toisaalta ikävien ja vaikeimpien tunteiden käsittelyyn on hyvä käyttää enemmän aikaa ilman, että yhden menetelmän avulla pyrittäisiin käsittelemään kerralla liikaa erilaisia tunteita. Toki tässä kriteerissä on myös sudenkuoppa; tietyissä menetelmissä on hyvin rajattu mahdollisuus käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, sillä ne ovat tarkoitettu vain yhden tunteen käsittelemiseen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että menetelmä olisi huono tai epäonnistunut.

Arvioin analyysikehikossa sitä, heittäytyivätkö lapset mukaan toimintaan. Pidän tämän kriteerin täyttymistä erityisen tärkeänä, sillä onnistunut menetelmä saa lapset innostumaan, antautumaan ja syventymään tunteiden maailmaan menetelmän avulla. Myös Hakkola, Laitinen ja Ovaska-Airasmaa (1990, 70) kertovat, että tavoitteiden toteutumisen kannalta tärkeintä on saada lapset innostumaan. Tunnetyön menetelmä ei saa olla sellainen, joka lannistaa lasta tai saa hänet tuntemaan olonsa epämukavaksi. Ikävien tunteiden käsitteleminen ja siitä mahdollisesti aiheutuva mielipahan kokemus ei kuitenkaan ole ongelma eikä sitä tule välttää. Tällöin tunteelle tulisi pyrkiä antamaan nimi, sen syitä tulisi etsiä ja se tulisi purkaa. Kuitenkin tunteiden käsitteleminen on lähdettävä lapsesta itsestään, hänen omasta halustaan kohdata tunteensa.

Pidin omaa kokemustani menetelmän toimivuudesta niin tärkeänä, että lisäsin sen analyysikehikon yhdeksi kriteeriksi. Kuulan (1999, 121) mukaan toimintatutkijan rooli on tutkimuksessa osallistuva ja hänen osallistumisensa on tasavertaista suhteessa kentän toimijoihin. Siksi en mielestäni voi irrottaa tai jättää omaa kokemustani menetelmien toimivuudesta täysin huomiotta. Olinhan tutkimuksen toteutuksessa hyvin vahvasti läsnä. Oma kokemukseni perustuu pitkälti siihen tunnelmaan ja ilmapiiriin, minkä havaitsin ja koin menetelmän käytännön toteutuksessa. Lisäksi lasten osallistuminen ja heidän vastaanottavaisuutensa vaikutti kokemukseeni menetelmän toimivuudesta.

Viimeisin ja yksi merkittävin analysoitava ominaisuus oli se, käsiteltiinkö menetelmän avulla onnistuneesti tunteita. Jokainen kokeilemani menetelmä oli tarkoitettu käsittelemään tunteita, tunnekokemuksia tai tunneilmaisuja. Aina ne eivät kuitenkaan olleet onnistuneita, sillä ne eivät saaneet lapsia puhumaan tunteistaan tai näyttämään tunteitaan. Joskus keskustelu siirtyi muihin aiheisiin eikä menetelmä toiminut olettamallani tavalla. Syitä tähän saattoi olla lukuisia. Saattaa olla, että menetelmä oli liian haastava ikä- ja taitotasolle tai ryhmän koko oli liian suuri, jolloin lasten keskittyminen herpaantui. Oikeastaan tähän kriteeriin tiivistyy menetelmän toimivuus kokonaisuudessaan.

Toki menetelmien toimivuus on aina tilanne- ja ryhmäkohtaista, sillä tutkimustyö on aina aika- ja paikkasidonnaista (Ruoppila 1999, 48). Olen tietoinen siitä, että jokin menetelmä voi toimia eri ryhmällä toisella tapaa. Lisäksi päivällä ja kellonajalakin saattaa olla merkitystä menetelmän toimivuuteen. Esimerkiksi viikon loppupuolella lapset saattavat olla viikosta jo niin väsyneitä, että se saattaa aiheuttaa levottomuutta ja sitä kautta vaikuttaa menetelmän toimivuuden tuntuun. Myös sillä, monesko kerta kyseisellä ryhmällä tunnetyön toiminnassa on meneillään, voi olla vaikutusta menetelmän onnistumiseen.

Menetelmien arviointi on kuitenkin haastavaa, sillä jokaisen menetelmän avulla käsitellään tunteita eri tavoin. Niiden arvioiminen samalta viivalta ja samojen kriteerien pohjalta aiheuttaa ongelmia. Jotkin menetelmät saattavat käsitellä tunteita ilmeiden ja eleiden kautta, kun taas osassa keskustelu tunteista ja tunnekokemuksia herättävistä tilanteista saa enemmän painoarvoa. Menetelmien hyödyllisyys lasten tunteiden nimeämisen, tunnistamisen ja käsittelemisen kannalta ajatellen vaihtelee suuresti. Mahdotonta on kuitenkin saada selviä tuloksia lasten arkisessa tunteiden käsittelyssä ja tuokioiden hyödyllisyyden vaikutuksia lapsiin näin lyhyessä ajassa. Siksi päiväkodin työntekijöillä on suuri vastuu siinä, että he vievät tunnetyötä myös arjen keskelle ja käsittelevät lasten kanssa heidän tunteitaan (myös tuokioilla heränneitä) tuokioiden jälkeen. Eklundin ja Janhusen (2005, 93) mukaan työskentely herättää lapsissa kaikenlaisia tunteita, joita he pystyvät aikuisen avustamana ja ryhmän tukemana ilmaisemaan ja tutkimaan.

Seuraavassa taulukossa on esimerkki analyysikehikosta ja siitä, kuinka olen merkinnyt havaintojani kriteerien täyttymisestä. Olen merkinnyt analyysikehikkoon kirjaimen X, mikäli kriteeri täyttyy täysin. Jos vain osa kriteeristä täyttyy, on analyysikehikossa merkki /. Muussa tapauksessa palkki on täysin tyhjä.

	Esimerkki: menetelmä X	Esimerkki 2: menetelmä Y	Esimerkki 3: menetelmä Z	Esimerkki 4 menetelmä Q
Ikä- ja taitotasolle sopiva	X		X	
Ryhmän koko oli sopiva menetelmän toimivuuden kannalta		X	/	
Oma kokemukseni toimivuudesta oli onnistunut	X			X
Menetelmää on mahdollisuus kehittää/ varioida	X	/		
Lapset toivat menetelmän avulla omia tunnekokemuksiinsa esiin	X	X	X	
Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan	X			X
Menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita	/		X	
Menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta	X	X	X	

Taulukko 1. Esimerkki analyysikehikosta.

4.3 Toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli

Tutkimukseni ensimmäinen sykli toteutettiin syksyllä 2011 osana Yhteisölliset ja luovat sosiaalityön menetelmät –harjoitteluani. Suunnittelimme ja toteutimme yhdessä opiskeluystäväni Lotta Ojalan kanssa yhdeksän toimintakertaa eräässä Seinäjoen alueen esiopetusryhmässä. Menetelmien arvioinnin tein kuitenkin yksin

ilman opiskeluystäväni apua. Siitä johtuen saatan tutkimusraportissani kertoa toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta me-muodossa, kun taas toiminnan arvioinnissa useimmiten käytän minä-muotoa.

Ennen harjoittelun alkua teimme alustavan viikkosuunnitelman, johon merkitsimme muutamalla sanalla alustavasti, mitä jokaisella tuokiokerralla toteutamme. Meillä oli niin paljon harjoitteita mietittynä valmiiksi, että jouduimme jättämään osan kokonaan pois rajallisen ajan vuoksi. Jätimme sellaisia harjoitteita pois, jotka tuntuivat meistä mahdottomalta toteuttaa esimerkiksi välineiden puutteen vuoksi. Valitsimme sellaisia menetelmiä, jotka tuntuivat meistä kiinnostavimmilta. Tällaiset menetelmiä olivat meille uusia ja tuntuivat toteutukseltaan helpoilta ja yksinkertaisilta. Meidän tuli myös tarkkaan miettiä, mitä menetelmiä milläkin kerralla on mahdollista toteuttaa, sillä meillä oli rajallinen mahdollisuus käyttää esimerkiksi päiväkodin salia. Suurimman osan menetelmistä keksimme itse.

Esiopetusryhmässä oli kaksikymmentä lasta, joten toteutimme tuokiomme kahdessa pienryhmässä. Tällöin lapsia yhdessä ryhmässä oli kymmenen. Pienet ryhmät luovat lapsille turvallisuuden tunnetta. Tunteet aiheena on arkaluonteinen, joten pienissä ryhmissä niitä on helpompi käsitellä ja lasten on turvallisempi kertoa omista tunnekokemuksistaan. Vaikka me ohjaajat olimme lapsille vieraita, oli ryhmäjako kuitenkin suunniteltu siten, että lapsiryhmät olivat samat, joissa lapset olivat tottuneet päiväkodissa työskentelemään. Ryhmän ollessa tuttu, helpottaa se lapsia heittäytymään helpommin mukaan toimintaan. Lisäksi pyrimme siihen, että jokaisella tuokiolla olisi mukana päiväkodin työntekijä, että lapsilla olisi mukana tuokiolla joku tuttu aikuinen, johon tarvittaessa turvautua. Päätimme, että jokainen tuokio olisi myös hyvä aloittaa ja lopettaa samalla tavalla. Se luo lapsille turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden, tuttuuden ja pysyvyyden tunnetta (Eklund & Janhunen 2005, 89).

Ensimmäisellä syklillä kokeilimme yhteensä yhtätoista tunnetyöhön tarkoitettua menetelmää. Nämä yksitoista menetelmää sisälsivät monipuolisesti niin taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia kuin kehollisenkin ilmaisun menetelmiä. Seuraavassa taulukossa (taulukko 2) on esitetty ensimmäisen syklin tuokiot, niiden tavoitteet sekä menetelmät, joiden avulla pyrimme saavuttamaan tuokioille aset-

tamamme tavoitteet. Tarkemmasta menetelmien toteutuksen kuvauksesta kiinnostuneet voivat lukea ne tämän tutkimusraportin liitteistä 2 ja 3.

Tuokiot	Tavoite	Menetelmät
Tuokio 1	1. Tutustua 2. Orientoitua tunteiden käsittelyyn	- tutustumisleikit x 2 - maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla
Tuokio 2	1. Havaita sen hetkinen tunnetila (Miltä minusta tuntuu juuri nyt?)	- piirtäminen taiteellisena menetelmänä
Tuokio 3	1. Tiedostaa, miltä kehossa erilaiset tunteet tuntuvat 2. Ymmärtää, mistä toisen ihmisen tunteet voi huomata	- pantomiimiharjoite kehollisen ilmaisun menetelmänä - erilaiset liikkumistavat tunnetilojen mukaisesti -leikki kehollisen ilmaisun menetelmänä - tunnepatsasleikki kehollisen ilmaisun menetelmänä
Tuokio 4	1. Harjoitella tunneilmaisuja ilmeiden ja eleiden kautta	- sorminukkien askartelu taiteellisena menetelmänä - valokuvaus kehollisen ilmaisun menetelmänä
Tuokio 5	1. Harjoitella tunnetilojen ilmaisemista	- näytelmä ilmaisullisena menetelmänä
Tuokio 6	1. Kehittää ryhmässä työskentelyn ja esiintymisen taitoja	- tunteisiin liittyvät sorminukkenäytelmät ilmaisullisena menetelmänä
Tuokio 7	1. Havainnoida eri tunnetilojen ilmeitä ja eleitä 2. Yhdistää värit ja tunnetilat	- tunnejulisteiden teko taiteellisena menetelmänä
Tuokio 8	1. Käsitellä vihaa, pelkoa, surua ja rakkautta sadun avulla 2. Ymmärtää, kuinka kyseisiä tunteita voi purkaa rakentavalla tavalla	- satu tarinankerronnallisena menetelmänä - toiminnalliset harjoitteet sadun ja keskustelujen lomassa tunteiden rakentavalla tavalla purkamisen keinona
Tuokio 9	1. Lapsille jäisi hyvä mieli tuokioista 2. Selvittää, mitä lapset ovat oppineet tunteista	- leikkejä - keskustelua tunteista

Taulukko 2. Ensimmäisen syklin tuokioiden tavoitteet ja menetelmät.

Ensimmäisen tuokion tavoite oli tutustua lapsiin erilaisten tutustumisleikkien avulla sekä tutustuttaa lapset tunteiden maailmaan maa-meri-laivaleikin avulla. Leikissä vaihdoimme kuitenkin maan, meren ja laivan tilalle tunnetilat ilo, suru ja pelko. Yhdistimme leikkiin myös keskusteluosuudet sillä tavoin, että pysäytimme leikin vuorotellen jokaisen tunnetilan kohdalle ja keskustelimme lasten kanssa siitä, millai-

sissa tilanteissa lapset kokivat kyseisiä tunteita. Leikki osoittautui erittäin onnistuneeksi, sillä se täytti jokaisen asettamani toimivan tunneyön menetelmän kriteerin. Seuraavassa on kappale tutkimuspäiväkirjastani:

Koska en ollut asettanut suuria tavoitteita ensimmäiselle kerralle, jonka tarkoitus oli vain tutustua lapsiin, olin erittäin positiivisesti yllätynyt esimerkiksi maa-meri-laivaleikin onnistumisesta. Lapset pääsivät heti asian ytimeen ja kertoilivat asioita yllättävän avoimesti. Maa-meri-laivaleikissä jokainen hyvän ja toimivan menetelmän kriteeri täyttyi. Ryhmän koko oli sopiva ja menetelmä oli ikätasolle sopiva. Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan ja oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli onnistunut, sillä leikki ei ollut lapsille liian haastava. Lapset jaksoivat hyvin keskittyä leikkiin osaksi varmasti myös sen vuoksi, koska keskustelujen välissä oli toiminnallisia osuuksia, joiden aikana lapset saivat purkaa energiaansa.

Menetelmän onnistumiseen vaikutti varmasti lisäksi se, että lapset heittäytyivät rohkeasti mukaan toimintaan tuoden omia tunnekokemuksiaan esiin. Lapset kertoivat myös mielenkiintoisia seikkoja, joista jonkun lapsille tutun henkilön olisi tarpeellista keskustella heidän kanssaan. Tällainen tilanne sattui maa-meri-laivaleikin aikana, kun keskustelimme asioista, jotka saavat lapset iloisiksi:

Yksi poika kertoi olevansa iloinen, koska hän oli lähdössä seuraavana päivänä vanhempiensa kanssa ulkomaille. Tähän toinen poika vastasi, että hänkin on iloinen, koska lähtee äitinsä kanssa laivalle Ruotsiin. Hän kertoi odottavansa sitä kovasti, koska ei ollut äidin kanssa vielä Ruotsin puolella käynyt, vaikka isänsä kanssa oli. Jatkoimme kierrosta hetken aikaa, kunnes yksi lapsista keskeytti kierroksen tokaisemalla, että ”ei X voi lähteä äitinsä kanssa Ruotsiin, sillä X on kertonut, että hänen äitinsä on kuollut.” Kyseinen poika reagoi toisen lapsen kommenttiin lyömällä kämmenellään otsaansa, kuin olisi unohtanut koko asian. Tilanne meni nopeasti ohi, joten en ehtinyt tarttua asiaan. En toki tunnekaan lapsia niin hyvin, että olisin ollut varma, olivatko lapsen vanhemmat oikeasti elossa.

Yksi toimivimmaksi menetelmäksi ensimmäisellä syklillä osoittautui lasten valokuvaus kehollisen ilmaisun menetelmänä, jota kokeilimme neljännellä tuokiolla. Jokainen lapsi sai tulla yksitellen toiseen huoneeseen, jossa heistä otettiin neljä erilaista tunnevalokuvaa. Lasten tuli ilmeillään, eleillään ja kehon eri asennoilla ilmentää neljää eri tunnetta: iloa, surua, pelkoa ja vihaa. Valitsimme nämä tunteet siksi, koska ne ovat perustunteita, jotka eivät ole liian haastavia lasten ilmentää. Tunnevalokuvausmenetelmän avulla tavoitteena oli harjoitella tunneilmaisuja il-

meiden ja eleiden kautta. Vaikka jokaista lasta jännitti valokuvaus, onnistuivat kaikki tehtävässä kuitenkin erinomaisesti. Tunnevalokuvauksen onnistuminen oli siis todella positiivinen yllätys. Tässä ote tutkimuspäiväkirjastani:

Lapset olivat innoissaan mukana, ja yrittivät parhaansa mukaan ilmaista erilaisia tunteita jännityksestä huolimatta. Toiset onnistuivat ilmaisemisessa paremmin kuin toiset, vaikka tietenkään kyse ei ollut onnistumisesta tai siitä, kuinka selvästi tunteet erottuvat valokuvista. Oli mielenkiintoista nähdä, kuinka eri tavalla lapset ilmensivät ja näyttelivät tunteita ja mistä heidän mielestään tunteet huomataan. Aroilla lapsilla tunteiden vaihtelua ei juurikaan kuvista huomaa. Kiinnostavaa oli kuitenkin havaita, kuinka jotkut lapset käyttivät ääntään ja kehoaan tunteiden ilmaisemisen tukena. Esimerkiksi vihaisena monilla lapsilla puristuivat kädet nyrkkiin ja he ”ärisivät”, pelkoa tuntiessaan osa lapsista kyyristyi lattialle, surullisena pää oli painuksissa jne. Kaikkia lapsia hieman kuitenkin hymyilytti tehtävä, joten osalle oli hankalaa esimerkiksi saada suu mutruun surullisena, kun suupielet meinasivat väkisin kääntyä hymyyn.

Analyysikehikossa lähes kaikki menetelmältä vaadittavat kriteerit täyttyivät. Ainoastaan ”lapset toivat menetelmän avulla omia tunnekokemuksiaan esiin” –kriteeri täyttyi vain osittain. Tässä menetelmässä lasten tunnekokemusten esille tuomisella tarkoitetaan ilmeiden ja eleiden esiin tuomista, sillä tämän menetelmän avulla pyrittiin harjoittamaan tunneilmaisuja. Kriteeri täyttyi osaksi vain siksi, koska osalle lapsista tuotti hankaluuksia tunteiden ilmaisu. Tämä saattoi johtua jännityksestä tai siitä, että kyseiset lapset olivat luonteeltaan arkoja. Jokainen lapsi heittäytyi kuitenkin mukaan toimintaan innokkaasti.

Kokonaisuudessaan tunnevalokuvausmenetelmä oli onnistunut. Onnistumiseen vaikutti varmasti se, että jokainen lapsi sai yksilöllistä huomiota ohjaajalta, joka kannusti ja kehui lapsia. Ilmennettävät tunteet eivät myöskään olleet liian vaikeita lapsille. Oli ilo huomata, kuinka tyytyväinen jokainen lapsi oli omaan suoritukseensa, vaikka tehtävä olikin ollut jännittävä.

Yhtä onnistunut kuin tunnevalokuvausmenetelmä, oli Tapolan satu tarinankerronnallisena menetelmänä, jota kokeilimme kahdeksannella tuokiolla. Sadun luvun lomassa teimme pieniä toiminnallisia harjoituksia lasten kanssa. Satu, jonka lapsille luimme, on Katri Tapolan kirjoittama ja Virpi Talvitien kuvittama kirja Satu joka oli totta (2004). Idean tarinan ja toiminnallisten harjoitusten yhdistämisestä saimme

Tuija Puumalan (2010) opinnäytetyöstä, jossa hän oli käyttänyt kyseistä satua ja keksinyt siihen toiminnallisia osuuksia. Tapolan sadun ja toiminnallisten harjoitusten teettämisen tarkemmat ohjeet löytyvät ensimmäisen syklin toiminnan kuvauksesta liitteestä 2.

Halusimme kokeilla tarinankerronnan voimaa tunteiden käsittelyn tukena, sillä saduilla ja tarinoilla on suuri rooli lasten elämässä. Harjunkosken (2009, 138) mukaan tarinoiden avulla lapsi saa tilaisuuden samaistua sadun henkilöön tai hahmoon. Lapsesta saattaa tuntua lohdulliselta tietää, että joku muukin on kokenut ja tuntenut samoja tunteita kuin itse. Tarinoiden avulla lapsilla on myös tilaisuus löytää sanoja omille tunteilleen. (Harjunkoski 2009, 138.) Esikouluikäiset lapset ovat kiinnostuneita ja motivoituneita oppimaan kaikenlaisia asioita, kokeilemaan uusia haasteita ja laittamaan itsensä likoon niin näytelmissä kuin tarinatuokioillakin. Päiväkoti-ikäisten lasten kanssa on hyvä opetella tunteiden tunnistamista ja nimeämistä esimerkiksi satujen avulla, sillä moni lapsi ei näe kotona vanhempien näyttävän tunteitaan. Miten lasten olisi tarkoitus oppia ilmaisemaan tunteitaan ja ymmärtävän niiden näyttämisen olevan hyväksyttävää, jos heillä ei ole siihen aikuisen näyttämää esimerkkiä? (Hämmäinen & Mäki 2009, 54, 55.)

Tapolan kirja kertoo lapsesta, joka lähtee seikkailemaan suureen maailmaan. Sadun edetessä hän kokee monenlaisia haasteita ja tunteita. Tapolan sadun avulla tuokion tavoite oli käsitellä vihaa, pelkoa, surua ja rakkautta sekä toiminnallisten harjoitteiden ja keskustelujen kautta auttaa lapsia oppimaan rakentavia tapoja purkaa kyseisiä tunteita.

Tapolan sadun avulla lapset toivat omia tunnekokemuksiaan ja huoliaan esiin. Keskeytimme esimerkiksi sadun luvun sellaiseen kohtaan, jossa tarinan lapsi tunsi pelkoa. Tarkoituksena oli keskustella lasten kanssa heidän peloistaan. Keskustelimme lasten kanssa kuolemasta, koska erityisesti se askarrutti lapsia. Hämmäisen ja Mäen (2009, 66–67) mukaan lapsilla on paljon pelkoja ja tarpeita niiden käsittelemiseen. Siksi lasta tulisi auttaa puhumaan peloistaan. Esikouluikäisten lasten tavallisia pelkoja ovat kuolemaan liittyvät pelot, nukkumaanmenon pelko, vieraiden ihmisten pelko sekä erilaiset huolet vanhemmista. (Hämmäinen & Mäki 2009, 66–67.) Seuraavaksi katkelma tutkimuspäiväkirjastani:

Toisessa ryhmässä yksi tytöistä kertoi pelkäävänsä kuolemaa. Monet lapset yhtyivät tytön puheisiin ja kertoivat, että heitäkin pelotti kuolema. Tästä nousikin mielenkiintoinen ja lapsia askarruttava puheenaihe. En ollut itse mitenkään varautunut siihen, että lapset ottaisivat puheenaiheeksi näinkin rankan aiheen. Yksikin lapsi kysyi minulta, että ”mitäs jos mä kuolen?” Lapsilla oli niin paljon asiaa ja kysyttävää kuolemaan liittyen, että en saanut suunvuoroa. Monia lapsia pelotti meteoriitin iskeytyminen maapalloon. ”Mitä sitten tapahtuu? Kuoleeko siihen?” Keskustelimme lasten kanssa hetken meteoriiteista ja siitä, kuinka epätodennäköistä sellaisen iskeytyminen maapalloon on. Tämä onneksi riitti rauhoittamaan lapsia, jotta pääsimme jatkamaan satua eteenpäin.

Tapolan satu tarinankerronnallisena menetelmänä täytti lähes kaikki analyysikehikon kahdeksan kriteeriä. Sen avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita, vihaa, surua, pelkoa ja rakkautta. Lapsiryhmän koko oli hyvä, sillä kaikki jaksoivat keskittyä kuuntelemaan. Ikä- ja taitotasolle sopivuuskriteeri ei täysin täyttynyt, sillä Tapolan teksti oli hyvin vaikealukuista. Lapset itse kertoivat sadun olleen ”monimutkainen, ihmeellinen ja hämäävä.” Sitä se totisesti varmasti lapsille oli, sillä itsellänikin oli välillä vaikeuksia ymmärtää sadun juonta. Menetelmä oli kuitenkin mielestäni toimiva, sillä se sai lapset pohtimaan ja käsittelemään omia tunteitaan. Toiminnalliset harjoitukset tukivat tarinan kulkua ja ne helpottivat lapsia keskittymään satuun. Ylösen (2008, 4) mukaan sadun toimivuuden edellytyksenä on sen kiinnostavuus ja siihen syventyminen, sillä silloin se herättää tunteita. Tapolan satu oli toimiva tunneyön menetelmä, koska se sai lapset kiinnostumaan sadusta ja näin ollen myös herätti lapsissa tunteita.

Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta (taulukko 3) on nähtävillä kaikki ensimmäisen syklin aikana käyttämäni tunneyön menetelmät. Taulukosta on nähtävillä myös kaikki arvioimani kahdeksan kriteeriä. Lisäksi taulukkoon on merkitty, mitä kriteereitä menetelmät analyysikehikossa täyttivät.

	Maa-meri- laivaleikki tun- netiloilla	Tunnetilan piirtäminen	Pantomii- harjoitus	Tunnepatsas- leikki	Liikunnistavat tunnetilojen mukaisesti	Sorminukke- jen askartelu	Valokuvaus	Näytelmä	Näytelmä sorminukkeilla	Tunnejuulistei- den teko	Tapolan satu
Ikä- ja taitotasolle sopiva	X		X	X		X	X	X		X	/
Ryhmän koko oli sopiva menetelmän toimivuuden kan- nalta	X	X		X	X	X	X			X	X
Oma kokemukseni toimivuudesta oli onnistunut	X	X		/		X	X			X	X
Menetelmää on mahdollisuus kehit- tää/ varioida	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Lapset toivat mene- telmän avulla omia tunnekokemuksi- aan esiin	X	X		X			/				X
Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Menetelmän avulla käsiteltiin onnis- tuneesti tunteita	X	X		/		X	X			X	X
Menetelmän avulla on mahdollista käsi- tellä useampaa kuin yhtä tunnetta	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Taulukko 3. Ensimmäisen syklin analyysikehikko

Monet muutkin menetelmät olivat todella onnistuneita ja täyttivät melkein kaikki analyysikehikossa arvioitavat kriteerit. Tällainen oli esimerkiksi toisella tuokiolla kokeilemamme tunnetilan piirtäminen taiteellisena menetelmänä. Kyseisen tuokion tavoite oli hahmottaa sen hetkinen tunnetila ja piirtää se asia, joka tunteen sai aikaan. Jo ennen tuokion alkua olimme opiskeluystäväni kanssa hyvin tietoisia siitä, että menetelmän tehtävänanto saattaisi olla liian haastava esikouluikäisille lapsille. Yllätykseksemme osa lapsista ymmärsi tehtävänannon erinomaisesti. Suurimmalla osalla lapsista kuitenkin oli vaikeuksia oivaltaa tehtävän idea, joten he joko piirsivät mitä mieleen juolahti tai ajautuivat matkimaan toistensa piirustuksia.

Tunnetilan piirtäminen taiteellisenä menetelmänä osoittautui kuitenkin suhteellisen onnistuneeksi tunnetyön menetelmäksi. Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan piirtämällä innokkaasti. Ryhmän koko oli menetelmän toimivuuden kannalta sopiva, sillä lapset uskalsivat kertoa piirustuksistaan ja tunnetiloistaan avoimesti. Ainoastaan yksi arvioitava kriteeri, ikä- ja taitotasolle sopivuus, ei täytynyt. Tämä johtui siitä, että tehtävänanto oli lapsille liian vaikea ymmärtää. Tunnetilan piirtämismenetelmä on kuitenkin kehiteltävissä, joten tehtävänantoa on mahdollista muokata toisenlaiseksi. Oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli onnistunut, sillä menetelmän avulla lapset toivat omia tunnekokemuksiaan rohkeasti esiin. Seuraavassa piirustuksessa yhden lapsen tunnetila välittyi selkeästi. Kuvan alla on katkelma tutkimuspäiväkirjastani.



Kuvio 1. Lapsen tekemä piirustus hänen sen hetkisestä tunnetilastaan.

Suurin osa lapsista piirsi itsensä iloisena tai onnellisena. Vain yksi poika piirsi kuvan, jossa hänen päälleen sataa vettä sadepilvestä ja hän näyttää surulliselta. Piirustuksen oikeaan laitaan oli piirretty talo, joka oli ympyröity ja väritetty punaisen kuplan sisään. Poika kertoi, että hän on kuvassa surullinen, koska hänellä ei ole kavereita eikä ketään, joiden kanssa leikkiä. Kysyin, onko kuvan talo päiväkotia. Poika kuitenkin kertoi talon olevan hänen kotinsa. Kysyin pojalta, mitä punaiseksi väritetty ”kupla”, jonka sisään talo oli piirretty, kuvastaa. Poika ei kuitenkaan halunnut kertoa kuplan tarkoitusta.

Ensimmäisellä syklillä oli myös paljon käytännön kokeilussa epäonnistuneeksi havaittuja tunneyöskentelyn menetelmiä. Epäonnistuneella tässä tarkoituksessa tarkoitan menetelmiä, jotka eivät täyttäneet analyysikehikossa vaadittavia kriteereitä. Yksi esimerkki tällaisesta menetelmästä oli pantomiimiharjoitus kehollisen ilmaisun menetelmänä. Sinivuoren (2007, 243) mukaan pantomiimi tarkoittaa sanatonta esiintymistä ja sen avulla voidaan esittää sellaisia tilanteita, joiden esittäminen olisi mahdotonta oikeita esineitä käyttämällä. Toisen ihmisen kehollisen ilmaisun tarkkaavainen havainnointi on tärkeää tilanteessa toimimiselle ja oivaltamiselle. (Sinivuori 2007, 243.)

Kokeilimme pantomiimiharjoitetta kolmannella tuokiolla, jonka toisena tavoitteena oli ymmärtää, mistä toisen ihmisen tunteet voi huomata. Olimme suunnitelleet niin, että lapset esittäisivät ensin harrastustoimintaa, kuten juoksemista, hiihtämistä, kalastusta ja uimista. Vasta tämän jälkeen siirtyisimme tunnekortteihin, joiden avulla lapset esittäisivät erilaisia tunnetiloja kuten iloa, surua, hämmentynyttä, jännitystä, pelkoa ja rakastunutta. Valitsimme tunnetiloiksi tietoisesti ilmentämisen suhteen sekä helposti tunnistettavia perustunteita että vaikeampia ja haastavampia tunteita.

Pantomiimiharjoitus täytti kahdeksasta analyysikehikon kriteereistä vain kolme: ikä- ja taitotasolle sopivuuskriteerin, menetelmää on mahdollisuus kehittää - kriteerin sekä menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta -kriteerin. Pantomiimiharjoitetta on vaivatonta kehittää ja muokata, sillä esitettäviä asioita voi muuttaa mielensä mukaan. Pantomiimia voidaan käyttää monella tavalla hyväksi, vaikkapa hyvien käytöstepojen opetteluun (esimerkiksi kättely). Tunneyön menetelmänä pantomiimin avulla voidaan käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, sillä tunnetilojen tilalle voidaan muuttaa mitkä tahansa tunnetilat. Pantomiimi harjoitteena on ikä- ja taitotasolle sopiva, sillä lapset ymmärsivät harjoitteen toteutuksen ja tarkoituksen. Lapsia kuitenkin jännitti esiintyminen niin paljon, etteivät he uskaltaneet heittäytyä mukaan toimintaan esittämällä erilaisia tunnetiloja. Sen vuoksi menetelmän avulla ei myöskään käsitelty tunteita eivätkä lapset tuoneet esille omia tunnekokemuksiaan. Tunnekokemuksilla tässä harjoituksessa tarkoitan lasten ilmeitä, eleitä ja reagoititapoja eri tunteisiin, joita he ei-

vät uskaltaneet pantomiimin avulla tuoda julki. Jännitys saattoi johtua myös siitä, että ryhmän koko oli suuri. Seuraavaksi ote tutkimuspäiväkirjastani:

Mieleeni heräsi kysymys siitä, olisiko pantomiimi toiminut paremmin, jos lapsiryhmät olisivat olleet pienempiä. Pienemmässä ryhmässä lapsia olisi saattanut jännittää vähemmän, jolloin tunnetilojen esittäminenkin olisi tuntunut luontevammalta.

Toinen vähemmän onnistunut tunnetyön menetelmä oli näytelmä ilmaisullisena menetelmänä. Kokeilimme näytelmää viidennellä tuokiolla, jonka tavoitteena oli harjoitella tunnetilojen ilmaisemista. Suunnittelimme ja käsikirjoitimme näytelmän, jossa jokaisella lapsella oli oma rooli. Tällaisessa roolileikissä eläydytään rooli-hahmoihin, joiden toiminta tapahtuu tiettyjen leikille ominaisten sääntöjen puitteissa (Sinivuori 2007, 248). Lasten rooli-hahmoilla ei kuitenkaan ollut vuorosanoja. Ideana oli, että me luimme kertomusta eteenpäin, jolloin lasten tuli tarkkaan kuunnella tarinan juonen kulkua ja esittää omaa rooli-hahmoaan. Näytelmän juoni oli sellainen, jossa jokaisessa roolissa olevan lapsen tuli näytellä yhtä tai kahta erilaista tunnetta. Näytelmän avulla lapset saivat harjoitella erilaisia tunneilmaisuja.

Tämä draamaharjoitus ei kuitenkaan ollut kovin onnistunut tunnetyöskentelyn menetelmä, koska se täytti vain puolet analyysikehikossa vaadittavista kriteereistä. Tätä menetelmää on vaivatonta kehittää uudelleenlaiseksi, sillä näytelmän juoni voi olla millainen tahansa. Ainakaan tällä kokeilukerralla menetelmän avulla ei kuitenkaan käsitelty tunteita eikä tuokion tavoite täyttynyt. Lapset eivät myöskään tuoneet omia tunnekokemuksiaan esiin. He heittäytyivät kyllä pelottomasti toimintaan mukaan, mutta olivat rauhattomia eivätkä jaksaneet keskittyä näytelmän juonen kulkuun. Seuraavaksi katkelma tutkimuspäiväkirjastani:

Tärkeäähän tietysti on, että lapsilla kuitenkin tuntui olevan mukavaa. Levottomuus voi osaksi johtua myös siitä, ettei paikalla ollut päiväkodin työntekijöitä rauhoittelemassa. Näytelmä olisi voinut toimia pienemmässä ja rauhallisemmassa ryhmässä. Ryhmä olisi pitänyt ehkä pyrkiä rauhoittamaan entistä paremmin ennen näytelmän aloitusta. Nyt lapset olivat vain erittäin innoissaan erilaisista roolivaatteista ja normaali arjesta poikkeavasta toiminnasta. Kaikesta huolimatta draaman teko kyllä sopii ikätasolle, mutta oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta ei yltänyt toivomalleni tasolle ainakaan tämän ryhmän lasten kanssa.

Neljännellä tuokiolla askartelimme lasten kanssa sorminuket, joilla teimme tunteisiin liittyvän näytelmän kuudennella tuokiolla. Neljännen tuokion tavoite oli harjoitella tunneilmaisuja ilmeiden ja eleiden kautta. Koska sorminukkien askartelussa lapset joutuivat tarkkaan pohtimaan erilaisia ihmisten ilmeitä ja eleitä, oli menetelmä yhdistelmä taiteellisesta ja kehollisen ilmaisun menetelmästä.

Jokaiselle lapselle jaettiin kolme paperista sorminukkemallia, joille he saivat piirtää kolme erilaista tunnetta. Sorminukkemalli ja sorminukkien teko-ohjeet löytyvät tämän tutkimusraportin liitteestä 4. Lapset olivat innoissaan toiminnassa mukana, vaikka osalle tuottikin hankaluuksia keksiä, kuinka tunteet voisi tuottaa kuvallisesti paperille. Seuraava lainaus on tutkimuspäiväkirjastani:

Työskentely sujui kokonaisuudessaan rauhallisesti ja hiljaisesti, kaikki keskittyivät omaan työskentelyynsä. Suurin osa lapsista piirsi sekä iloisen että surullisen sorminukan, koska ne olivat varmasti helpoimmat tunteet piirtää. Kolmas yleisin piirretty tunne oli viha. Muutamalla lapsella oli vaikeuksia vihan piirtämisen kanssa. He kertoivat, että haluaisivat piirtää vihan, mutteivät tiedä, kuinka se piirretään. Yritin helpottaa heitä itse ilmehtimällä vihaa, jotta he katsoisivat kasvoistani, millaisen näköinen vihainen ihminen on. Muutama lapsi saikin idean piirtämiseen ilmehtimiseni avulla.

Sorminukkien askartelu taiteellisen ja kehollisen ilmaisun menetelmänä täytti seitsemän analyysikehikossa arvioitavista kriteereistä. Menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita, sillä jokainen lapsi joutui miettimään ihmisten erilaisia ilmeitä ja eleitä. Lisäksi tämän menetelmän avulla lasten kanssa voidaan käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, koska lapset saivat itse päättää, mitkä tunteet he sorminukeille piirsivät. Piirtämistilanteessa on hyvä käydä juttelemassa lasten kanssa heidän piirtämistään tunteista sekä sitä kautta keskustella ja opettaa heille erilaisia tunneilmaisuja. Menetelmä ei ollut liian haastava lasten ikä- ja taitotasolle, sillä esikouluikäiset lapset usein nauttivat saadessaan värittää ja piirtää. Myös ryhmän koko oli sopiva ja olisi voinut olla jopa isompikin. Lapset jaksoivat keskittyä, sillä jokaisella oli tarpeeksi tekemistä sorminukan leikkaamisen ja piirtämisen kanssa. Ainoastaan kriteeri ”toivatko lapset omia tunnekokemuksiaan esiin menetelmän avulla” ei täytynyt. Toki tämäkin on tunnetuokion ohjaajasta kiinni, koska jos hän osaa esittää lapsille oikeanlaisia kysymyksiä, olisivat lapset voineet kertoa enemmän omista tunnekokemuksistaan. Oikeanlainen kysymys voisi olla esimerkiksi:

”Missä tilanteissa olet kokenut piirtämääsi tunnetta?” Pohdin, oliko kolme sorminukkea kuitenkin liikaa, sillä vaikka lapset heittäytyivät innokkaasti mukaan toimintaan, oli osalla lapsista vaikeuksia keksiä, kuinka jotkut tunteet tuli paperille piirtää.

Kuudennella tuokiolla teimme näillä sorminukeilla tunteisiin liittyvän näytelmän. Tuokion tavoite oli harjaannuttaa ryhmässä toimimisen ja esiintymisen taitoja. Mäkisen (2009, 194–195) mukaan sorminukkeenäytelmän avulla ihmiset voivat jakaa omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan. Se sopii kaiken ikäisille ihmisille ja sitä käytetään taiteellisena, viihteellisenä, koulutuksellisenä ja terapeuttisena välineenä. (Mäkinen 2009, 194–195.) Tällaisen nukketeatterileikin avulla voidaan rikastuttaa lasten tunne-elämää, vaalia mielikuvitusta ja saavuttaa taidekasvatukselle asetettuja tavoitteita (Barić 2001, 166). Sorminukkeenäytelmä toteutettiin kahdessa ryhmässä, joissa lapsia oli seitsemän ja kahdeksan. Lapset saivat itse keksiä näytelmän kulun, mutta siitä ei kuitenkaan tahtonut tulla mitään. Lapset eivät päässeet yksimielisyyteen näytelmän juonen kulusta. Jouduimme puuttumaan lasten toimintaan ja yhdessä keksimme näytelmälle idean ja sorminukeille roolit. Lopuksi esitimme sorminukkeenäytelmät toisillemme. Seuraava kappale on tutkimuspäiväkirjastani:

Ensimmäisen ryhmän näytelmästä en esityksen aikana saanut juonen kulusta kiinni. Lapset lähinnä huusivat yhteen ääneen ja jokainen esitti omalla sorminukellaan haluamansa roolin ja juonen. Lapsilla oli kuitenkin hauskaa, vaikka tarinasta ei tolkkua saanutkaan.

Menetelmä ei siis ollut kovinkaan onnistunut, sillä lapset vain huusivat yhteen ääneen näytelmän esittämisen aikana. Mäkisen (2009, 202) mukaan lasten ollessa liian innokkaita, vaaditaan ohjaajalta herkkyyttä ottaa jokainen lapsi huomioon sekä erityisiä taitoja hillitä heidän toimintaansa. Hiljalleen lapset oppivat ottamaan toisiaan huomioon sekä antamaan toisilleen tilaa. (Mäkinen 2009, 202.) Ryhmän koko oli aivan liian suuri, sillä lapset eivät päässeet yhteisymmärrykseen juonen kulusta eivätkä osanneet tehdä kompromisseja sopua edistääkseen. Tämän vuoksi menetelmä ei ollut myöskään ikä- ja taitotasolle sopiva eikä sen avulla käsitelty tunteita. Lapset eivät tuoneet menetelmän avulla esiin omia tunnekokemuksiaan. Oman kokemukseni mukaan menetelmästä ei ollut hyötyä lasten tunteiden käsittelemisen kannalta eikä tuokion tavoitekaan täyttynyt. Vaikka sorminukkeenäytelmä

täytti vain kolme analyysikehikon kahdeksasta kriteeristä, tuki menetelmä kuitenkin kokonaisuutta. Sorminukkien askartelu ja nukeilla tehtävä näytelmä voidaan yhdistää yhdeksi tuokiokokonaisuudeksi, jolloin yhden tuokion aikana käytetään monipuolisesti sekä taiteellista, ilmaisullista että kehollisen ilmaisun menetelmää.

Seitsemännellä toteutuskerralla teimme lasten kanssa tunnejulisteet heistä otetuista valokuvista. Esimerkiksi tällaisen valokuvauksellisen draamaprosessin jälkeiseen työskentelyyn Sinivuoren (2007, 200) mukaan on hyvä käyttää julisteiden teko-työtappaa, sillä sen avulla palautetaan mieleen draamaprosessin aikana muodostuneita keskeisiä käsityksiä. Teimme lasten kanssa neljä erilaista tunnejulistetta, joihin jokaiseen liimattiin kaikkien lasten kyseistä tunnetta esittävä valokuva. Valokuvat liimattiin kartongeille, joiden värit olimme suunnitelleet kuvastamaan kyseisiä tunteita parhaiten. Olimme valinneet iloisen julisteen väriksi keltaisen, vihaisen julisteen väriksi punaisen, pelkoa kuvaavan julisteen väriksi mustan ja surullisen julisteen väriksi tumman sinisen. Lapset saivat itse leikata omat valokuvansa, käydä liimaamassa ne kartonkeihin ja lopuksi koristella tunnejulisteet.

Tunnejulisteiden teko taiteellisena menetelmänä täytti yhteensä seitsemän analyysikehikon kriteeriä. Menetelmän avulla käsitelimme lasten kanssa onnistuneesti tunteita, sillä julisteiden avulla pystyimme lasten kanssa keskustelemaan heidän ilmeistään ja eleistään. Menetelmä oli ikä- ja taitotasolle sopiva, koska se ei ollut liian haastava. Jaoin lapset niin, että noin kaksi lasta sai koristella aina yhtä julistetta, jolloin ryhmän koko oli menetelmän onnistumisen kannalta sopiva ja lapset pystyivät keskittymään työskentelyyn. Lapset eivät kuitenkaan erityisesti tuoneet mitään tunnekokemuksiaan esiin, jolloin se kriteeri jäi täyttymättä. Muuten menetelmä oli oikein onnistunut, sillä lapsilla tuntui olevan hauskaa omia ilmeitään valokuvien kautta katsellessa.

4.4 Uuden suunnitelman laatiminen

Ensimmäisen syklin aikana kokeilin siis yhteensä yhtätoista erilaista tunneyön menetelmää, jotka olivat joko taiteellisia, ilmaisullisia, tarinankerronnallisia tai kehollisen ilmaisun menetelmiä. Näistä yhdestätoista tunneyön menetelmästä vain yksi täytti kaikki analyysikehikon kahdeksan kriteeriä. Tämä menetelmä oli maa-

meri-laivaleikki tunnetiloilla. Kaksi menetelmää yhdestätoista täytti 7,5 analyysikehikon kriteeriä. Ne olivat Tapolan satu tarinankerronnallisena ja valokuvaus kehollisen ilmaisun menetelmänä. Epäonnistuneimmat menetelmät, eli ne, jotka täyttivät vähiten analyysikehikon kriteereitä, olivat pantomiimiharjoitus kehollisen ilmaisun menetelmänä sekä näytelmä sorminukeilla ilmaisullisena menetelmänä. Ne täyttivät ainoastaan kolme analyysikehikon kriteeriä.

Ennen toisen syklin aloitusta ja suunnitelman tekoa tutustuin Peltosen, Kullberg-Piilolan ja Kullberg-Turtiaisen kehittämään Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmaan (2002). Tunnemuksu-ohjelma sisältää 12 tunnemuksutuokiota, johon lasten vanhemmat osallistuvat kirjeiden, opettajan antaman palautteen ja vanhempainiltojen avulla. Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmassa tunteita käsitellään leikkien, satujen, kuvallisen ilmaisun ja ilmaisutaidollisen toiminnan avulla. (Peltonen ym. 2002, 6.) Hyödynsin Tunnemuksu ja Mututoukka -ohjelman tuokioiden yksittäisiä harjoitteita ja satuja omissa Tunne Tunteesi -tuokioissani. Valitsin joitain tunnemuksutuokioiden menetelmiä oman kiinnostukseni mukaan. Minua kiinnosti kokeilla, toimivatko menetelmät käytännön toteutuksessa yhtä hyvin kuin tunnetaito-ohjelmasta voisi päätellä. Tunnemuksu ja Mututoukka -ohjelman menetelmien lisäksi ideoin uusia tapoja käsitellä lasten kanssa tunteita sekä kokeilin uudestaan joitain menetelmiä, joita olin jo ensimmäisellä syklillä kokeillut.

Joitakin menetelmiä pyrin muokkaamaan toteutustavaltaan toisenlaisiksi, jotta ne toimisivat käytännön kokeilussa ensimmäistä toteutuskertaa paremmin. Muutin esimerkiksi sorminukkien askartelua siten, että kolmen sorminukkeen sijaista nukkeja oli vain kaksi. Kolme sorminukkea saattoi olla liikaa, sillä lapsilla oli hankaluuksia keksiä niin monta erilaista tunnetta, jotka he saisivat paperille piirtää. Sorminukkien näytelmän teossa pitäisi myös olla ensimmäiseen kokeilukertaan verrattuna pienemmät ryhmät. Pohdin, olisiko lasten helpompi tehdä yhteistyötä ja päättää näytelmän juonesta kahden tai kolmen hengen ryhmissä. Ensimmäisellä kokeilukerralla lapsia yhdessä ryhmässä oli 7-8, ja se oli havaintojeni mukaan liikaa.

Ensimmäisellä syklillä sen hetkisen tunnetilan piirtäminen taiteellisena menetelmänä osoittautui liian vaikeaksi ikä- ja taitotasolle, sillä menetelmän tehtävänanto oli liian haastava. Siksi yksinkertaistin tehtävänantoa siten, että valitsin kaksi tun-

netilaa, ilon ja surun, ja näistä tunteista lasten tuli piirtää tilanteet, joissa he kyseisiä tunteita olivat kokeneet. Pantomiimiharjoitus ei ollut kovinkaan onnistunut ensimmäisellä kokeilukerralla, koska lapset jännittivät esiintymistä kovasti. Jännitys johtui osaksi varmasti siitä, että pantomiimia kokeiltiin ensimmäisen syklin varhaisessa vaiheessa, jolloin olimme opiskeluystävänä kanssa vielä täysin vieraita lapsille. Menetelmä saattaisi toimia syklin myöhäisemmässä vaiheessa, joten päätin sijoittaa sen toisen syklin loppupuolelle.

Viittä ensimmäisen syklin menetelmää en kehitellyt uudelleen, vaan säilytin niiden toteutustavat samanlaisina. Nämä menetelmät olivat maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla, valokuvaus, tunnepatsasleikki, tunnejulisteiden teko sekä Tapolan satu ja sadun lomassa toteutettavat toiminnalliset harjoitteet. En kokenut näiden menetelmien kehittämiseen tarvetta, sillä ne olivat jo ensimmäisellä toteutuskeralla osoittautuneet toimiviksi menetelmiksi. Toisella syklillä kokeilin menetelmiä siis samanlaisina, jotta menetelmien toimivuus varmistuisi. Kaksi menetelmää yhdestätoista hylkäsin kokonaan ja jätin toteuttamatta toisella syklillä. Nämä olivat liikkumistavat tunnetilojen mukaisesti –harjoite sekä näytelmä, jossa jokaiselle lapselle oli määrätty rooli. Jätin nämä menetelmät kokonaan pois, koska en kokenut tarvetta niiden uudelleen kokeiluun. Molemmat menetelmät olivat ensimmäisellä toteutuskerralla olleet suhteellisen epäonnistuneita, sillä ne täyttivät vain neljä analyysikehikon kriteeriä.

4.5 Toimintatutkimuksen toinen sykli

Toisen toimintatutkimukseni syklin toteutin erääseen toiseen Seinäjoen alueen päiväkodin esiopetusryhmään. Tällä kertaa minulla ei ollut apuna ja tukena opiskeluystävää, vaan suoritin toisen syklin suunnittelun ja toteutuksen itsenäisesti. Yhteensä tässä esiopetusryhmässä lapsia oli viisitoista. Toteutin toimintatuokiot kuitenkin kahdessa pienryhmässä, joissa lapsia oli seitsemän ja kahdeksan. Nämä pienryhmät olivat samat, joissa lapset olivat päiväkodillakin tottuneet työskentelemään. Niin kuin ensimmäiselläkin syklillä, myös tällä kerralla lapset tunsivat tuokiot paremmin nimellä Tunne Tunteesi -tuokiot.

Toisella syklillä, keväällä 2012, toteutin yksitoista tunnetuokiota. Tuokioilla oli suunnitellut tavoitteet sekä menetelmät, joiden avulla pyrin tavoitteet saavuttamaan. Nämä menetelmät olivat osittain samoja ensimmäisen syklin kanssa sekä osittain uusia ja vieraita menetelmiä, joita kokeilin vasta ensimmäisen kerran. Kokeilin toisella syklillä yhteensä 22 erilaista tunnetyöskentelyyn tarkoitettua menetelmää, joista yhdeksää menetelmää olin kokeillut jo ensimmäisellä syklillä. Menetelmät olivat taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia ja kehollisen ilmaisun menetelmiä tai niiden sekoituksia. Yksi tunnetuokio oli pituudeltaan noin yhden tunnin verran, kuten ensimmäiselläkin syklillä.

Alustavan viikkosuunnitelman laatiminen ei ollut helppoa, koska tälläkin kerralla minulla oli rajallinen mahdollisuus käyttää esimerkiksi päiväkodin salia. Lisäksi oli haastavaa miettiä menetelmien järkevää toteutusjärjestystä, sillä olin esimerkiksi päättänyt, että pantomiimiharjoitusta kokeiltaisiin vasta syklin loppu puolella. Tämä tuotti hankaluuksia myös muiden menetelmien järkevään viikkosuunnitelmaan sijoittamiseen. Seuraavasta taulukosta (taulukko 4) ilmenee toisen syklin tuokioiden tavoitteet ja käyttämäni menetelmät. Tuokioiden ja menetelmien tarkemmasta toteutuksesta kiinnostuneet voivat lukea ensimmäisen ja toisen syklin toiminnan kuvaukset liitteistä 2 ja 3.

Tuokiot	Tavoite	Menetelmät
Tuokio 1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tutustua 2. Orientoitua tunteiden käsitteeseen 3. Käsitellä pelon ja turvallisuuden tunteita 	<ul style="list-style-type: none"> - tutustumisleikit x 2 - maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla - loppusatu: Karhuperheen sieniretki
Tuokio 2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ymmärtää, mitä tunteet ovat 	<ul style="list-style-type: none"> - tunnenurkkausleikki - kaupassa käynti tilanne erilaisin tunnetiloin –harjoite ilmaisullisena menetelmänä - loppusatu: Möykkyteoria
Tuokio 3	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oivaltaa ilon ja surun tunteita 2. Harjoitella tunneilmaisuja ilmeiden ja eleiden kautta 	<ul style="list-style-type: none"> - satu: Ilo ja Suru - taiteellisena menetelmänä tilanteiden piirtäminen, joissa on tuntenut iloa ja surua - valokuvaus
Tuokio 4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Käsitellä vihaa, pelkoa, surua ja rakkautta sadun avulla 2. Ymmärtää, kuinka kyseisiä tunteita voi purkaa rakentavalla tavalla 	<ul style="list-style-type: none"> - satu tarinankerronnallisena menetelmänä - toiminnalliset harjoitteet sadun ja keskustelujen lomassa tunteiden rakentavalla tavalla purkamisen keinona
Tuokio 5	<ol style="list-style-type: none"> 1. Käsitellä ja purkaa tunteita, joita kiusaaminen lapsissa herättää 2. Ymmärtää, ettei kiusaaminen ole kivaa kenellekään 	<ul style="list-style-type: none"> - runo: Pirkko Päärynä - tunnenurkkausleikki - kiusaamisesta piirtäminen taiteellisena menetelmänä - loppusatu: Anne ja Matti
Tuokio 6	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jatkaa edellisen kerran kiusaamisaihetta draaman avulla 2. Ymmärtää, mistä toisen ihmisen tunteet voi huomata 	<ul style="list-style-type: none"> - lyhyt draama kiusaamisesta - tunnepatsasleikki - pantomiimiharjoitus kehollisen ilmaisun menetelmänä - loppusatu: Taikavirta
Tuokio 7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Käsitellä kiukun ja vihan tunteita 2. Ymmärtää, ettei vihan tunteen kokeminen ole väärin 3. Tietää, että toisen satuttaminen tai tavaroiden rikkominen ovat väärin 4. Harjoitella vihan tunteiden purkamista rakentavalla tavalla 	<ul style="list-style-type: none"> - piirtäminen taiteellisena menetelmänä vihaisuudesta (mitä tekee, miltä näyttää, minne menee vihaisena) - vihamykkyrän piirtäminen ja tuhoaminen vihan tunteen rakentavalla tavalla purkamisen keinona
Tuokio 8	<ol style="list-style-type: none"> 1. Harjoitella tunneilmaisuja ilmeiden ja eleiden kautta 	<ul style="list-style-type: none"> - sorminukkien askartelu taiteellisena menetelmänä
Tuokio 9	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kehittää ryhmässä työskentelyn ja esiintymisen taitoja 	<ul style="list-style-type: none"> - tunteisiin liittyvät sorminukkenäytelmät ilmaisullisena menetelmänä
Tuokio 10	<ol style="list-style-type: none"> 1. Havainnoida eri tunnetilojen ilmeitä ja eleitä 2. Yhdistää värit ja tunnetilat 	<ul style="list-style-type: none"> - tunnejulisteiden teko taiteellisena menetelmänä
Tuokio 11	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lapsille jäisi hyvä mieli tuokiosta 2. Selvittää, mitä lapset ovat oppineet tunteista 	<ul style="list-style-type: none"> - leikkejä - keskustelua tunteista

Taulukko 4. Toisen syklin tuokioiden tavoitteet ja menetelmät

Toisella syklillä kaksi menetelmää täytti kaikki analyysikehikossa arvioimani toimivan tunnetyöskentelyn menetelmän kriteerit. Toinen näistä menetelmistä oli leikki nimeltä tunnenurkkaus. Tunnenurkkausleikki on peräisin Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Kokeilin tunnenurkkausleikkiä ensimmäisen kerran jo toisella tuokiolla, jolloin tuokiolla pohdittiin sitä, mitä tunteet ovat. Kokeilin kuitenkin leikkiä vielä uudestaan tuokiolla viisi, jolloin tuokion aiheena oli kiusaaminen. Tuokion tavoite oli käsitellä ja purkaa tunteita, joita kiusaaminen lapsissa herättää. Lisäksi tuokion tavoitteena oli, että lapset ymmärtäisivät, ettei kiusaaminen ole kenellekään kivaa.

Leikki etenee siten, että ohjaaja sijoittaa huoneen neljään nurkkaan neljä erilaista tunnetta esittävää kuvaa, kuten ilo, suru, pelko ja viha. Lapset asettuvat huoneen keskelle ”kotipesään.” Lasten tehtävänä on kuunnella ohjaajan käskyä ja toimia sen mukaan, miltä heistä tuntuu juoksemalla tunnetta vastaavaan tunnenurkkaan. Jos lapsi ei tiedä, miltä hänestä tuntuu, on hänen jäätävä seisomaan ”kotipesään.” (Peltonen ym. 2002, 7.) Tunnenurkkaus –tilanteet, joita leikin aikana käytin, olivat seuraavanlaisia (Peltonen ym. 2002, 6):

Miltä sinusta tuntuu, jos...

- joku tönäisee sinua vahingossa
- joku tönäisee sinua tahallaan
- joku tulee auttamaan, kun kaadut
- kukaan ei tule auttamaan, kun kaadut
- joku haukkuu parasta kaveriasi
- joku kehuu parasta kaveriasi
- joku pelottelee sinua kertomalla kauhutarinaa
- joku käskee sinun tehdä jotain, mitä oikeasti et haluaisi tehdä
- joku keksii kivan leikin, jota kaikki osaavat leikkiä
- joku keksii kivan leikin, mutta sinua ei oteta mukaan

Tunnenurkkausleikki oli onnistunut tunnetyöskentelyn menetelmä, sillä se oli tarpeeksi yksinkertainen, jotta lapset ymmärsivät sen idean. Se oli siis ikä- ja taitotasolle sopiva ja ryhmän kokokin oli toteutuksen kannalta sopiva. Tunnenurkkaus-

leikkiä on mahdollista kehittää vaihtamalla esimerkiksi tilanne-esimerkkien tilalle toisenlaisia tilanteita. Menetelmän avulla voidaan myös käsitellä erilaisia aihealueita, kuten vaikkapa empatiaa, muuttamalla leikissä olevia tilanteita toisenlaisiksi. Lisäksi menetelmän avulla voidaan käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, sillä on ohjaajan päätettävissä, mitkä tunteet hän valitsee tunnenurkkiin. Menetelmän toiminnallinen luonne oli varmasti syynä siihen, miksi lapset heittäytyivät leikkiin mukaan rohkeasti. Oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli onnistunut, sillä lapset toivat omia tunnekokemuksiaan leikin avulla esiin. Seuraava lainaus on tutkimuspäiväkirjastani:

Yksi lapsista valitsi lähes jokaisen tilanteen kohdalla vihanurkan. Hänellä oli ollut päiväkodissa jatkuvia vaikeuksia hallita vihan tunteitaan ja se on purkaantunut muihin lapsiin kiusaamisella. Tunnenurkkausleikissä hän oli sitä mieltä, että jos joku auttaa häntä kaatuessa, hän tulee vihaiseksi, koska ei halua kenenkään auttavan häntä. Hän ei kuulemma tarvitse muiden apua. Hän valitsi vihanurkan myös silloin, kun muut valitsivat pelon tilanteessa ”miltä sinusta tuntuu jos joku pelottelee sinua kertomalla kauhutarinaa.” Tiedustelin häneltä, miksi hän oli halunnut valita juuri vihanurkan. Hän kertoi tulevansa vihaiseksi, jos joku yrittää pelotella häntä tahallaan. Lapsi kyllä muisti nopeasti muistuttaa, ettei hän kuitenkaan pelkää mitään.

Toinen yhtä onnistunut menetelmä kuin tunnenurkkausleikki, oli Pirkko Päärynäruno. Runo löytyi kirjasta nimeltä Taikamatto (1985, 27), johon suomeksi runoja on riimitellyt Kaija Pakkanen. Käytin runoa samalla tuokiolla, kuin tunnenurkkausleikkiä. Sen avulla pyrin avaamaan lasten kanssa keskustelua kiusaamisesta ja kiusaamisen seurauksista. Vaikeita asioita, kuten kiusaamista, voidaan käsitellä lasten kanssa sekä draaman että erilaisten kielikuvien avulla. Tällöin lasten kipeisiin asioihin päästään käsiksi ja heidän mielipahansa vähenee. (Kotka 2011, 17.)

”Pikku Pirkko Päärynä
on sitten häjynilkeä
omia kavereitansa nipistää ja näpsii
ja sinne tänne läpsii

Eikä edes pelkää
saavansa kohta selkään
Seuraus on tää:
Pirkko yksin jää
ilman ystävää”
(Pakkanen 1985, 27.)

Keskustelimme lasten kanssa runon välityksellä kiusaamisesta. Ennakkoletukseni oli, etteivät lapset välttämättä ymmärtäisi, mitä runon avulla yritetään kertoa. Oletukseni oli kuitenkin väärä, sillä lapset oivalsivat runon sanoman erittäin hyvin. Seuraava lainaus on tutkimuspäiväkirjastani:

Kysyin lapsilta, mitä Pirkolle tapahtui runon lopussa ja miksi Pirkolle tapahtui niin. Lapset kertoivat, että Pirkko jäi ilman ystäviä, koska kiusasi ystäviään. Kysyin lapsilta, miksi he luulevat Pirkon kiusaavan muita lapsia. Pienen pohtimisen jälkeen lapset ehdottivat, että Pirkko kiusasi muita, koska hän oli vihainen, surullinen tai ”Pirkolla oli paha olla.” Yksi lapsi kertoi, että Pirkko kiusaa muita lapsia, koska muut lapset eivät ota häntä mukaan leikkiin. Toinen lapsi kommentoi tähän, että ”silloinhan muut lapset aloittivat kiusaamisen kiusaamalla Pirkkoa ensin.” Sitten kysyin lapsilta, mistä he tietävät, mikä on kiusaamista. Lasten mielestä kiusaamisen tunnistaa siitä, että joku tönii, kamppaa, potkii, haukkuu tai nimittelee. Lapset kertoilivat myös paljon omia kokemuksiaan siitä, kuinka heitä oli kiusattu; tönitty, haukuttu tai jätetty leikistä pois.

Runon voima todellakin yllätti minut. Jotenkin lasten oli runon avulla helpompi hahmottaa kiusaamistilanteet sekä niihin liittyvät tunteet sekä syyt ja seuraukset. Keskustelun myötä lapsille tuli myös mieleen omia kokemuksiaan kiusaamisesta ja sitä kautta keskustelua oli taas vaivattomampi jatkaa eteenpäin. Se, että lapset uskalsivat menetelmän avulla tuoda omia tunnekokemuksiaan esiin, kertoo siitä, että ryhmän koko oli sopiva. Pirkko Päärynä-runon avulla on mahdollista käsitellä lasten kanssa heitä askarruttavia asioita kiusaamiseen liittyen sekä keskustella tunteista, joita lapsille syntyy kiusatuksi joutumisesta. Lisäksi runo antaa myös konkreettisen mallin kiusaajille siitä, mitä seurauksia kiusaamisella saattaa olla. Menetelmän avulla sekä tuokion tavoitteet että kaikki analyysikehikon kahdeksan kriteeriä täyttyivät.

Samalla tuokiolla kokeilin myös kiusaamistilanteen piirtämistä taiteellisena menetelmänä. Ideana oli, että jokainen lapsi sai piirtää tilanteen, jossa jotakuta kiusataan. Kuvan ei tarvinnut esittää välttämättä ihmistä, mutta jokaisen lapsen tuli osata kysyttäessä kertoa, miten piirustus kuvaa kiusaamista. Piirtämisen jälkeen keskustelimme lasten kanssa heidän teoksistaan ja yhdessä keksimme jokaisen piirustuksen kiusaamistilanteelle ratkaisun.

Menetelmä on peräisin Tunnetuksi ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002, 5). Analyysikehikon kriteereistä menetelmä täytti yhteensä seitsemän. Menetelmä oli onnistunut, sillä sen avulla lapset toivat erilaisia tunnekokemuksiaan esiin ja sen avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita. Seuraava ote tutkimuspäiväkirjastani on hyvä esimerkki siitä, kuinka menetelmän avulla lapset toivat ryhmässä esiintyviä ongelmia esiin:

Yhden lapsen piirustus kiinnitti erityisesti huomioni. Mielenkiintoista piirustuksessa oli se, että muut lapset olivat piirtäneet tilanteita, joissa heitä itseään kiusataan, mutta tämä lapsi oli piirtänyt tilanteen, jossa hän itse oli kiusaaja. Hän oli piirtänyt itsensä potkaisemassa takamukselle toista päiväkodin lasta. Tämä toinen lapsi ei tosin ollut kuvassa piirrettynä ihmiseksi, vaan eläimeksi. Kuvasta ei tarkkaan osaa sanoa, mitä eläintä piirustus kuvaa. Eläimelle oli kuitenkin piirretty ulostetta ja kuvan piirtänyt lapsi avoimesti kertoi kuvan esittävän päiväkodin toista lasta. Piirustukseen oli myös piirretty kaksi räjähdettä. Lisäksi pilvestä purkautui mitä ilmeisimmin salamanisku, jossa oli nuoli tätä lasta kuvaavaa eläintä kohti. Kuvassa oli myös kaksi kuplaa, joissa molemmissa luki kiusatun lapsen nimi. Toisen kuplan päällä oli rasti. Poika kertoi, että tämä tarkoittaa sitä, ettei hän halua kiusatun pojan osallistuvan mihinkään. Keskustelimme pitkään piirustuksen piirtäneen lapsen kanssa hänen piirtämästään kuvasta. Tarkoituksena oli keskustella siitä, mitä ratkaisuja lapset osaisivat keksiä tilanteeseen. Poika ei kuitenkaan osannut kertoa mitään muuta ratkaisua tilanteeseen, kuin kiusaamisen jatkaminen. Muut lapset ehdottivat pojalle anteeksi pyytämistä ja lyömisen lopettamista, mutta poika kieltäytyi jyrkästi toimimasta niin. Muut lapset myös muistuttivat pojalle, että tälle voi käydä niin kuin Pirkko Päärynälle tuokion alussa kertomassani runossa; jää ilman ystäviä. Emme loppujen lopuksi kuitenkaan päässeet ratkaisuun tai yksimieliseen vastaukseen, sillä poika ei nähnyt toiminnassaan mitään väärää.



Kuvio 2. Lapsen piirustus kiusaamistilanteesta.

Olen peittänyt yllä olevasta pojan piirustuksesta kiusatun lapsen nimen anonyymi-
teetin säilyttämiseksi.

Kiusaamistilanteen piirtäminen taiteellisena menetelmänä oli onnistunut tunnetyön
menetelmä, koska sen avulla käsiteltiin menestyksekkäästi tunteita. Päätelin ryh-
män koon olevan kuitenkin hieman liian suuri, sillä lapset olivat levottomia. Koska
pojat ymmärsivät tehtävänannon tyttöjä paremmin, pohdin sitä, oliko menetelmä
liian haastava ikä- ja taitotasolle. Voi kuitenkin olla, ettei tyttöjen keskuudessa ta-
pahtunut niin paljon kiusaamista, jonka vuoksi heillä oli vaikeuksia keksiä kiusaa-
mistilanteita.

Toisen syklin yksi onnistuneimmista menetelmistä oli tunnetilojen piirtäminen. Olin muokannut tätä menetelmää ensimmäiseltä sykliltä siten, että olin helpottanut menetelmän tehtävänantoa. Pyysin lapsia piirtämään kaksi piirustusta: toiseen tilanne, joissa he olivat tunteneet iloa, ja toiseen tilanne, jossa he ovat joskus tunteneet surua. Pohdin, että lasten olisi helpompi piirtää tilanne, jos tunnetilat olisivat ennalta määrätty. Kokeilin menetelmää kolmannella tuokiolla, jonka tavoite oli oivaltaa ilon ja surun tunteita sekä harjoitella tunneilmaisuja ilmeiden ja eleiden kautta. Ensimmäisen tavoitteen pyrin saavuttamaan tunnetilan piirtämisellä taiteellisena menetelmänä. Tuokioon kuului myös ensimmäisellä syklillä kokeilemani tunnevalokuvien otto, jonka avulla pyrin saavuttamaan tuokion toisen tavoitteen.

Kun kaikki olivat saaneet tunnetilapiirustukset valmiiksi, keskustelimme lasten kanssa niistä. Ensimmäiseen sykliin verrattuna kuvat olivat nyt paljon monimuotoisempia, olihan tehtävänantokin erilainen. Toki edelleen oli huomattavissa tyttöjen välillä paljon matkimista ja toisilta mallin ottamista, vaikkei kuitenkaan niin paljon kuin ensimmäisellä kokeilukerralla syksyllä 2011. Tilanteet, joissa lapset olivat tunteneet surua, olivat kiusaaminen, pahat unet, riidat vanhempien ja ystävien kanssa, lelun rikkoutuminen, lumiukon sulaminen sekä bensan loppuminen autosta. Iloa tuottavissa lasten piirustuksissa oli kuitenkin selkeästi havaittavissa eroja tyttöjen ja poikien välillä. Seuraava lainaus on tutkimuspäiväkirjastani:

Iloa tuottavissa tilanteissa jokaisen tytön piirustus käsitteli ihmissuhteita. Oli piirustuksia, joissa oltiin ystävän kanssa lenkillä tai uimassa ja vanhemmat antavat karkkia tai jäätelöä. Tyttöjen piirustukset olivat hyvin toistensa kaltaisia. Minusta tuntuu, että tytöt refleктоivat tunteitaan enemmän toisesta ihmisestä. Heidän piirustuksistaan huomaa, että he kokevat sosiaalisista suhteista iloa poikia enemmän. Pojilla ilon kohteet liittyvät yleensä enemmän omaan itseensä ja materiaan kuten leluihin. Poikien piirustuksissa iloa tuottavia aiheita olivat lumilautailu, vanhempien kanssa tehtävät matkat sekä syntymäpäivälahjat ja -herkut.

Menetelmä täytti lähes kaikki analyysikehikon kriteerit. Tehtävänantoa yksinkertaistamalla lapset ymmärsivät tehtävänannon ensimmäisellä syklillä kokeiltua toteutuskertaa paremmin, joten menetelmä täytti ikä- ja taitotasolle sopivuuskriteerit. Lisäksi lapset toivat avoimesti omia tunnekokemuksiaan esiin kertomalla tilanteista, joissa he ovat surua ja iloa kokeneet. He heittäytyivät mukaan toimintaan innokkaasti ja aktiivisesti. Menetelmää on myös mahdollisuus kehitellä uudenvai-

seksi, vaikkapa tunnetiloja vaihtamalla sekä sen avulla on mahdollisuus käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta. Ainoastaan ryhmän koko –kriteeri täyttyi vain osittain, sillä lapsia oli toteutuskerralla poissa niin paljon, että päätimme yhdessä työntekijöiden kanssa yhdistää pienryhmät yhdeksi suureksi ryhmäksi. Tällöin lapsiryhmä oli hieman liian iso toteutuksen toimivuutta ajatellen. Oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli kuitenkin positiivinen, sillä sen avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita. Seuraava kappale on tutkimuspäiväkirjastani:

Koin menetelmän toimivaksi, sillä esimerkiksi eräs tyttö, joka edellisellä toimintakerralla ei sanoin osannut kuvailla omia tunteitaan ja koki sen erittäin vaikeaksi, oli tällä toimintatuokiolla erittäin puhelias ja kertoi piirustuksistaan mielellään. Hänelle oli ehkä helpompi puhua tunteistaan piirustuksen avulla, kuin että hän joutuisi ainoastaan sanoin kuvaamaan omia tunteitaan ja kokemuksiaan.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 5) on esitelty toisen syklin analyysikehikko, josta ilmenevät kaikki 22 menetelmää, joita kevään 2012 aikana esiopetusryhmän lasten kanssa toteutin.

Tunnejulistet	X	X																	
Näytelmä sorminukeilla	/																		
Sorminukkejen askartelu	X	X																	
Viha-möykky	X	X																	
Viha: 3 piirustusta	/																		
Lopputarina: Taikavirta	X	X																	
Lopputarina: Kiusaaminen	X	X																	
Pantommi -harjoitus	X	X																	
Tunnepatsas -leikki	X	X																	
Draama: Kiusaaminen	X	X																	
Kiusaamistilanteen piirtäminen ja ratkaisu	/																		
Tunnenurkat: Kiusaaminen	X	X																	
Runo: Pirkko Pärynä	X	X																	
Tapolan satu	/																		
Tunnetilojen piirtäminen	X	X																	
Valokuvaus	X	X																	
Satu: Ilo & Suru	X	X																	
Loppusatu: Möykkyteoria	X	X																	
Draama: Kaupassa käynti tunnetiloilla																			
Tunnenurkat: Mitä tunteet ovat?	/																		
Loppusatu: Karhuperheen sieniretki	X	X																	
Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla	X	X																	
Ikä- ja taitotasolle sopiva																			
Ryhmän koko oli sopiva menetelmän toimivuuden kannalta				X															
Oma kokemukseni toimivuudesta oli onnistunut				/															
Menetelmää on mahdollisuus kehittää/ varioida	X		X	X															
Lapset toivat menetelmän avulla omia tunnekokemuksiaan esiin	X	X	/	/															
Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan	X				X														
Menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita	X		X	/	X	X	X	/	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta	X	X	/		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	/

Taulukko 5. Toisen syklin analyysikehikko.

Yksi toimivimmista menetelmistä toisella syklillä oli loppusatu nimeltä Taikavirta tarinankerronnallisena tunnetyön menetelmänä. Lyhyt tarina on peräisin Tunne-
muksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002, 12–14) ja se ker-
too köyhästä perheestä kotoisin olevasta tytöstä. Tarina oli niin mukaansa tem-
paava, että lapset kuuntelivat sitä erittäin keskittyneesti. Sadun avulla keskuste-
limme lasten kanssa siitä, voivatko he aina näyttää todelliset tunteensa. Seuraava
ote on tutkimuspäiväkirjastani:

Kaikki lapset olivat sitä mieltä, etteivät voi. Yksi lapsista kertoi, että
hän ei voi näyttää, jos hän on surullinen. Toinen lapsi kertoi, ettei voi
näyttää omia tunteitaan, koska hänen täytyy esittää koko ajan vihaista.
Keskustelimme lasten kanssa tunteiden näyttämisestä ja ilmaise-
misestä päiväkodissa. Kysyin lapsilta, miksi he kokevat, etteivät voi
näyttää todellisia tunteitaan avoimesti. Lapset eivät kuitenkaan osan-
neet antaa kysymykseen vastausta.

Taikavirta tunnetyön tarinankerronnallisena menetelmänä oli toimiva menetelmä,
sillä se täytti lähes kaikki analyysikehikon kriteerit. Lapset kuuntelivat tarinaa kes-
kittyneesti ja toivat omia tunnekokemuksiaan esiin keskustellessamme tarinasta.
Koska lasten keskittyminen säilyi, oli ryhmän koko toteutuksen kannalta onnistu-
nut. Tarinan avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita, ja koska lapset heittäytyivät
sadun maailmaan, oli myös oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta onnis-
tunut. Ainoastaan ”menetelmää on mahdollista kehittää/varioida” –kriteeri täyttyi
vain osittain, koska satu sellaisenaan ei anna mahdollisuuksia muutoksiin. Toki
keskustelun luonnetta ja lapsille esitettyjä kysymyksiä on kuitenkin mahdollisuus
muokata haluamallaan tavalla.

Tunnepatsasleikki kehollisen ilmaisun menetelmänä oli yksi toisen syklin erittäin
onnistunut tunnetyön menetelmä. Olin kokeillut menetelmää jo ensimmäisellä syk-
lillä, ja jo silloin se tuntui toimivalta. Myös Eklund ja Janhunen (2005, 92) mainitse-
vat artikkelissaan, että lasten kanssa hyödyllinen työskentelytapa on erilaisten
patsaiden rakentaminen. Ensimmäisen syklin analyysikehikossa menetelmä täytti
yhteensä seitsemän kriteeriä kahdeksasta. Halusin kuitenkin kokeilla tunnepatsas-
leikkiä uudestaan vielä toisella syklillä, jotta varmistuin sen toimivuudesta.

Leikki on hyvin toiminnallinen. Tällaiset toiminnalliset leikit ja harjoitteet ennen taiteellista prosessia tai taiteellisten prosessien välissä helpottavat lasten keskittymistä (Ruokonen & Rusanen 2009, 13). Tunnepatsasleikki etenee siten, että musiikin soidessa lapset saavat juosta, tanssia ja hypellä pitkin salia, mutta musiikin pysähtyessä tulee heidän kuunnella ohjaajan ohjeita. Ohjaaja huutaa erilaisia tunnetiloja ja lasten on muodostettava tunnetilan mukainen patsas käyttäen kehoaan, ilmeitään ja eleitään. Menetelmän avulla harjoitellaan siis erilaisia tunneilmaisuja. Seuraavaksi ote tutkimuspäiväkirjastani:

Niin kuin syksyllä ensimmäisessäkin syklissä, tälläkin kerralla tunnepatsasleikki oli erittäin onnistunut. Molempien pienryhmien lapset muodostivat uskomattoman kuvaavia patsaita, vaikka huutelemani tunteet olivat välillä hyvinkin vaikeita tämän ikäisille lapsille. Menetelmän toimivuus johtui ehkä siitä, että lapset saivat touhuilla ja kuluttaa energiansa musiikin soidessa ja heidän tuli keskittyä tunteen ilmaistamiseen vain muutaman sekunnin ajan ennen kuin leikki sai taas jatkaa.

Tunnepatsasleikki täytti toisella syklillä yhteensä 7,5 analyysikehikon kriteeriä. Lapset heittäytyivät innokkaasti mukaan toimintaan muodostaen hienoja tunnepatsaita. Leikin toiminnallisuus varmasti vaikutti siihen, että menetelmä oli ikä- ja taitotasolle sopiva. Menetelmän avulla harjoiteltiin onnistuneesti tunneilmaisuja kuten ilmeitä ja eleitä. Menetelmää on helppoa myös kehittää vaihtelemalla tunnepatsaiden tunnetiloja. Koska menetelmän avulla oli tarkoitus harjoitella tunneilmaisuja, eivät lapset tuoneet omia tunnekokemuksiaan esiin. He kuitenkin toivat esiin omia ilmeitään ja eleitään, jonka ansiosta kriteeri täyttyi osittain.

Kaikki menetelmät eivät kuitenkaan olleet kovinkaan onnistuneita. Yksi tällainen epäonnistunut menetelmä oli draamaharjoitus, joka oli peräisin Tunnekuksu ja mututoukka tunne-taito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002, 5-6). Tässä harjoituksessa esitetään kaupassa käynti -tilanne erilaisin tunnetiloin. Aluksi esitimme dialogin työntekijän kanssa muutamaankin otteeseen, jotta vuorosanat tulisivat lapsille tuuksi.

Tunnetaito-ohjelmassa sanotaan, että ensin on hyvä esittää dialogi niin, että sekä myyjällä että asiakkaalla on sama tunne. Vasta myöhemmin voidaan kokeilla osapuolilla eri tunteita, jolloin tehtäväkin vaikeutuu. (Peltonen ym. 2002, 6.) Me emme

koskaan päässeen siihen asti, että myyjällä ja asiakkaalla olisi ollut eri tunnetilat. Harjoittelimme dialogia niin, että minä olin myyjä ja jokainen lapsi sai vuorollaan olla asiakkaana. Asiakkaana oleva lapsi sai nostaa tunnetilakortin, jonka mukaan he näyttelivät tunnetta. Muut lapset yrittivät arvata, mikä tunne oli kyseessä. Käytin tätä draamaharjoitusta ilmaisullisena menetelmänä toisella tunnetuokiolla, jonka tavoitteena oli ymmärtää, mitä tunteet ovat. Seuraava kappale on peräisin tutkimuspäiväkirjastani:

Tämä harjoitus ei toiminut odotetulla tavalla, koska lapset unohtivat esittää sitä tunnetilaa, jonka he olivat kortista lukeneet. Tehtävä oli todella haastava tämän ikäisille lapsille ja lähes jokaista lasta jännitti kovasti tilanteen esittäminen. Silti jokainen suostui esittämään ja suoriutui tehtävästään hienosti. Ainoastaan menetelmän pääpointti, eli tunteet pääsivät lapsilta unohtumaan. Menetelmän toimivuutta olisi voinut lisätä se, että minun (myyjänä) olisi pitänyt myös esittää samaa tunnetta. Tätä menetelmää olisi hyvä kokeilla myös toisella tavoin; esimerkiksi siten, että jakaisi lapset pareittain. Parin kanssa he saisivat päättää, mitä tunnetta haluavat esittää ja saisivat harjoitella pientä näytelmäänsä jonkin aikaa, joka sitten esitettäisiin muille lapsille. Muut lapset saisivat sitten arvata, mikä tunne on kyseessä.

Sinivuoren (2007, 269) mukaan tällaista draamaharjoitusta kutsutaan tunnetilaharjoitukseksi, jossa tavoitteena on eläytyä tunteisiin ja oppia hallitsemaan ja käyttämään tunteita eri voimakkuuksilla. Koska tunnetilaharjoituksissa täytyy uskaltaa tuntea ja on uskallettava laittaa itsensä likoon (Sinivuori 2007, 269), ei tämä menetelmä ainakaan tämän ryhmän kanssa onnistunut. Lapset jännittivät esiintymistä liikaa ja tehtävänanto saattoi olla liian vaikea ikä- ja taitotasolle. Menetelmä täytti ainoastaan kaksi analyysikehikon avulla arvioimaani onnistuneen tunnetyön menetelmän kriteeriä. Menetelmän avulla on periaatteessa mahdollisuus käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta, mutta koska lapset unohtivat draamaharjoituksen idean eli tunteet, tämä kriteeri täyttyi vain osittain. Lapset myös heittäytyivät toimintaan mukaan, mutta jännittivät esiintymistä paljon, joten myöskin tämä kriteeri täyttyi vain osittain. Ainoastaan ”menetelmää on mahdollisuus kehittää/varioida” –kriteeri täyttyi kokonaan. Ryhmän koko saattoi toteutuksen kannalta olla liian suuri, sillä lapset jännittivät muille esiintymistä. Menetelmän tarkoituksena oli käsitellä tunteita, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. Siksi myös oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta jäi alle odotusten. Mielestäni menetelmä ei siis ollut kovin toimiva.

Halusin nostaa vielä yhden mielenkiintoisen tunnetyön menetelmän esiin. Kokeilin menetelmää toimintatutkimukseni toisen syklin seitsemännellä tuokiolla. Kyseisen menetelmän nimi oli Vihamykkyrä. Menetelmän avulla oli tarkoitus opettaa lapsille hyväksyttäviä tapoja purkaa vihan tunteitaan. Piirsimme lasten kanssa paperille vihamykkyrän, jonka tuhosimme lopuksi roskakoriin. Tässä ote tutkimuspäiväkirjastani:

Lapset innostuivat toimintaan ja itsekin piirsin mykkyrää innoissani. Osa lapsista suttasi mykkyrää raivoisasti kiljhdellen ja paikallaan hyppellen. Kun kaikkien mykkyrät olivat valmiita, nousimme ylös tuoleil- tamme ja kerroin lapsille, että tehtävänäme olisi nyt tuhota tuo viha, jonka olimme paperille purkaneet. Näytin mallia ja rypistin paperin pieneksi mytyksi, heitin sen lattialle ja pompin mytyn päällä. Kaikki lapset olivat innoissaan ja tuhosivat omaa vihamykkyräänsä. Lopuksi hain roskakorin ja kehotin lapsia tuhoamaan vihamykkyrän lopullisesti silppuamalla sen pieneksi silpuksi roskakoriin. Yksi lapsi riehaantui niin, että repi paperia suullaan ja käsillään sekä kaatui välillä lattialle paperia repiessään. Lopuksi hän hyppäsi roskakoriin ja heitteli silputut paperit pitkin ja poikin lattiaa. Hän siivosi kuitenkin jälkensä tottelevaisesti.

Menetelmä oli oikein onnistunut tunnetyön menetelmä, sillä lapset todellakin innostuivat toiminnasta. He tuntuivat ymmärtävän mykkyrän tarkoituksen; puretaan kaikki viha paperille ja tuhotaan paperi osoituksena siitä, että viha oli saatu purettua. Menetelmä oli siis ikä- ja taitotasolle sopiva. Sen avulla lapset totisesti onnistuivat purkamaan vihan tunteitaan, koska he kertoivat mykkyrän piirtämisen jälkeen olon olevan helpottunut. Ainoastaan ”menetelmän avulla on mahdollisuus käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta” –kriteeri ei täyttynyt, sillä menetelmä oli tarkoitettu vain vihan tunteiden purkamiseen. Kyseistä menetelmää on kuitenkin mahdollisuus kehitellä mielensä mukaisesti.

5 LOPPUARVIOINTI MENETELMIEN TOIMIVUUDESTA

Kokeilin toimintatutkimukseni aikana ensimmäisellä ja toisella syklillä yhteensä kolmeakymmentäkolmea tunnetyön menetelmää. Näistä menetelmistä kaksikymmentäneljä menetelmää oli erilaisia. Yhdeksää tunnetyön menetelmää kokeilin kahdesti, sekä ensimmäisellä että toisella syklillä. Käytin tutkimukseni aikana monipuolisesti kaikkia tunnetyön menetelmien tapoja: taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia ja kehollisen ilmaisun menetelmiä.

Ensimmäisen syklin analyysikehikon mukaan parhaimmiksi menetelmiksi osoittautuivat maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla, tunnevalokuvaus sekä Tapolan satu tarinankerronnallisena menetelmänä. Nämä kaikki kolme menetelmää täyttivät melkein jokaisen analyysikehikon avulla arvioimani toimivan tunnetyön menetelmän kriteerin ja ominaisuuden. On myös mielenkiintoista havaita, että kolme toimivinta menetelmää edustivat kaikki erilaista tapaa käsitellä tunteita lasten kanssa. Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla oli hyvin toiminnallinen menetelmä, kun taas Tapolan satu tarinankerronnallisena menetelmänä keskittyi lähinnä lasten sisäiseen aktiivisuuteen sekä kuuntelun ja keskittymisen taitoon. Valokuvaus taas puolestaan edusti kehollisen ilmaisun menetelmää, jossa pääpaino ja –huomio oli tunneilmaisissa kuten ilmeissä ja eleissä. Tunteiden käsittelyyn on hyvä käyttää erilaisia menetelmiä ja keinoja jo siksikin, että lapset ovat erilaisia ja heidän tunteiden työstämisen tapansa saattavat vaihdella. Kotkan (2011, 11, 12) mukaan tunnetyöskentelyn menetelmiä kannattaa käyttää monenlaisia, sillä jokainen ryhmä on erilainen. On huomioitava, että lapsilla tunteiden käsittelyn kyky on hyvin yksilöllinen. (Kotka 2011, 11, 12.)

Toisen syklin analyysikehikon mukaan parhaimmiksi tunnetyön menetelmiksi osoittautui Pirkko Päärynä–runo ja Tunnenukkaleikki kiusaamisaiheesta, jotka täyttivät kaikki kahdeksan analyysikehikossa arvioimaani kriteeriä. Lisäksi tunnetilan piirtäminen taiteellisena, tunnepatsasleikki toiminnallisena sekä Taikavirta tarinankerronnallisena menetelmänä täyttivät lähes kaikki analyysikehikon kriteerit ja olivat täten erittäin onnistuneita tunnetyön menetelmiä. Toisen syklin toimivimmat menetelmät olivat ensimmäisen syklin menetelmien mukaisesti hyvin poikkeavia toisistaan. Pirkko Päärynä–runon voi luokitella kuuluvaksi tarinankerronnallisiin

menetelmiin, kun taas Tunnenurkkausleikki oli toiminnallinen menetelmä, jossa yhdistyvät kehon liike ja toiminta sekä keskustelu eri tunnetiloista ja -kokemuksista. Tällaiset toiminnalliset harjoitukset hyödyntävät Eklundin ja Janhunen (2005, 86) mukaan lasten luonnollisia taipumuksia ja antavat heille mahdollisuuden ilmaista itseään muillakin tavoilla kuin vain kielellisesti. Tavanomaista lapsille on, etteivät he välttämättä löydä kokemuksilleen sanoja. (Eklund & Janhunen 2005, 86.) Kanninen ja Sigfrids (2012, 77) huomauttavat, että lapsi voi osata kuvaata kiukkuaan puristuksena rinnassa tai jännityksen mahan kivistyksenä, vaikka ei sanoin osaisi tunteelle nimeä antaaakaan.

Tutkimukseni avulla pyrin saamaan vastauksen kysymykseen; mitkä olivat tutkimuksessani parhaimmiksi todetut tunnetyöskentelyn menetelmät käytännön toteutuksessa. Jotta pystyisin vastaamaan tähän kysymykseen, minun oli yhdistettävä sekä ensimmäisen että toisen syklin kaikki tunnetyön menetelmät samaan analyysikehikkoon. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon (taulukko 6) olen koonnut syklien ne menetelmät, jotka täyttivät kaikista eniten analyysikehikon kriteereitä. Nämä menetelmät ovat myös ne, jotka päätyivät käytännön oppaaseeni. Käytännön opas löytyy liitteestä 1.

	Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla	Tunnenurkkauksen Kiusaaminen	Pikkopäärynäruno	Tunnevalokuvaus	Tapolan satu	Tunnetilojen (ilo ja suru) piirtäminen	Tunnepatasleikki	Loppusatu: Taikavirta	Sorminukkien askartelu	Tunnejuusteet	Kiusaamisitien piirtäminen ja ratkaisu
Ikä- ja taitotasolle sopiva	X	X	X	X	/	X	X	X	X	X	/
Ryhmän koko oli sopiva menetelmän toimivuuden kannalta	X	X	X	X	X	/	X	X	X	X	/
Oma kokemukseni toimivuudesta oli onnistunut	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Menetelmää on mahdollisuus kehittää/ varioida	X	X	X	X	X	X	X	/	X	X	X
Lapset toivat menetelmän avulla omia tunnekokemuksiaan esiin	X	X	X	/	X	X	/	X			X
Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Taulukko 6. Ensimmäisen ja toisen syklin parhaimmiksi todetut menetelmät yhdistettynä samaan analyysikehikkoon.

Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla oli yksi toimivimmista menetelmistä, joita kokeilin. Tässä menetelmässä yhdistyi onnistuneesti toiminta ja keskustelu, eikä sen toteutus ollut liian vaikea ikä- ja taitotasolle. Ensimmäisellä syklillä menetelmä täytti kaikki kahdeksan analyysikehikon kriteeriä, ja toisella syklillä se täytti kuusi kriteeriä. Toisella kokeilukerralla menetelmä ei täyttänyt ”ryhmän koko oli sopiva menetelmän toteutuksen kannalta” –kriteeriä, eikä myöskään ”oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli onnistunut” –kriteeriä. Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla

päätyi kuitenkin lopulliseen käytännön oppaaseeni, koska molemmilla sykleillä se oli kuitenkin kohtalaisen onnistunut tunnetyön menetelmä.

Lisäksi kaksi menetelmää, Pirkko Päärinä-runo sekä Tunnenukkkausleikki kiusaamisaiheesta, täyttivät kaikki analyysikehikon kahdeksan toimivan tunnetyön menetelmän ominaisuutta. Kokeilin näitä kahta menetelmää toisella syklillä, keväällä 2012. Yksi merkittävin seikka oli, että molempien menetelmän avulla lapset kertoivat omista tunnekokemuksistaan avoimesti. Se, että lapset puhuivat menetelmän avulla tunteistaan, kertoo siitä, että menetelmä oli onnistunut, sillä sen avulla oli onnistuneesti käsitelty tunteita.

Vaikka taulukon mukaan sorminukkenäytelmä ei täyttänyt kovin montaa analyysikehikon kriteeriä, päätin kuitenkin nostaa sen vielä yhdeksi menetelmäksi, jonka lisäsin käytännön oppaaseen. Sorminukkenäytelmä menetelmänä täytti ensimmäisellä syklillä vain kolme toimivan menetelmän kriteeriä ja toisella syklillä 5,5 kriteeriä. Koin kuitenkin, että se tuki hyvin kokonaisuutta. Se, että ensin lapset saavat askarrella sorminuket ja tehdä niillä myöhemmin vielä tunteisiin liittyvän näytelmän, hyödyntää tunteiden käsittelyn taiteellista ja ilmaisullista tapaa monipuolisesti.

Toinen kysymys, johon tutkimukseni avulla pyrin saamaan vastauksen, oli; mitkä kriteerit tekevät tunnetyön menetelmistä onnistuneita? Kun katsoo edellä olevaa taulukkoa (taulukko 6) ensimmäisen ja toisen syklin parhaimmiksi todetuista menetelmistä, voi todeta, että kahdeksasta kriteeristä neljä olivat sellaisia, että kaikki taulukon menetelmät täyttivät ne kokonaan. Jokainen menetelmä täytti ”menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita” –kriteerin. Tämä on todella tärkeää, sillä menetelmä ei voi olla onnistunut, jos sen avulla ei käsitellä aihetta, jota olisi tarkoitus käsitellä. Voi siis todeta, että tämä on seikka, joka tekee yksittäisestä menetelmästä onnistuneen tunnetyön menetelmän. Osaksi varmasti tästä johtuen myös ”oma kokemukseni menetelmästä oli onnistunut” –kriteeri täyttyi kaikissa taulukon menetelmissä. Mikäli menetelmän käytännön toteutuksessa tarkasteltiin menestyksekkäästi tunteita, oli myös oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta useimmiten hyvä.

”Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan” –kriteeri täyttyi kaikissa toimivimmiksi todetuissa tunnetyön menetelmissä. On tärkeää, että lapset ovat työskentelyssä mukana täydellä teholla, sillä se kuvastaa heidän innokkuuttaan käsiteltävää aihetta kohtaan. Lisäksi kaikki taulukon menetelmät täyttivät ”menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta” –kriteerin. Voidaan siis todeta, että nämä neljä edellä mainittua kriteeriä ovat tärkeässä avainasemassa, kun pohditaan sitä, mitkä tekijät ja kriteerit vaikuttavat tunnetyön menetelmien onnistumiseen.

Yhdistin myös ensimmäisen ja toisen syklin toimimattomimmat menetelmät samaan analyysikehikkoon (taulukko 7). Ei yksinään riitä, että arvioidaan toimivien ja onnistuneiden menetelmien tekijöitä, vaan niitä on verrattava myös toimimattomiin menetelmiin sekä niiden taustalla vaikuttaviin tekijöihin, jotka ovat johtaneet menetelmien epäonnistumiseen.

	Vha: 3 piirustusta	Tunnenurkkkaus –leikki: Mitä tunteet ovat?	Liikkumistavat tunnetilojen mukaisesti	Näytelmä	Loppusatu: Karhuperheen sieniretki	Pantommi - harjoitus	Näytelmä sorminukkeilla	Draama: Kappassa käynti tunnetiloilla
Ikä- ja taitotasolle sopiva	/	/		X	X	X		
Ryhmän koko oli sopiva menetelmän toimivuuden kannalta	X	X	X					
Oma kokemukseni toimivuudesta oli onnistunut	/	/						
Menetelmää on mahdollisuus kehittää/ varioida	X	X	X	X		X	X	X
Lapset toivat menetelmän avulla omia tunnekokemuksiaan esiin	/							
Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan	X	X	X	X			X	/
Menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita	/	/			X			
Menetelmän avulla on mahdollista käsitellä useampaa kuin yhtä tunnetta			X	X	X	X	X	/

Taulukko 7. Ensimmäisen ja toisen syklin toimimattomimmat menetelmät yhdistetynä samaan analyysikehikkoon.

Taulukon mukaan toimimattomista menetelmistä vain yksi menetelmä täytti ”menetelmän avulla käsiteltiin onnistuneesti tunteita” –kriteerin täysin ja vain kaksi menetelmää täytti kyseisen kriteerin osittain. Voidaan siis todeta, että tämän kriteerin täytyminen on erityisen tärkeä tekijä, joka vaikuttaa siihen, onko menetelmä onnistunut tunnetyöskentelyn menetelmä. Lisäksi vain kolmen menetelmän toteutuksessa ryhmän koko oli ollut sopiva. On siis tärkeää, että ryhmässä on oikea määrä lapsia, sillä se vaikuttaa ryhmän levottomuuteen ja keskittymiskykyyn. Myöskään oma kokemukseni menetelmien toimivuudesta ei ollut useimmiten hyvä.

Toisaalta taulukon mukaan toimimattomista menetelmistä ainoastaan yksi menetelmä ei täyttänyt ”menetelmää on mahdollisuus kehittää/varioida” –kriteeriä. Tästä voi päätellä, että yksinomaan menetelmän kehiteltävyys ei kuitenkaan kerro menetelmän toimivuudesta mitään. Lähes kaikkien toimimattomaksi osoittautuneiden menetelmien toteutuksessa lapset ovat heittäytyneet mukaan toimintaan. Siitä huolimatta menetelmät eivät osoittautuneet onnistuneiksi. Toimivuuteen ei siis pelkästään riitä, että lapset ovat innokkaina mukana toiminnassa.

6 POHDINTA

Niin kuin jo aiemmin olen todennut, on vaikeaa arvioida, oliko tunnetuokioista lasten tunteiden nimeämisen, tunnistamisen tai käsittelyn kannalta todellista hyötyä. Tunteiden käsittely lasten kanssa on toki kiistatta aina kannattavaa ja se on myös tärkeää lasten tulevaisuudelle, mutta konkreettista hyödyllisyyttä on kuitenkin mahdotonta mitata luotettavasti näin lyhyen ajan sisällä. On kuitenkin huomion arvoista, että tekemässäni lomakekyselyssä päiväkodin työntekijöille toisen syklin lopussa, toinen työntekijä havaitsi joitain muutoksia lasten tunteiden ilmaisussa ja käsittelyssä. Seuraava lainaus on työntekijän antamasta palautteesta:

Nyt tämän kevään aikana huomasin, että kun sinä (Nanne) ilmestyit, niin jotkut lapset alkoivat puhua sinulle asioista, jotka liittyivät tunnepuolen asioihin. (Aivan kuin sinulle vain voisi puhua tunnepuolen asioita – liittyivät ne voimakkaasti siihen, kun vedit tunnetuokioita). (T 1.)

Työntekijän mukaan tunnetyöskentely on päiväkodissa aina tarpeellista. Tunneasioita käydään lasten kanssa läpi aina esille tulleiden tilanteiden selvittelyssä, mutta hänen mukaansa tällöin lapsille saattaa jäädä epäselväksi esimerkiksi tunnetilan nimeäminen. Siksi tällainen säännöllinen tunnetyöskentely on työntekijän mukaan hyväksi etenkin silloin, kun lapsiryhmässä on sellaisia lapsia, joilla on tunne-elämän vaikeuksia.

Ensimmäisellä syklillä päiväkodin työntekijöille teettämäni lomakekyselyn mukaan työntekijät eivät olleet nähneet muutoksia lasten tunteiden ilmaisemisessa eikä niiden käsittelyssä. Heidän mukaansa lapset olivat kuitenkin pitäneet tunnetuokioista. Työntekijöiden mielestä ensimmäinen sykli oli kuitenkin ollut hajanainen ja vailla johdonmukaisuutta.

Myös jotkut lasten vanhemmat toisella syklillä tekemäni lyhyen lomakekyselyn mukaan olivat huomanneet joitain muutoksia lasten tunteiden käsittelyssä. Kymmenestä vastauksesta kuudessa kerrottiin, että vanhemmat ovat huomanneet jonkinlaisia muutoksia. Muutokset olivat sekä positiivisia että negatiivisia muutoksia. Positiivisia muutoksia oli esimerkiksi se, että vanhemmat olivat huomanneet lasten kertovan enemmän tunteistaan ja tunnekokemuksistaan. Lapset olivat kertoneet tunnetuokioilla käsiteltävistä asioista ja leikityistä leikeistä. Jotkut tunteet olivat kui-

tenkin olleet korostetusti esillä toisen syklin aikana muutaman vanhemman mielestä. Tällaisia tunteita olivat olleet esimerkiksi viha ja rakkaus. Lisäksi yksi lapsi oli kotona purkanut tunnetuokioita kiukuttelemalla vanhemmilleen.

Toisella syklillä mukana olleet päiväkodin työntekijät olivat kokeneet hyväksi sen, että tunnetuokioilla käytettiin tunnetyön menetelmiä monipuolisesti. On lasten etu, että menetelmiä käytetään vaihtelevasti, sillä lapset ovat erilaisia ja heidän tunteiden käsittelytapansa on yksilöllinen. Päiväkodin työntekijät pitivät kuitenkin tärkeänä sitä, että tuokioiden kaava toistui samanlaisena. Tällä he tarkoittivat sitä, että tuokiot aloitettiin ja lopetettiin samalla tavalla. Tekemässäni lomakekyselyssä eräs päiväkodin työntekijöistä kertoi, että menetelmien toteutuksen toimivuuteen vaikuttaa paljon ryhmän koko ja ryhmän tila. Seuraava lainaus on työntekijöille tekemästäni lomakekyselystä:

Ja kun vetää tuokioita, kun ei tunne lapsia kunnolla, niin tottakai on vaikea huomioida, tietää ja tuntee lapsen reaktioita. Siksi vetämilläsi tunnetuokioilla tutun aikuisen läsnäolo oli välttämätöntä. (T 1.)

Loppujen lopuksi olisin odottanut, että käytännön oppaaseen päätyviä käytännön kokeilussa onnistuneimpia menetelmiä olisi ollut paljon enemmän. Ennakkoletukseni oli, että joutuisin valikoimaan erityisen tarkkaan onnistuneiden menetelmien joukosta vain ne helmet, jotka päätyisivät käytännön oppaaseeni. Ajattelin, että suurin osa menetelmistä osoittautuisi käytännön toteutuksessa erittäin onnistuneiksi tunnetyöskentelyn menetelmiksi. Todellisuudessa menetelmät jakaantuivat hyvin tasaisesti; menetelmien joukossa oli sekä totaalisesti epäonnistuneita että erittäin onnistuneita menetelmiä. Suurin osa menetelmistä kuitenkin sijoittui näiden kahden ääripään välille. Olen myös tyytyväinen siihen, että käytännön kokeilussa parhaimmiksi osoittautuneet menetelmät eli ne, jotka päätyivät käytännön oppaaseeni, olivat toteutukseltaan hyvin erilaisia. Joukossa oli niin taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia kuin kehollisen ilmaisunkin menetelmiä.

Tunteiden käsittely on aina haastavaa, mutta myös erittäin palkitsevaa sekä lapsille että ohjaajalle. Tutkimusprosessini on ollut erittäin pitkä ja matkan varrella on ollut sekä palkitsevia että haastavia hetkiä. Olen kokenut tunnetyöskentelyn lasten kanssa erittäin vaativaksi, mutta kuitenkin tarpeelliseksi. Positiivinen palaute ja kiitos päiväkodin työntekijöiltä on motivoinut minua kehittämishankkeen aikana ja

auttanut minua eteenpäin raskailta tuntuissa tutkimusvaiheissa. Tutkimus on kuitenkin ollut merkittävä osa omaa ammatillista kasvuani ajatellen. Lisäksi olen saanut tulevaisuuttani varten paljon eväitä päiväkodin työntekijänä toimimiseen.

LÄHTEET

- Anttila, E. 2001. Tanssi: kehon leikkiä. Teoksessa: S. Karppinen, A. Puurula & I. Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn Lectura. 76–87.
- Barić, M. 2001. Lumous, oivallus ja hiljainen haltioituminen nukketeatterissa. Teoksessa: S. Karppinen, A. Puurula & I. Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn Lectura. 157–169.
- Brechet, C., Baldy, R. & Picard, D. 2009. How does Sam feel?: Children's labelling and drawing of basic emotions. [Verkkolehtiartikkeli]. *British Journal of Developmental Psychology* 27 (3), 587–606. [Viitattu 20.11.12]. Saatavana EBSCO-tietokannasta: Vaatii käyttöoikeuden.
- Davies L. 2003. Enhancing Children's Emotional Development [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2012]. Saatavana: <http://www.kellybear.com/TeacherArticles/TeacherTip30.html>
- Eklund, K. & Janhunen, T. 2005. Leikin ja toiminnan lapset. Teoksessa: T. Janhunen & S. Sura. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Tampere: Resurssi. 84–94.
- Fenning, R. M., Baker, B. L. & Juvonen, J. 2011. Emotion Discourse, Social Cognition, and Social Skills in Children With and Without Developmental Delays. [Verkkolehtiartikkeli]. *Child Development* 82 (2), 717–731. [Viitattu 20.11.12]. Saatavana EBSCO-tietokannasta: Vaatii käyttöoikeuden.
- Hakkola, K., Laitinen, S. & Ovaska-Airasmaa, M. 1990. Lasten taidekasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Harjunkoski, S-M. 2009. Tunnekieli tutuksi äidinkielen tunnilla. Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 116–145.
- Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen: avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Heikkinen, H.L.T. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa: H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura. 16–38.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

- Huisman, T. 2001. Liikuttava lapsuus. Teoksessa: S. Karppinen, A. Puurula & I. Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn Lectura. 62–70.
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2007. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa: H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura. 94–113.
- Hämmäinen, S. & Mäki, S. 2009. Satu ilahduttaa päiväkotilasta. Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 50–76.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Isokorpi, T. & Viitanen, P. 2001. Tunnevoimaa!. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karila, K. 1999. Aineistolähtöinen tutkimus välineenä varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden ymmärtämiseen. Teoksessa: I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinno, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena. 119–130.
- Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina: toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus: Kenttätyö ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Levo, P. Runoja elämästä. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.6.2012]. Saatavana: <http://www.pirjolevo.fi/60097882>
- Mäki, S. 2009. Itsetuntoa ja inspiraatiota draamasta. Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 254–269.
- Mäkinen, M. 2009. Tarinateatteri lisää ymmärrystä elämästä. Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 194–219.
- Nieminen, S. 2005. Psykodraaman luovuus. Teoksessa: T. Janhunen & S. Sura (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Tampere: Resurssi. 43–47.

- Pakkanen, K. 1985. Taikamatto. Weilin + Göös.
- Peltonen, A. & Kullberg-Piilola. 2000. Tunnemuksu; Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja.
- Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002. Tunnemuksu ja Mututoukka: tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten keskus Oy.
- Pusa, T. 2009. Taide kestää elämän – taiteen terapeuttisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: I. Ruokonen, S. Rusanen & A-L Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa: iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.71–78.
- Puumala, T. 2010. Tunnetta tusinan verran: Toiminnallinen kehittämishanke tunnetaitojen käsittelemisestä ammatillisessa perhekodeissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto.
- Rinta-Harri, A. 2005. Kehollinen ilmaisu sosiaalipedagogiikan ammattipätevyytenä. Teoksessa: K. Ranne, A. Sankari, T. Rouhiainen-Valo & T. Ruusunen (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. [Verkojulkaisu]. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu. [Viitattu 20.11.2011]. Saatavana: [http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22577430030E31A/\\$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf](http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22577430030E31A/$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf)
- Ruohonen, T. 2009. Sadun salaiset kasvatusvoimat steinerpedagogiikan valossa. Teoksessa: S. Mäki & P. Arvola (toim.) Tarina tukee lasta: opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 146–169.
- Ruokonen, I. & Rusanen, S. 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa: I. Ruokonen, S. Rusanen & A-L Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa: iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.10–15.
- Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa: I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena. 26–51.
- Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa: K. Ranne, A. Sankari, T. Rouhiainen-Valo & T. Ruusunen (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus: Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. [Verkojulkaisu]. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu. [Viitattu 20.11.2011]. Saatavana: [http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22522577430030E31A/\\$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf](http://kesy01.cc.spt.fi/samk%5Cjkauppa.nsf/liitteet/BCDDD03B4E856769C22522577430030E31A/$file/Sosiaalipedagoginen+ammatillisuus.pdf)

- Saarinen, E. 21.6.2006. Lapsen tunne-elämän häiriöt. [Verkkosivusto]. Kymenlaakson sairaanhoitopiiri: Nettineuvo. [Viitattu 29.6.2012]. Saatavana: <http://www.nettineuvo.fi/default.asp?link=996.5>
- Santalahti, P., Sourander, A. & Piha, J. 2009. Lasten mielenterveyspalveluiden käyttö. [Verkkolehtiartikkeli]. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 125 (9), 959–964 [Viitattu 29.6.2012]. Saatavana Terveysportti-portaalista: Vaatii käyttöoikeuden.
- Sigfrids, A. 2012. Mitä minusta tuntuu? Teoksessa: K. Kanninen & A. Sigfrids. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus, 267–270.
- Sinivuori, P. & T. 2007. Esiripusta arvoihin: toiminnallinen draamakasvatuskirja. Jyväskylä: Atena
- Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park, CA: Sage.
- Taidelähtöiset menetelmät. 2011. [Verkkosivusto]. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. [Viitattu 30.3.2012]. Saatavana: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat
- Tapola, K. 2004. Satu joka oli totta. Hämeenlinna: Karisto.
- Tunteet – mitä ne ovat? 20.11.2011. [Verkkosivusto]. Opetushallitus. [Viitattu: 30.3.2012]. Saatavana: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat
- Törrönen, M. 1999. Lapsi ja osallistuva havainnointi. Teoksessa: I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena. 218–233.
- Webster-Stratton, C. 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Helsinki: Profami.
- Wright, N. & Oliver, G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.
- Ylönen, H. 2000. Lohditut linnut. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi Oy.
- Ylönen, H. 2008. Sadut hoitavat. Teoksessa: H. Ylönen (toim.) Satuviitta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

LIITTEET

Liite 1. Käytännön opas

Liite 2. Toiminnan tarkka kuvaus ensimmäiseltä sykliltä

Liite 3. Toiminnan tarkka kuvaus toiselta sykliltä

Liite 4. Sorminukkemalli ja sorminuken teko-ohjeet

LIITE 1 Käytännön opas

TUNNETYÖSKENTELY OSAKSI PÄI- VÄKODIN ARKEA



Johdanto

Tämä käytännön opas on lopputuotos opinnäytetyöstäni, jonka aiheena oli tunnetyöskentely esikouluikäisten lasten päiväkodin arkea. Opinnäytetyöni toteutettiin toimintatutkimuksena, jonka idea oli kokeilla ja kehittää erilaisia tunnetyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä ja arvioida niiden toimivuutta. Toimintatutkimuksellinen kehittämishankkeeni toteutettiin toimintatutkimukselle tyypillisen syklimäisen prosessin tavoin. Syklejä tutkimuksessani oli kaksi, ja ne toteutettiin syksyllä 2011 sekä keväällä 2012. Tutkimukseeni osallistui kaksi Seinäjoen alueen päiväkodin esiopetusryhmää.

Käytin tutkimukseni toteutuksessa monipuolisesti erilaisia tunnetyöskentelyyn tarkoitettuja menetelmiä kuten taiteellisia, tarinankerronnallisia, ilmaisullisia sekä kehollisen ilmaisun menetelmiä. Näitä menetelmiä arvioin rakentamani analyysikehikon avulla. Analyysikehikko sisältää kahdeksan eri onnistuneen ja toimivan tunnetyön menetelmän kriteeriä. Analyysikehikkoa ja menetelmien arviointia käsitellään yksityiskohtaisemmin opinnäytetyössäni.

Tutkimuksen aikana kokeilin yhteensä 33:a tunnetyön menetelmää. Yhdeksää näistä menetelmistä kokeilin kahdesti, sekä ensimmäisellä että toisella syklillä, jotta varmistuin menetelmän toimivuudesta tai toimimattomuudesta. Kokeilemistani menetelmistä 12 valikoitui tähän käytännön oppaaseen. Menetelmien avulla päiväkodeissa voidaan lasten kanssa käsitellä tunteita.

Kiinnostuneet voivat lukea kaikkien menetelmien tarkemmat kuvaukset opinnäytetyöstäni.

Toivotan päiväkoteihin antoisia hetkiä tunteiden ihmeellisessä maailmassa!

Nanne Ristimäki

Ristimäki, N. 2012. Tunnetyöskentely osaksi päiväkodin arkea - Toimintatutkimuksellinen kehittämishanke päiväkodin esikouluikäisille lapsille. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Pirkko Päärynä-runon tarinankerronnallisena menetelmänä

Pirkko Päärynä-runon avulla on lasten kanssa helppo avata keskustelua kiusaamisen aiheuttamista tunteista ja kiusaamiseen liittyvistä seurauksista. Keskustelun myötä lapsille saattaa tulla mieleen omia kokemuksia ja sitä kautta kiusaamisen aiheuttamia tunnekokemuksia on helpompi purkaa ja käsitellä. Lisäksi runo antaa myös konkreettisen mallin kiusaajille siitä, mitä seurauksia kiusaamisella saattaa olla.

"Pikku Pirkko Päärynä

on sitten häjynilkeä

omia kavereitansa nipistää ja näpsii

ja sinne tänne läpsii

Eikä edes pelkää

saavansa kohta selkään

Seuraus on tää:

Pirkko yksin jää

ilman ystävää"

(Pakkanen 1985, 27.)



Keskustelun avaukseen voi käyttää esimerkiksi seuraavia apukysymyksiä:

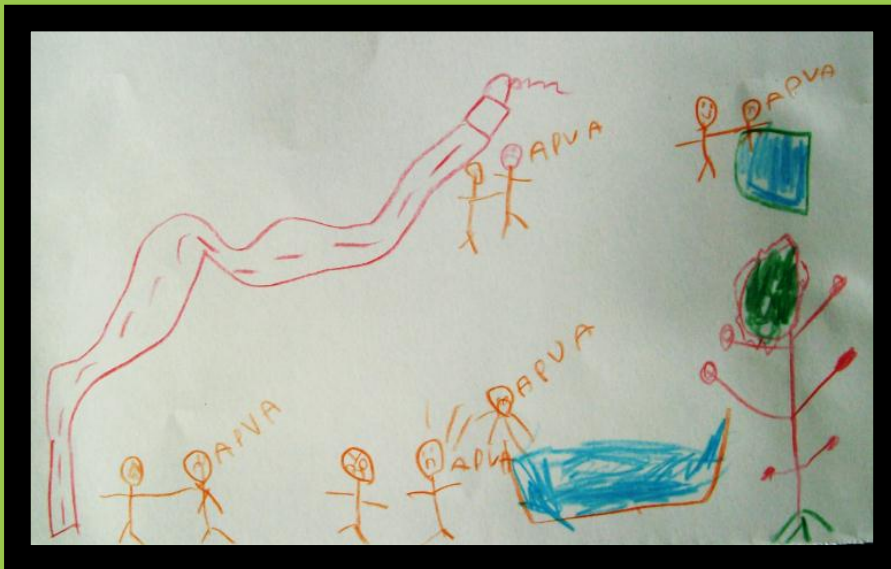
- Mitä Pirkolle tapahtui runon lopussa?
- Miksi Pirkolle tapahtui niin?
- Miksi lapset ajattelevat Pirkon kiusaavan muita lapsia?
- Mistä lapset tietävät, mikä on kiusaamista?

Myös lasten erilaisille tunnekokemuksille tulee antaa aikaa ja tilaa keskustelussa.

Kiusaamistilanteen piirtäminen ja ratkaisun keksiminen taiteellisenä menetelmänä

Tämä menetelmä on peräisin Tunnetuksi ja Mututoukka -tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen, Kullberg-Piilola & Kullberg-Turtiainen 2002, 5).

Annetaan lapsille paperit ja kerrotaan heille, että seuraavaksi he saavat piirtää tilanteen, jossa esiintyy kiusaamista. Kuvan ei tarvitse esittää välttämättä ihmistä, mutta jokaisen tulee osata kysyttäessä kertoa, mikä kuvassa on kiusaamista. Tehtävä voidaan tehdä yksilö-, pari- tai ryhmätyönä. Piirustusten ollessa valmiita, jokainen lapsi saa vuorollaan kertoa piirtämästään kuvasta;



mitä kuvassa tapahtuu ja mikä siinä esittää kiusaamista. Jokaiseen kuvaan pyritään yhdessä lasten kanssa keksimään tilanteisiin ratkaisuja. Yritetään löytää jokaiseen kuvaan ainakin kaksi erilaista ratkaisua.

Maa-meri-laivaleikki tunnetiloilla

Tässä tutussa leikissä huone jaetaan kolmeen osaan; maahan, mereen ja laivaan. Maan, meren ja laivan tilalle vaihdetaan kuitenkin tunnetilat, kuten ilo, suru ja viha. Ohjaaja voi itse valita haluamansa tunnetilat. Huone voidaan jakaa siten, että huoneen eri päädyissä ovat tunnetilat ilo ja suru ja huoneen keskellä on tunnetila viha. Leikki etenee siten, että ohjaaja huutelee vuorotellen tunnetiloja, joihin lasten tulee juosta. Tässä leikin versiossa kukaan lapsista ei kuitenkaan putoa leikistä pois.

Lisäksi ohjaaja voi pysäyttää leikin hetkeksi jonkin tunnetilan kohdalle keskustellakseen lasten kanssa tunnetilasta. Lapsilta voi esimerkiksi kysyä, missä tilanteissa he ovat kyseistä tunnetta kokeneet. Lasten kertomuksille tunnekokemuksistaan tulee jälleen antaa aikaa. Toiminnallisten osuuksien ja keskusteluhetkien vuorottelu auttaa lapsia keskittymään käsiteltävään asiaan.

Tunnenurkkausleikki

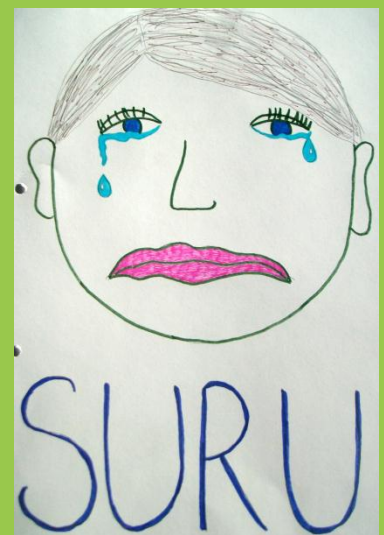
Tunnenurkkausleikki on peräisin Tunnemuksu ja mututoukka -tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002, 6). Leikkiä voidaan hyödyntää monenlaisten aiheiden ja aihealueiden järjestelmälliseen harjoitteluun ja käsittelyyn lasten kanssa. Tässä esimerkissä kuitenkin lasten kanssa käsiteltiin kiusaamista tunnenurkkausleikin avulla.

Leikki etenee siten, että ohjaaja valitsee neljä perustunnetta ja asettaa niitä esittävät perustunnekuvat näkyville paikoille huoneen neljään eri nurkkaan. Alussa lapset seisovat huoneen keskellä "kotipesässä." Ohjaaja käy läpi nurkissa olevat kuvat, kuten ilonurkka, surunurkka, pelkonurkka ja vihanurkka. Leikin idea on siinä, että ohjaaja huutaa erilaisia käskyjä ja lasten on toimittava sen mukaan, miltä heistä tuntuu (eli juosta siihen nurkkaan, mitä tunnetilaa käsky heissä herättää). Lapsi voi myös jäädä paikoilleen, mikäli hän ei tiedä, miltä kyseessä oleva tilanne tai asia hänestä tuntuu. Syytä on myös sopia yhdessä lasten kanssa, tarvitseeko valintojaan selitellä vai riittääkö se, että vain valitsee jonkin nurkan. (Peltonen ym. 2002, 6.)

Käskyt voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia:

Miltä sinusta tuntuu, jos...

- joku tönäisee sinua vahingossa
- joku tönäisee sinua tahallaan
- joku tulee auttamaan, kun kaadut
- kukaan ei tule auttamaan, kun kaadut
- joku haukkuu parasta kaveriasi
- joku kehuu parasta kaveriasi



- joku pelottelee sinua kertomalla kauhutarinaa
- joku käskee sinun tehdä jotain, mitä oikeasti et haluaisi tehdä
- joku keksii kivan leikin, jota kaikki osaavat leikkiä
- joku keksii kivan leikin, mutta sinua ei oteta mukaan

Voit myös itse keksiä lisää erilaisia tilanteita ja käskyjä.

Tunnevalokuvat kehollisen ilmaisun menetelmänä ja tunnejulistteet taiteellisena menetelmänä

Tunnevalokuvat: Jokaisesta lapsesta otetaan neljä erilaista valokuvaa, jossa he ilmentävät tunteita ilmeillään, eleillään ja kehon eri asennoilla. Ohjaaja voi valita haluamansa tunteet, mutta lasten kanssa on hyvä valita jotkin perustunteista. Ilo, suru, pelko ja viha ovat tunteita, joita tunnevalokuvia ottaessa on hyvä käyttää.

Jokainen lapsi kuvataan rauhallisessa huoneessa yksitellen. Näin jokainen lapsi saa yksilöllistä huomiota. Ohjaajan on muistettava rohkaista ja kannustaa lapsia.

Tunnejulisteet: Nämä kaikki neljä lapsista otettua tunnevalokuvaa tulostetaan. Valitaan jokaiselle tunteelle oma kartonki, joiden värit kuvastavat tunnetta (esimerkiksi ilon tunteelle keltainen kartonki, pelon tunteelle musta kartonki, surun tunteelle sininen kartonki ja vihan tunteelle punainen kartonki).

Lapset leikkaavat omista tunnevalokuvistaan irti oman kuvansa. Jokainen lapsi saa käydä liimaamassa valokuvansa tunnetta kuvastavaan kartonkiin. Tämän jälkeen lapset saavat koristella julisteet haluamallaan tavalla. Sormi- tai pullovärit ovat hyviä ja helppoja tapoja julisteiden koristeluun.

On hyvä käydä lasten kanssa keskustelua väreistä; mitkä värit kuvastavat heidän mielestään mitäkin tunnetta ja miksi. Ryhmä on hyvä jakaa siten, että vain muutama lapsi koristelee aina yhtä tunnejulistetta. Ohjaaja voi kirjoittaa lyi-

lykykynällä kartongin otsikon (kartongin tunteen) ja lapset voivat kirjoittaa otsikon sormiväreillä lyijykynän päälle.

Kun tunnejulisteet ovat valmiita, lasten kanssa voi kierrellä ja ihastella valmiita taideteoksia. Julisteiden avulla on mahdollista käydä lasten kanssa keskustelua tunteiden ilmentämisestä ja yhdessä lasten kanssa ihastella heidän upeita valokuviaan. Valmiit julisteet voidaan ripustaa seinälle, jolloin myös vanhemmat voivat nähdä lastensa tapoja ilmentää erilaisia tunteita. Valokuvaus ja lasten omista valokuvista julisteiden askartelu on toimiva kokonaisuus, josta on hauska katsella ja pohtia ihmisten erilaisia ilmeitä ja eleitä.

Tapolan satu tarinankerronnallisena menetelmänä

Tässä menetelmässä yhdistetään sadun lukemisen lomaan toiminnallisia harjoituksia tukemaan tunteiden käsittelyä. Kirja, jota tässä menetelmässä käytetään, on Katri Tapolan kirjoittama ja Virpi Talvitien kuvittama kirja Satu joka oli totta (2004). Sain idean yhdistää satuun toiminnallisia harjoituksia Tuija Puumalan opinnäytetyöstä (2010).

Tapolan satu kertoo lapsesta, joka kohtaa seikkailussaan erilaisia haasteita, jotka herättävät lapsessa monenlaisia tunteita. Ohjaajan lukiessa kirjaa lapset voivat ottaa hyvän asennon lattialta.

"...Lapsi päätti räjähtä kokeeksi. Ensin hän suoristi selän ja rykäisi. Sitten hän ärähti vähän. Lopulta hän avasi suunsa ja huuto vyöryi ilmoille:

- Olen niin vihainen kuin pieni ihminen olla voi! Minä huudan ja pauhaan eikä toiset saa rauhaa kun päästän kiukun ulos!

Lapsi väläytti irvistyksen ja karjaisi läksiäisiksi vihan pois niin että polun mutka raikui. Oli kirkasta kuin itse syksy. Lapsi oli vahva ja väkevä. Hänen oli helppo hengittää." (Tapola 2004, 15.)

Pysäytetään satu tähän kohtaan keskustellaksenne vihasta. Lapsille voidaan esittää kysymyksiä sadusta; mitä tunnetta lapsi koki ja mitä hän teki purkaakseen tunnettaan. On hyvä kertoa, että vihan tunteet ovat sallittuja ja niitä on välillä myös hyvä purkaa. Lapsille on annettava hyväksyttäviä tapoja purkaa vihaansa. On kuitenkin painotettava, ettei ketään saa satuttaa teoillaan tai

sanomisillaan, vaikka vihainen olisikin. Keskustellaan lasten kanssa tilanteista, joissa he ovat tunteneet vihaa.

Keskustelun jälkeen kerrotaan lapsille, että jokainen mieltii jotain asiaa, joka on joskus saanut vihaiseksi, jonka jälkeen kaikki huutavat sisällään olevan vihan ulos yhtä aikaa niin kuin sadun lapsi teki. Annetaan lapsille tarpeeksi aikaa miettiä. Kerrotaan, että kolmeen laskemisen jälkeen kaikki huutavat niin lujaa, että seinät kaatuvat. Huutamisen jälkeen lasten kanssa on tarpeellista keskustella siitä, onko olo helpottunut ja miltä heistä huutamisen jälkeen tuntuu. Jatketaan satua keskustelun jälkeen.

"- Kettu, lapsi sanoi, - minä pelkään. Kettu suipisti jo ennestään suippoa kuonoaan ja lausui kolkosti: - Pelkää sitten.

Lapsen ei auttanut kuin totella. Alkuun hän pelkäsi tummia varjoja, jotka huojuivat ja pitenivät. Ja hän pelkäsi vanhat tutut pelot, joiden kanssa piti aina olla urhea. Hän pelkäsi lumiauraa ja piimää, hän pelkäsi rämiseviä koneita, naapurin noita-akan näköistä rouvaa ja pölynimuria. Mutta eniten lapsi pelkäsi kettua, joka väläytti tulisilmiiään ja näytti salakavalalta. Lapsi katsoi rävähtämättä takaisin.

Mitä pitempään hän katsoi kettua, sitä tutummaksi kettu kävi. Hetki hetkeltä lapsi uskalsi pelätä aina vain enemmän. Aikansa pelättyään lasta alkoi kyllästyttää. Kettu lipoi huuliaan. Se loi lapseen vihoviimeisen ovelan silmäyksen ja poistui hiipien aarnimetsän kätköihin. Lapsi henkäisi jäätävän pelon vasten hitaasti valkenevaa taivasta. Sen tehtyään hänelle tuli lämmin ja pehmoinen olo." (Tapola 2004, 21-23.)

Pysäytetään satu tähän kohtaan, jotta voitte keskustella lasten kanssa pelosta. Jokaisella ihmisellä on jokin asia, joka pelottaa. Lapsille on tärkeää painottaa, ettei pelkojaan tarvitse hävetä. Sadun kautta voidaan lasten erilaisista pelon aiheista. Yleisimpiä lasten pelkoja ovat pimeän pelko, pahat unet, haamut, kuolemaan liittyvät pelot sekä erilaiset heidän vanhempiaan koskevat huolet. Ohjaajan on tärkeää varautua siihen, että lapset saattavat tuoda esiin vaikeinkin pelkoon liittyviä aiheita kuten kuoleman pelon.

Kysytään lapsilta, mitä sadun lapsi teki karkottaakseen pelkonsa. Sen jälkeen yhdessä lasten kanssa puhalletaan pelko pois, kuten sadun lapsi teki. Tämän jälkeen jatketaan sadun lukua.

"Surtuaan aikansa siiliä hän muisti omat murheensa. Hän muisti pupun, joka lähti pupujen taivaaseen. Hän kaipasi pupua ja päästi vapaaksi pitkään padotut kyyneleet. Pian

*murhe muutti muotoon. Suru ei enää tulvinut yli äyräiden, suru tyyntyi ja löysi suoja-
san poukaman. Kyyneleet kuivuivat itsestään. Lapsi huokasi syvään. Sitten hän vain oli.*

*Lapsi kohotti katseen taivaaseen ja kuvitteli pilven pupuksi. Pupu vilkutti käpälällään
pehmeästä pumpulipilvestä. Myös siili kuivasi kyyneleet. Se kohottautui loskasta lyhy-
enlännille jaloilleen ja lähti taapertamaan kohti rinnettä. Siili käänsi punoittavat sil-
mät lapseen ja totesi maltillisesti:*

*- Taidanpa mennä purolle pulikoimaan. Teeke mieli vähän virkistäytyä. Niin käy usein
kun on surrut oikein hyvin." (Tapola 2004, 30-31.)*

Satu pysäytetään tähän ja keskustellaan lasten kanssa asioista, joista lapset ovat tulleet joskus surullisiksi. Lapsilta voidaan myös kysyä, mitä he tekevät ollessaan surullisia. Keskustelun loputtua lapsille kerrotaan, että seuraavaksi virkistäydytään samalla tavalla kuin tarinan siili. Lapsille on hyvä painottaa, että paha mieli saa olla, mutta kyynelten kuivaamisen jälkeen on hyvä virkistäytyä, sillä ei ole hyväksi jämähtää yhteen tunnetilaan liian pitkäksi aikaa. Ei lähdetä kuitenkaan siilin tavoin puroon pulikoimaan, vaan virkistäydytään suihkauttamalla suihkepullostta "taikavettä" kasvoille, jonka virkistävät ominaisuudet annetaan imeytyä ihoon. Pullo voi olla minkäläinen tahansa ja sinne laiteetaan tavallista hanavettä. Pyydetään lapsia sulkemaan silmänsä ja käydään suihkauttamassa vuorotellen jokaisen lapsen kasvoille "taikavettä." Virkistämisen jälkeen voidaan vielä keskustella lasten kanssa siitä, miltä olo tuntuu nyt. Keskustelun jälkeen jatketaan sadun lukemista.

"- Mikä täällä leijailee, lapsi kysyi hylkeeltä. Hylje vastasi: - Täällä leijailee rakkaus. Lapsi katsoi miten rakkaus väreili ja liiteli ilmassa. Se leijui kimaltavana hiekkana ja pieninä helisevinä pisaroina. Se laskeutui heitä kohti. Jokin soi, lapsi ajatteli ryömiessä lämpimän hylkeen viereen. Minä kuulen sen, hän jatkoi, se on kaukainen huilu, se on satu. Sitten unihiekka satoi lapsen päälle." (Tapola 2004, 34.)

Tähän kohtaan satu pysäytetään viimeisen kerran. Keskustellaan lasten kanssa siitä, keitä he rakastavat, ketä voi rakastaa ja miltä se mahtaa tuntua. Keskustelujen lopuksi halataan vieressä olevaa lasta rakkauden osoitukseksi lähimmäistä kohtaan. Tämän jälkeen satu luetaan vielä loppuun.

Tunnetilan piirtäminen taiteellisena menetelmänä

Annetaan jokaiselle lapselle kaksi A4-paperia ja pyydetään heitä piirtämään toiseen paperiin asia, joka on tehnyt heidät joskus iloisiksi. Toiseen paperiin piirretään asia, joka on tehnyt lapset joskus surullisiksi (voidaan myös vaihtaa tunnetilojen tilalle jotkin muut tunteet). Annetaan lapsille aikaa rauhasa piirtää piirustuksensa loppuun. Kun kaikki lapset ovat valmiita, jokainen lapsi saa vuorollaan kertoa piirustuksestaan. Ketään ei saa kuitenkaan painostaa tai pakottaa kertomaan piirustuksestaan, mikäli lapsi ei halua.



kottaa kertomaan piirustuksestaan, mikäli lapsi ei halua.

Tämä on hyvä tunnetyöskentelyn menetelmä, sillä joillekin lapsille omista tunteista kertominen piirustuksen kautta on luontevinta.

Tunnepatsasleikki

Tunnepatsasleikki on hyvin toiminnallinen tunnetyöskentelyn menetelmä. Leikki etenee siten, että lapset saavat juosta, hyppiä ja tanssia ympäri huonetta musiikin soidessa. Kun ohjaaja pysäyttää musiikin, on lastenkin pysähdyttävä ja kuunneltava tarkkaan, minkä tunteen ohjaaja huutaa. Lasten tulee muodostaa tunnetilaa vastaava tunnepatsas käyttäen ilmeitä, eleitä ja kehon eri asentoja hyväksi. Leikissä voidaan käyttää tunnetiloina sekä perustunteita että vaikeammin ilmennettäviä tunteita.

Sorminukkien askartelu taiteellisena menetelmänä sekä niillä tehtävä tunteisiin liittyvä näytelmä ilmaisullisena menetelmänä

Askartelu: Piirretään ja tulostetaan valmiiksi jokaiselle lapselle kaksi sorminukkemallia (esimerkiksi kuvassa olevan kaltainen sorminukkemalli). Lapset saavat piirtää molemmille sorminukeille haluamansa tunteet ja värittää nukelle vaatetuksen, jonka jälkeen sorminukke leikataan ääriviivoja pitkin. Lopuksi sorminukke kierretään lapsen sormen ympärille ohjaajan avustamana ja liimataan päät kiinni liimalla tai teipillä.



Näytelmä: Jaetaan lapset 2-3 hengen ryhmiin ja järjestetään jokaiselle ryhmälle rauhallinen näytelmän harjoittelupaikka. Kerrotaan lapsille, että he saavat keksiä sorminukeillaan näytelmän, jonka tulee jollain tapaa liittyä tunteisiin. Annetaan lapsille riittävästi harjoittelu-aikaa.

Kun ryhmät ovat valmiita, rakennetaan lasten kanssa yhdessä näyttämö ja katsomo näytelmien esittämistä varten. Jokainen ryhmä saa esittää oman näytelmänsä muille lapsille.

“Taikavirta” tarinankerronnallisena menetelmänä

Tämä satu on peräisin Tunnemuksu ja Mututoukka -tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Järjestä rauhallinen paikka sadun lukemiselle, jotta lapset jaksavat keskittyä kuuntelemaan. Sadun luvun lopuksi keskustelkaa lasten kanssa sadun herättämistä tunteista.

“Viisikymmentä vuotta sitten eräässä pienessä kylässä asui pieni tyttö, jonka nimi oli Lilli. Lillille tapahtui jotakin vällan ihmeellistä.

Lilli oli köyhästä perheestä, joka sai elantonsa viljelemällä maata. Juuri sinä vuonna, kun Lilli keväällä täytti yhdeksän vuotta, oli ollut kylmä kevät ja kylvöt myöhästyivät. Myös talvi oli ollut ennätöksellisen kylmä. Jopa edellinen kesäkin oli ollut poikkeuksellisen viileä. Viljasta saadut vähät rahat olivat juuri ja juuri riittäneet elämiseen. Lillin oli siis turha haaveillakaan syntymäpäiväjuhlista tai edes syntymäpäivälahjasta. Syntymäpäivänsä aamuna Lilli heräsi, kun kello soi. Hän pukeutui, söi niukan aamiaisen ja lähti kouluun. Isä ja äiti olivat jo pellolla

töissä, eikä perheessä ollut muita lapsia. Ainoastaan Lillin pikku kissa heilutti häntäänsä päivänsankarille, kun Lilli lähti kouluun.

Lillin koulu oli pieni maalaiskoulu, jossa oli vain viisitoista oppilasta. He mahtuivat hyvin yhteen luokkahuoneeseen.

Koulussa opettaja muisti, että oli Lillin syntymäpäivä. Kaikki oppilaat lauloivat yhdessä opettajan kanssa Lillille onnittelulaulun. Laulu oli kaunis, ja Lillille nousivat kyynleet silmiin. Kun vielä Lillin ystävä antoi hänelle itse askartelemansa kortin, Lilli alkoi itkeä ääneen. "Rilli-Lilli-Itkupilli!", huutelivat jotkut luokan pojat. Lilli lähti nopeasti luokasta ja juoksi koko matkan kotiin asti.

Kotona äiti ja isä olivat tuvassa juomassa kahvia, kun Lilli tuli kotiin.

"Mikä sinulla on?" äiti tiedusteli.

"Vähän vatsa kipeä", Lilli vastasi ja yritti livahtaa nopeasti omaan sänkyynsä.

"Se on kyllä harmi", äiti jatkoi. "Me isän kanssa ajattelimme nipistää vähän talousrahoista ja leipoa sinulle pienen syntymäpäiväkakun..."

Lilli kääntyi seinään päin ja yritti olla ajattelematta mitään. Hänellä oli hirvittävän paha mieli. Koulussa pojat aina vain kiusaavat, äiti ja isä ovat aina kiireisiä, eikä koskaan ollut rahaa mihinkään! Lilli lähti kävelemään. Hän meni usein metsään kävelemään, kun olo tuntui kurjalta. Käveleminen rauhoitti mieltä ja metsässä sai rauhassa ajatella asioita.

Tällä kertaa metsässä oli erityisen kaunista. Lilli istui pienen puron vieressä olevalle kivelle. Puro oli Lillin leikeissä aina ollut Taikavirta. Siellä asui pieni Virran Neito, joka kuunteli Lillin murheita. Lilli kertoi Virran Neidolle suruisiaan. Niitä kertoessa kyynleet alkoivat taas virrata poskia pitkin ja putoilla puroon. Mutta mitä tapahtuikaan? Lillin kyynleet muuttuivat helmiksi! Lilli ei heti huomannut, mitä tapahtui, vaan itki lohduttavaa itkuaan ja puheli samalla hiljaa itsekseen. Kun Lilli katsahti puroon, hän vihdoin huomasi! Puron pohjalla välkehti joukko kauniita, loistavia, valkoisia helmiä! Vielä yksi kyynel vierähti Lillin poskelta puroon ja muuttui samassa kimaltavan kauniiksi helmeksi.

Lilli juoksi riemuissaan kotiin essun taskut täynnä helmiä. Isä ja äiti kuuntelivat silmät suurina Lillin tarinaa ja olivat kovin ihmeissään nähtyään helmet. Isä ei ensin uskonut Lilliä, mutta lopulta ei auttanut kuin todeta, että ihmeitäkin tapahtuu!

Sinä yönä Lillin perheessä ei juurikaan nukuttu! Kaikki ihastelivat helmiä. Lilli kertoi Virran Neidosta ja siitä kuinka tämä mielikuvitushahmo auttoi Lilliä sil-

loin, kun oli oikein paha mieli. Isä ja äiti kuuntelivat vakavina ja sanoivat Lillille, että aina kun hänelle tulisi paha mieli, hän voisi tulla kertomaan myös heille.

"Sinä olet meille tärkeintä maailmassa!" isä sanoi.

"Eikä mikään työ ole niin tärkeä, etteikö sitä voisi keskeyttää ja kuunnella toisen iloja ja suruja", sanoi äiti. Kun aamu alkoi valjeta, Lilli, isä ja äiti olivat tehneet helmistä kaksi helminauhaa. Toisen Lilli kätki lipastonsa laatikkoon muis-toksi ja toisen he veivät puron rantaan ja jättivät pienelle kivelle lahjaksi Virran Neidolle.

Seuraavana päivänä Lillille järjestettiin syntymäpäiväjuhlat. Lilli kutsui pojat-kin, jotka olivat kiusanneet häntä. Pojat pyysivät häneltä anteeksi. Yksi heistä kertoi Lillille kahden kesken, että hän kiusaa niitä, jotka itkevät, koska hänelle tulee itkun kuulemisesta niin kummallinen olo.

Ihmeellisiä asioita tapahtui vuoden mittaan; aitasta löytyi yhtenä aamuna sä-killinen hyvää siemenviljaa, saunan eteisessä oli ensimmäisenä pakkasaamuna lämpimät talvisaappaat, juuri Lillin kokoa ja jouluna oli vintille ilmestyi lah-jasäkki, jossa oli juuri ne kolme lahjaa, joita isä, äiti ja Lilli olivat eniten toivo-neet. He hämmästelivät niitä kovin, mutta ajattelivat, että Virran Neito osoitti näin kiitollisuuttaan saamastaan lahjasta - taikavirran helminauhasta.

Kummallista kyllä, vaikka Lilli meni joskus uudestaan puron rantaan ja sai muu-taman kyyneleenkin vieritettyä, eivät ne enää koskaan muuttuneet helmiksi. Lilli unohti pikkuhiljaa Virran Neidon, ja Taikavirta muuttui Lillin kasvaessa vain tavalliseksi puroksi. Mutta kukapa tietää mistä sekin helmi ilmestyi, jonka minä löysin viime vuonna ollessani Lapissa patikkaretkellä..." (Peltonen 2002, 12-14.)

Ehdotuksia apukysymyksiksi:

- Voiko aina näyttää, miltä todellisuudessa tuntuu? Jos ei, miksei?
- Miksi joku ei ehkä uskalla näyttää olevansa esimerkiksi surullinen, vaikka siltä tuntuukin?
- Milloin on tärkeää uskaltaa näyttää tunteensa, vaikka se jännittäisi-kin?

Voit myös itse keksiä lisää kysymyksiä.

Lähteet

Pakkanen, K. 1985. Taikamatto. Weilin + Göös.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002. Tunnemuksu ja Mututoukka: tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten keskus Oy.

Puumala, T. 2010. Tunnetta tusinan verran: Toiminnallinen kehittämishanke tunnetaitojen käsittelemisestä ammatillisessa perhekodissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto.

Tapola, K. 2004. Satu joka oli totta. Hämeenlinna: Karisto.



LIITE 2 Toiminnan tarkka kuvaus ensimmäiseltä sykliltä

Toimintatuokiot alkavat – Leikkien tutustutaan (13.10.2011)

Tällä ensimmäisellä toimintatuokiolla olimme ajatelleet vain tutustua lapsiin erilaisen leikkien avulla, jotta tulisimme toisillemme tutuiksi. Emme ensimmäisellä kerralla halunneet syventyä lasten kanssa käsittelemään tunteita, koska niistä puhuminen ei ole välttämättä helppoa varsinkin täysin tuntemattomille ihmisille.

Aloitimme ensimmäisen ryhmän kanssa, jossa lapsia oli paikalla yhdeksän. Ja oimme lapsille paikkamerkit ja keräännyimme piiriin istumaan oman paikkamerkin päälle. Piirissä kerroimme keitä me olemme ja miksi me olimme päiväkodilla. Kerroimme lapsille, että pidämme heille yhdeksän toimintatuokiota, joissa käsittelemme ja puhumme tunteista. Sen jälkeen kysyimme lapsilta, tietävätkö he mitä tunteet tarkoittavat. Niin kuin olimme arvelleetkin, kummassakaan pienryhmässä yksikään lapsi ei osannut kertoa, mitä tunteilla tarkoitetaan. Selvensimme lapsille mitä tunteet ovat ja mitä erilaisia tunteita ihminen voi kokea. Tämän jälkeen vielä varmistimme lapsilta, että he varmasti ymmärsivät, mitä olimme tarkoittaneet.

Tämän jälkeen lapset saivat keksiä ryhmälleen nimen. Oikeastaan molemmilla ryhmillä oli jo entuudestaan nimet valmiina, mutta annoimme lapsille kuitenkin mahdollisuuden keksiä ryhmille uudet nimet. Ehdotuksia tuli laidasta laitaan, mutta lopulta lapset päätyivät nimiin Salamat ja Ninjat. Yhdessä lapsien kanssa teimme vielä pelisäännöt, jotka kirjoitin paperille ylös. Molemmat ryhmät olivat sitä mieltä, että yksi sääntö on se, että täytyy viitata, kun on asiaa. Jos jollakin on puheenvuoro, olivat lapset sitä mieltä, että häntä on kuunneltava. Keskustelimme lasten kanssa myös siitä, jos joku kertoo jotain itselleen tärkeää, niin saako hänen jutulleen nauraa. Lapset olivat sitä mieltä, että se tuntuu pahalta, jos omalle jutulle nauretaan, vaikka juttua ei olisi tarkoitettu vitsiksi. Siksi lisäsimmekin sääntöihin, ettei toisten kokemuksille saa nauraa. Yksi lapsi kertoi heti alkuun, kuinka toinen päiväkodin lapsista oli nauranut hänen kokemukselleen, ja kuinka se oli saanut lapsen surulliseksi. Keskustelimme vielä siitä, että sääntöjä tulee noudattaa ja niihin palataan aina tarvittaessa.

Tämän jälkeen jätimme paikkamerkit paikoilleen, nousimme seisomaan ja muodostimme ison piirin. Ensimmäiseksi leikimme nimi ja liike -leikkiä, jossa jokainen sanoo oman nimensä ja keksii liikkeen. Muut toistavat nimen ja liikkeen. Tämä tutustumisleikki oli lähinnä tarkoitettu meille ryhmän ohjaajille, jotta oppisimme lasten nimet ulkoa. Leikki sujui ihan hyvin, vaikka osalle lapsista tuottikin hankaluuksia keksiä jokin liike. Kun kaikki olivat saaneet kertoa oman nimensä ja näyttää liikkeensä, teimme yhden kokonaisen kierroksen, jossa pyrimme muistamaan kaikki liikkeet ja nimet.

Nimi ja liike -harjoituksen jälkeen palasimme omille paikkamerkeillemme ja leikimme leikin, jossa musiikin soidessa kierrätetään hernepussia kädestä toiseen. Musiikin lakattua se, jolle pussi jää käteen, kertoo oman nimensä ja jokin asian josta pitää. Muut toistavat nimen ja asian, josta toinen pitää. Jälkimmäinen ryhmä innostui niin paljon, että vietimme leikin jälkeen vielä kymmenen minuuttia keskustellen asioista, joista jokainen pitää.

Tuokion viimeinen leikki oli nimeltään maa-meri-laiva. Jokaiselle lapselle leikki oli entuudestaan tuttu. Vaihdoin kuitenkin maan, meren ja laivan tilalle tunnetilat kiukkuinen, surullinen ja iloinen. Maa-meri-laivaleikki oli tuokion ainut leikki, joka liittyi tunteisiin. Yhdistimme leikkiin toiminnallisen osuuden ja keskustelun. Leikimme leikkiä jonkin aikaa, kunnes pysähdyimme johonkin leikin tunnetilaan miettimään erilaisia tilanteita, joissa olemme tunnetta tunteneet. Pysäytin leikin ensimmäisen kerran silloin, kun lapset olivat juosseet ”viha” tunnetilaan. Sen jälkeen kysyin lapsilta, mitkä olivat sellaisia tilanteita, missä heitä alkaa kiukuttaa ja he tulevat vihaisiksi. Keskustelimme lasten kanssa erilaisista kiukkua aiheuttavista tilanteista ja esille tuli muun muassa sellaisia tilanteita, kun joku hajottaa jotain itselle kuuluvaa. Myös lelun pois ottaminen ilman lupaa sai lapset vihastumaan. Aikaiset aamuherätykset ja riidat vanhempien ja kavereiden kanssa olivat asioita, joista lapset eivät pitäneet. Yksi tyttö kertoi myös, että hän tulee kiukkuseksi jos hän ei nouse aamulla sängystä silloin, kun pitäisi. Tällöin halusin tarkennuksen työltä siihen, saako se, ettei hän nouse ajoissa sängystä aamuisin, niin hänet itsensä kiukkuseksi vai hänen vanhempansa kiukkuseksi. Silloin tyttö ymmärsi, ettei hän itse tulekaan asiasta vihaiseksi, vaan hänen vanhempansa vihastuvat

hänelle. Omien tunteiden tunnistaminen ja erottaminen toisten kokemista tunteista on tärkeää.

Keskustelun jälkeen jatkoimme leikkiä hetken aikaa eteenpäin, kunnes keskeytin leikin jälleen, mutta tällä kertaa ”surullinen” tunnetilan kohdalle. Keskustelimme lasten kanssa siitä, mikä saa lapset surullisiksi. Ensimmäinen ryhmä aloitti kertomalla kiusaamisesta, nimittelemisestä ja haukkumisesta. Yksi lapsi jälkimmäisestä ryhmästä kertoi, että riitely vanhempien kanssa saa hänet aina ensin kiukustumaan, jonka jälkeen hänelle yhtäkkiä tulee paha mieli. Myös muut lapset kertoivat kokemuksistaan, jossa leikki ei ole onnistunut kaverin kanssa, on tullut riitaa ja sen jälkeen he ovat tulleet surulliseksi. Keskustelimme myös lasten kanssa anteeksiannosta ja monet kertoivatkin pahanolon helpottavan silloin, kun on pyydetty anteeksi.

Kun kaikki olivat saaneet tilaisuuden kertoa omista kokemuksistaan, jatkoimme leikkiä. Viimeiseksi pysäytin leikin ”ilo” tunnetilan kohdalle. Keskustelimme lasten kanssa asioista, jotka saavat heidät iloisiksi. Ensimmäiseltä ryhmältä tuli monenlaisia tilanteita ja asioita, jotka saavat heidät iloisiksi. Tällaisia oli esimerkiksi karkkipäivä, halaukset ja perheen kanssa tehtävät matkat. Kerroin lapsille, että minut saa iloiseksi se, kun joku esimerkiksi kehuu minua. Lapset olivat kanssani samaa mieltä ja sanoivat, että hekin tulevat iloisiksi, kun joku on heille kiva. Jälkimmäinen ryhmä luetteli hyvin samankaltaisia asioita kuin ensimmäinenkin ryhmä. Yksi poika kertoi olevansa iloinen, koska hän oli lähdössä seuraavana päivänä vanhempiensa kanssa ulkomaille. Tähän toinen poika vastasi, että hänkin on iloinen, koska lähtee äitinsä kanssa laivalle Ruotsiin. Hän kertoi odottavansa sitä kovasti, koska ei ollut äidin kanssa vielä Ruotsin puolella käynyt, vaikka isänsä kanssa oli. Jatkoimme kierrosta hetken aikaa, kunnes yksi lapsista keskeytti kierroksen tokaisemalla, että ”ei X voi lähteä äitinsä kanssa Ruotsiin, sillä X on kertonut, että hänen äitinsä on kuollut.” Kyseinen poika reagoi toisen lapsen kommenttiin lyömällä kämmenellään otsaansa, kuin olisi unohtanut koko asian. Tilanne meni nopeasti ohi, joten en ehtinyt tarttua asiaan. En toki tunnekaan lapsia niin hyvin, että olisin ollut varma, olivatko lapsen vanhemmat oikeasti elossa vai ei. Olisi ehkä pitänyt tarttua aiheeseen ja puhua asiasta enemmän, mutta tilanne meni niin nopeasti ohitse, etten edes ehtinyt havaita, mitä oli tapahtunut.

Halusin pysähtyä viimeiseksi ilo tunnetilan kohdalla, koska pidän tärkeänä, että iloiset ja mukavat muistot jäävät päällimmäisenä lasten mieleen, kun he lähtevät pois tuokioltamme. Siksi käsittelimme ensimmäisenä negatiiviset tunteet ja muistelimme viimeisenä niitä mukavia asioita, jotka saavat lapset iloisiksi. Lopuksi keräännymme vielä piiriin ja kyselimme lapsilta, mikä oli heidän mielestään kivaa. Monien mielestä kaikki tekeminen oli ollut hauskaa, mutta suurin osa lapsista nimesi maa-meri-laivan mukavimmaksi leikiksi. Viimeiseksi nousimme seisomaan ja laitoimme kädet toistemme hartioille. Annoimme lapsille vielä palautetta siitä, kuinka hienosti he olivat jaksaneet keskittyä tuokioon. Laitoimme kaikki toisen kätemme piirin keskelle ja huusimme ryhmämme nimen raikuvasti ilmoille. Kun poistuimme salista, lapsista huomasin, että heille oli jäänyt hyvä mieli ensimmäisestä kerrasta.

Kokonaisuudessaan mielestäni ensimmäinen kerta sujui loistavasti. Koska en ollut asettanut suuria tavoitteita ensimmäiselle tuokiolle, jonka tarkoitus oli vain tutustua lapsiin, olin erittäin positiivisesti yllättynyt esimerkiksi maa-meri-laivaleikin onnistumisesta. Lapset pääsivät heti asian ytimeen ja kertoilivat asioita yllättävän avoimesti. Maa-meri-laivaleikissä jokainen hyvän ja toimivan menetelmän kriteeri täyttyi. Ryhmän koko oli sopiva ja menetelmä oli ikätasolle sopiva. Lapset heittäytyivät mukaan toimintaan ja oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli onnistunut, sillä leikki ei ollut lapsille liian haastava. Lapset jaksoivat hyvin keskittyä leikkiin osaksi varmasti myös sen vuoksi, koska keskustelujen välissä oli toiminnallisia osuuksia, joiden aikana lapset saivat purkaa energiaansa.

Toinen toteutuskerta - Miltä minusta juuri nyt tuntuu? (14.10.2011)

Tällä toimintakerralla ajatuksena oli piirtää tunnetila paperille. Aloitimme toimintakerran kokoontumalla piiriin. Vaihdoin lasten kanssa kuulumiset ja kertosimme edellisellä kerralla tekemämme yhteiset pelisäännöt. Ennen kuin siirryimme piirtämiseen, kysyimme lapsilta, mitä tunteet tarkoittivatkaan ja mitä erilaisia tunnetiloja on olemassa. Molempien ryhmien lapset muistivat, mitä erilaisia tunteita ihminen voi kokea. Kerroimme lapsille, että tänään piirrämme tämänhetkisen tunnetilan. Pyysimme heitä ensin miettimään yksin omassa mielessään, mitä tunteita he sillä hetkellä kokivat. Sen jälkeen pyysimme lapsia miettimään, mitkä ovat ne asiat, jotka aiheuttivat heille ne tunteet. Kerroimme, että nämä asiat olisi tarkoitus piirtää

paperille. Olimme tietoisia siitä, että tämä menetelmä saattaa olla liian haastava esikouluikäisille lapsille. Olimme kuitenkin uteliaita kokeilemaan ideaamme käytännössä, ja siksi valitsimme tunnetilan piirtämisen yhdeksi menetelmäksemme.

Molemmilla ryhmillä piirtämistilanne sujui rauhallisesti. Muutamalla työllä oli todella hankalaa aloittaa piirtäminen eivätkä he tienneet, mitä tunteita he sillä hetkellä kokivat. Myös yhdellä pojalla oli hankaluuksia tunnistaa omat tunteensa. Hän sanoi, ettei hän ”tunne mitään.” Kaikki kuitenkin saivat paperille piirrettyä jotakin, ja piirtämisen jälkeen keräännymme jälleen piiriin keskustelemaan piirustuksista.

Jokainen sai vuorollaan kertoa omasta kuvastaan ja tunteistaan, joita paperille oli piirtänyt. Painotimme kuitenkin, että jos joku ei halunnut kuvastaan kertoa, niin sitä ei ollut pakko jakaa kaikkien kanssa. Yleisesti ottaen tytöt piirsivät hyvin samankaltaisia asioita, kun pojilla taas oli aiheiltaan hieman hajanaisempia asioita. Osa lapsista ymmärsi tehtävän idean ja tarkoituksen välittömästi, kun osa taas ei selvästikään ymmärtänyt tehtävänantoa, vaan piirsi vain mitä mieleen sattui juolahtamaan.

Ensimmäisessä ryhmässä kaikki tytöt olivat piirtäneet ihmisiä kuvaamaan heidän iloista tunnetilaansa. Kuvissa esiintyi lasten ystäviä sekä vanhempia ja muutama lapsista oli piirtänyt esikoulun lapset leikkimään päiväkodin pihalle. Tyttöjen keskuudessa esiintyi poikia enemmän matkimista. Hämmästyin, kuinka nopeasti pojat ymmärsivät tehtävänannon. He keskittyivät vain omaan tuotokseensa, eivätkä tyttöjen tavoin matkineet toistensa ideoita. Ensimmäisen ryhmän pojat piirsivät hyvin erilaisia asioita. Useimmiten niihin kuitenkin liittyivät erilaiset autot, rekat ja muut kulkuvälineet. Suurin osa lapsista piirsi itsensä iloisena tai onnellisena. Vain yksi poika piirsi kuvan, jossa hänen päälleen sataa vettä sadepilvestä ja hän näyttää surulliselta. Piirustuksen oikeaan laitaan oli piirretty talo, joka oli ympyröity ja väritetty punaisen kuplan sisään. Poika kertoi, että hän on kuvassa surullinen, koska hänellä ei ole kavereita eikä ketään, joiden kanssa leikkiä. Kysyin, onko kuvan talo päiväkotit. Poika kuitenkin kertoi talon olevan hänen kotinsa. Kysyin pojalta, mitä punaiseksi väritetty ”kupla”, jonka sisään talo oli piirretty, kuvastaa. Poika ei kuitenkaan halunnut kertoa kuplan tarkoitusta.



Toisen ryhmän tytöillä ilmeni matkimista paljon ensimmäistä ryhmää enemmän. Lähes kaikki tytöt matkivat toisiaan, ja päiväkodin työntekijä kertoikin tämän olevan yleinen ongelma näiden tyttöjen keskuudessa. Matkimisen takia vain yksi tyttö halusi näyttää oman tuotoksensa, mutta muut tytöt eivät suostuneet näyttämään piirustustaan. Emme tietenkään pakottaneet tyttöjä näyttämään omia tuotoksiaan. Kaikki suostuivat kuitenkin kertomaan, mitä he olivat piirtäneet ja mitä tunnetta piirustus kuvastaa. Neljän tytön piirustukset olivat lähes identtiset. Jokainen oli piirtänyt itsensä iloisena, onnellisena ja hymyilevän näköisenä. Erilaiset kasvit ja kukat tekivät tytöt onnellisiksi. Tässä ryhmässä oli vain kaksi poikaa ja molemmat heistä piirsivät leikkiautoja ja leluja, joita he omistavat ja tulevat iloiseksi saadessaan leikkiä niillä.

Osalle lapsista tuotti suuria vaikeuksia keksiä, mitä he piirtäisivät. Niin kuin olimme jo ennen tuokiota päätelleet, tämä menetelmä oli liian haastava ikä- ja taitotasolle. Tehtävänanto oli lapsille ehkä liian vaikeaselkoinen ja monimutkainen, sillä ensin heidän oli pohdittava, mitä tunnetta he kyseisellä hetkellä tunsivat ja sen jälkeen vielä miettiä, mikä oli se asia, joka heissä herätti näitä tunteita. Menetelmän monimutkaisuudesta johtuen osa lapsista ajautui matkimaan. Jos olisimme tiedneet tällaisen ongelman olemassa olon, olisimme piirtämistilanteessa varmasti määränneet esimerkiksi istumapaikat eri tavalla. Matkimisen takia ei menetelmän hyödyllisyydestäkään tullut selkoa. Oma kokemukseni menetelmästä oli kuitenkin suh-

teellisen hyvä, sillä luulen menetelmän toimivan silloin, jos tehtävänantoa yksinkertaistetaan ja selkeytetään.

Kolmas toteutuskerta - Missä kehonosissa eri tunteet tuntuvat? (27.10.2011)

Kun saavuimme päiväkodille, yksi lapsista kommentoi: ”Taasko te olette tulleet kyselemään vaikeita ja ihmeellisiä asioita?” Tästä siis huomasimme, ettemme ainakaan ole päästäneet lapsia helpolla, sillä he ovat oikeasti joutuneet miettimään tunteitaan.

Tämän toimintakerran aiheena oli keho. Tuokion suunnittelussa pidimme tärkeänä sitä, että toiminnalliset hetket ja keskustelut vuorottelevat, jotta lapset saavat välillä purkaa energiaansa. Kuulumisten vaihdon jälkeen aloitimme toiminnallisella harjoituksella eli pantomiimiharjoituksella. Pantomiimissa ideana on esittää jotakin toimintaa ilman, että käyttää ääntään. Jokainen saa vuorollaan nostaa kortin ja esittää kortissa mainittua toimintaa. Muut lapset yrittivät arvata, mitä hän esittää.

Olimme ajatelleet, että ensimmäisenä lapset esittävät harrastustoimintaa, kuten hiihtämistä, juoksemista, uimista, luistelemista ja kalastamista. Vasta tämän jälkeen siirryimme tunnetilojen esittämiseen. Tunnetiloina oli iloinen, surullinen, hämmentynyt, jännittäminen, pelko ja rakastunut. Kyseinen harjoitus ei toiminut, sillä lapset jännittivät kovasti. Osa lapsista vaati, että minä esitän tunnetilaa heidän kanssaan, mutta tässä oli se ongelma, että he eivät edes yrittäneet esittää tunnetilaa, vaan minun tehtäväkseni jäi esittäminen ja lapsi ainoastaan seiso vieressäni. Yksi lapsista ei halunnut osallistua ollenkaan, koska ei osannut ilmaista pelkoa tunnetilana. Lapsille oli todella vaikeaa varsinkin vaikeampien tunteiden ilmaiseminen. Ilo ja suru olivat helposti tunnistettavissa, mutta esimerkiksi jännittäminen oli lapsille vaikeaa sekä esittää että tunnistaa. Lapset saattoivat myös ehdotella sellaisia asioita, jotka eivät olleet lainkaan tunnetiloja.

Pantomiimi ei siis toiminut toivomallamme tavalla. Ehkä jos me ohjaajat olisimme olleet lapsille tutumpia ja turvallisempia, olisivat lapsetkin uskaltaneet heittäytyä leikkiin mukaan rohkeammin. Siksi pantomiimia olisi pitänyt kokeilla vasta vähän myöhemmässä syklin vaiheessa eikä jo kolmannella tapaamiskerralla. Tuntui siltä, että olimme lapsille vielä liian outoja ihmisiä ja lasten jännittäminen vaikutti pantomiimin onnistumiseen. Mieleeni heräsi kysymys siitä, olisiko pantomiimi toiminut

paremmin, jos lapsiryhmät olisivat olleet pienempiä. Pienemmässä ryhmässä lapsia olisi saattanut jännittää vähemmän, jolloin tunnetilojen esittäminenkin olisi tuntunut luontevammalta.

Pantomiiimin jälkeen kokoonnuimme takaisin paikkamerkeille piiriin keskustelemaan lasten kanssa siitä, missä eri kehonosissa erilaiset tunteet tuntuvat. Pidimme tärkeänä keskustella tästä aiheesta lasten kanssa, sillä joskus lapset eivät osaa antaa tunteille nimiä, vaan heidän on helpompaa tavoittaa omat tunteensa esimerkiksi kehollisen ilmauksen tai kuvauksen kautta.

Etenimme tunne tunteelta kyselen lapsilta, missä esimerkiksi ilo, suru, viha, jännittäminen, pelko ja rakastuminen tuntuvat. Osa lapsista jaksoi hienosti keskittyä keskusteluun ja ymmärsivät, mitä tehtävässä piti miettiä. Oli myös lapsia, jotka alkoivat helposti luetella vain asioita, jotka saavat itsensä esimerkiksi surulliseksi. Keskustelussa pyrimme korostamaan lapsille, että yhtä ja oikeaa vastausta ei ollut olemassa, vaan jokaisella voi tuntua tunteet eri kehonosissa. Jotkut lapset osasivat kuvailla, kuinka jännitys tuntuu mahassa ja jaloissa. He kertoivat myös, että joskus ilokin tuntuu mahassa. Osa lapsista osasi hienosti kuvailla kysyttäessä, millä tavalla tunne tuntuu mahassa. He osasivat erotella, että ilo tuntuu ”kivalta ja kuplivalta”, kun taas jännitys saattaa ”väännellä vatsaa.”

Lisäksi keskustelimme vielä kiusaamisesta. Kysyimme lapsilta, mitä tunteita kiusattu kokee. Yksiselitteinen vastaus molemmilta ryhmiltä oli surullisuutta. Kysyimme myös, että mitä tunteita kiusaaja tuntee. Taas molemmat ryhmät vastasivat surullisuuden. Ihmettelin sitä, ettei kumpikaan ryhmä vastannut, että kiusaaja voisi tuntea vihaa. Ainoastaan yksi lapsi sanoi, että kiusaaja voi olla iloinen, jos hän tykkää kiusata toisia lapsia. Tämän jälkeen keskustelimme siitä, kuinka kurja tilanne kiusaustilanne on, kun molemmat sekä kiusattu että kiusaaja tuntevat surullisuutta. Puhuimme myös siitä, mitä kiusaustilanteen jälkeen olisi syytä tehdä. Kaikki lapset olivat sitä mieltä, että tulee pyytää anteeksi. Tämän jälkeen kysyimme, mitä tunnetta kiusattu ja kiusaaja tuntevat anteeksipyyntönsä jälkeen. Lapset vastasivat, että molemmat tuntevat iloisuutta ja sen jälkeen olisi hyvä pyytää esimerkiksi leikkiin mukaan.

Keskustelun jälkeen oli taas toiminnallisen hetken vuoro, ja leikimme tunnepatsasleikkiä. Leikin ideana oli, että musiikin soidessa lapset saivat juosta ja tanssia ympäri salia, mutta musiikin tauottua tuli pysähtyä ja kuunnella tarkasti, minkä tunteen me ohjaajat huudamme. Kun huusimme tunteen, lasten tuli muodostaa tunnetilan mukainen patsas. Lasten tuli siis miettiä, miten ilmentää kehollaan, ilmeillään ja eleillään kyseistä tunnetta. Tämä leikki oli todella lasten mieleen ja onnistui upeasti. Ennakko-oletuksenani oli, etteivät lapset välttämättä osaa hahmottaa asennoillaan ja ilmeillään tunnetiloja, koska siinä tuntui olevan hankaluuksia myös pantomiimissa. Olin kuitenkin väärässä, sillä lasten muodostamat patsaat olivat oikein onnistuneita. Pohdin, että onnistuminen saattoi johtua siitä, että leikissä tuli musiikin tauottua pysähtyä ja oikeasti keskittyä luomaan oman näköinen tunnepatsas. Leikissä ei myöskään tarvinnut esiintyä toisille lapsille, joten lasten ei tarvinnut jännittää. Sen vuoksi heidän oli helpompaa ja vapautuneempaa esittää erilaisia tunteita. Oma kokemukseni menetelmän hyödyllisyydestä on kuitenkin ristiriitainen. Oliko menetelmästä todellisuudessa hyötyä lasten tunteiden nimeämisessä ja käsittelyssä? Toisaalta menetelmän avulla tunteiden ilmaiseminen ja tunnistaminen helpottuvat, sillä menetelmässä ilmeillä ja eleillä oli suuri rooli.

Leikin jälkeen keräännymme taas paikkamerkeille piiriin ja keskustelimme aluksi siitä, mistä omat tunteet huomaa. Puhuimme taas tunne tunteelta, mistä tietää, että tuntee iloisuutta, surullisuutta, pelkoa, kiukkua yms. Aluksi lapset taas lähtivät helposti kertomaan enemmänkin asioista, jotka saavat heidät tuntemaan kyseisiä tunteita. Oikeastaan se helpotti lapsia miettimään, kun pystyimme konkreettisesti kysymään asioiden kautta, että ”..siltoin kun on pimeää, ja olet peloissasi, mistä huomaat pelkääväsi.” Iloisuudesta lapset kertoivat, että he huomaavat tunteavansa iloa, kun he hymyilevät ja nauravat. Yksi lapsi kertoi, että joskus kun on tosi iloinen ja onnellinen, hänellä saattaa tulla ilonkyyneliä. He kertoivat huomaavansa olevan surullisia, ”kun silmät sumenevat ja itkettää sekä mahassa saattaa tuntua pahalta.” Yksi lapsista kertoi, että joskus häntä itkettää myös siltoin, kun hän on oikein vihainen.

Tämän jälkeen vaihdoimme keskustelun kulun siihen, mistä voi huomata, mitä tunteita kaveri tai toinen ihminen tuntee, ja mitä siltoin voi tehdä, kun kaveri tuntee erilaisia tunteita. Lapset kertoivat, että naurusta, hymyilystä, ystävällisyydestä ja

siitä, että kaveri leikkii heidän kanssaan, voi päätellä kaverin tuntevan iloisuutta. Lapset kertoivat kaverin olevan surullinen silloin, kun hän itkee ja suu on vääntynyt väärinpäin. He kertoivat, että silloin voi mennä kertomaan kaverille, ettei ole mitään hätää, ottaa häntä kädestä tai olkapäästä kiinni, lohduttaa, halata tai pyytää leikkiin mukaan. Vihaisen ystävän lasten mukaan tunnistaa siitä, että kulmat ovat kurtussa, kädet nyrkissä sekä siitä, ettei ystävä ole välttämättä kovinkaan ystävällinen. Kun kysyin, mistä muusta vihaisen ihmisen tunnistaa, he kertoivat tunnistavansa vanhempiensa olevan vihaisia, kun he korottavat ääntään. Lasten mielestä vihaista ihmistä voi mennä rauhoittelemaan, tai pyytää häneltä anteeksi. Pelossaan olevalle ihmiselle heidän mielestään voi kertoa, ettei ole mitään hätää, ja ottaa vaikka kädestä kiinni ja rauhoitella, olla vieressä.

Viimeisenä toiminnallisena menetelmänä kokeilimme lasten kanssa erilaisia liikkumistapoja. Liikkumistavat olivat surullinen (laahustava ja katse painuneena maahan), iloisena (keveät askeleet), vihaisena (tömistellen), peloissaan (päyillen ympärilleen, kiirehtimällä askeleita) sekä rakastuneena (liihotellen). Tämäkään harjoitus ei onnistunut lasten kanssa toivotulla tavalla. Olin kyllä yllätynyt siitä, kuinka hyvin lapset osasivat muuttaa liikkumistapaansa tunteiden mukaisesti, mutta verrattuna tunnepatsasleikkiin, ei liikkumistavat -leikki toiminut yhtä onnistuneesti. Se voi johtua osittain siitä, että tunnepatsasleikissä lapset joutuivat pysähtymään, miettimään tunnetta ja pysymään liikkumattomina, kun taas tässä leikissä he olivat lähinnä innoissaan saadessaan juosta ja liikkua ympäri salia. Harjoitus oli kuitenkin osa kokonaisuutta, joten se tuki hyvin muita harjoituksia ja keskusteluja, joita päivän aikana oli läpi käyty.

Yleisesti ottaen kokonaisuudessaan tuokio ei ollut ihan niin onnistunut kuin edelliset kerrat olivat olleet. Tehtävät ja keskustelut olivat lapsille todella haastavia. Vaikka keskusteltavat aiheet olivat haastavia, ovat ne silti niin tärkeitä, että niistä tulee lasten kanssa keskustella. Keskusteltavien aiheiden haasteellisuudesta huolimatta lapset osasivat pienellä avustuksella antaa hyviä vastauksia. Oikeastaan ainut tämän tuokion onnistunut harjoite oli tunnepatsasleikki, jossa lapset saivat leikinomaisesti ilmaista tunteita, mutta jossa joka tapauksessa piti keskittyä välillä ankarastikin miettimään tunteisiin liittyviä ilmeitä ja eleitä.

Neljäs toteutuskerta - Askarrellen ja valokuvaten (4.11.2011)

Neljännellä Tunne Tunteesi -tuokiolla askartelimme paperiset sorminuket. Jokainen lapsi sai itselleen kolme sorminukkea, joille he saivat piirtää haluamansa kolme erilaista tunnetta. Näillä sorminukeilla lapset saavat kuudennella toteutuskerralla suunnitella ja toteuttaa tunteisiin liittyvän näytelmän.

Askartelun lomassa pyysimme jokaista lasta yksitellen toiseen huoneeseen, jossa otimme lapsista neljä erilaista tunnevalokuvaa. Tunnevalokuvat liittyvät seitsemänteen toteutuskertaamme, jolloin askartelimme lasten kanssa tunnejulisteet, joihin tulivat heidän omat tunnevalokuvansa. Jokaisesta lapsesta otettiin neljä erilaista valokuvaa, joissa heidän tuli ilmeillään, eleillään ja kehon eri asennoilla ilmentää neljää erilaista tunnetta. Nämä tunteet olivat ilo, suru, pelko ja viha.

Toiminnan alkaessa, olimme tällä kerralla viisaampia ja jaoimme lapset eri pöytiin työskentelemään, jottei kukaan saisi tilaisuutta matkia toiselta. Työskentely sujui kokonaisuudessaan rauhallisesti ja hiljaisesti, kaikki keskittyivät omaan työskenteelynsä. Suurin osa lapsista piirsi sekä iloisen että surullisen sorminukken, koska ne olivat varmasti helpoimmat tunteet piirtää. Kolmas yleisin piirretty tunne oli viha. Muutamalla lapsella oli vaikeuksia vihan piirtämisen kanssa. He kertoivat, että halusivat piirtää vihan, mutteivät tiedä, kuinka se piirretään. Yritin helpottaa heitä itse ilmehtimällä vihaa, jotta he katsoisivat kasvoistani, millaisen näköinen vihainen ihminen on. Muutama lapsi saikin idean piirtämiseen ilmehtimiseni avulla.

Kierrellessäni ja kysellessäni lapsilta heidän piirtämistään tunteista, huomasin, kuinka eri tavalla lapset näkevät tunteet. Esimerkiksi yhden lapsen piirustus oli aurinkoisesti hymyilevä sorminukke, joka näytti kieltä. Olisin arvannut, että kyseisen sorminukken tunne oli ilo, mutta lapsi kertoikin sen esittävän vihaa. Vain yksi lapsi piirsi vihaisen sorminukken suun ammottavaksi aukoksi. Luulin aluksi sen ilmentävän hämmästyttä, mutta lapsi kertoikin nukken olevan vihainen, koska se huusi.

Valokuvaustilanne meni lapsilta erittäin hienosti ja se oli sekä lapsille että meille ohjaajille onnistunut ja iloinen kokemus. Lapset olivat innoissaan mukana, ja yrittivät parhaansa mukaan ilmentää erilaisia tunteita jännityksestä huolimatta. Toiset onnistuivat ilmentämisessä paremmin kuin toiset, vaikka tietenkään kyse ei ollut

onnistumisesta tai siitä, kuinka selvästi tunteet erottuvat valokuvista. Oli mielenkiintoista nähdä, kuinka eri tavalla lapset ilmensivät ja näyttelivät tunteita ja mistä heidän mielestään tunteet huomataan. Aroilla lapsilla tunteiden vaihtelua ei juurikaan kuvista huomaa. Kiinnostavaa oli kuitenkin havaita, kuinka jotkut lapset käyttivät ääntään ja kehoaan tunteiden ilmaisemisen tukena. Esimerkiksi vihaisena monilla lapsilla puristuivat kädet nyrkkiin ja he ”ärisivät”, pelkoa tuntiessaan osa lapsista kyyristyi lattialle, surullisena pää oli painuksissa jne. Kaikkia lapsia hieman kuitenkin hymyilytti tehtävä, joten osalle oli hankalaa esimerkiksi saada suu mutruun surullisena, kun suupielet meinasivat väkisin kääntyä hymyyn.

Tunnevalokuvauksen onnistuminen oli todella positiivinen yllätys. Onnistumiseen vaikutti varmasti se, että jokainen lapsi sai tulla yksitellen suorittamaan valokuvauksen. Myös se, että ohjaajia oli paikalla ottamassa valokuvia vain yksi, joka kannusti ja kehui lapsia, oli osaltaan syy tehtävän onnistumiseen. Päiväkodeissa tulisi olla enemmän aikaa tällaisiin kahdenkeskisiin hetkiin ja yksilölliseen huomion antoon. Vaikka lapset valokuvausta jännittivätkin, oli ilo huomata, kuinka tyytyväisenä jokainen lähti jatkamaan omaa askarteluaan.

Viides toteutuskerta – Draaman maailmassa (10.11.2011)

Viidennellä tuokiolla päätimme kokeilla jotain uutta ja hypätä draaman maailmaan. Olimme suunnitelleet ja käsikirjoittaneet näytelmän, jossa jokaisella lapsella oli oma rooli. Roolihahmoilla ei kuitenkaan ollut vuorosanoja, vaan idea oli siinä, että ohjaaja lukee tarinaa eteenpäin, ja lasten tulisi sitä mukaa näyttellä tarinaa eteenpäin. Olimme rakentaneet näytelmän niin, että jokaisessa roolissa täytyisi näyttellä yhtä tai kahta erilaista tunnetta. Näytelmän käsikirjoitusta tehdessä haasteellista oli se, että emme koskaan voineet etukäteen tietää tarkalleen, kuinka monta lasta sinä päivänä päiväkodissa oli paikalla. Pohdimme myös sitä, että osa rooleista (kuten peikot ja tiikerit) täytyisi olla niin sanotusti sukupuolineutraaleja, eli niitä voisi esittää sekä tytöt että pojat. Emme nimittäin halunneet saada lapsille pahaa mieltä sillä, että huomaisimme vasta paikan päällä, että jonkun pojista täytyisikin esittää keijua tai prinsessaa, jos roolijaot olisivat menneet niin.

Näytelmän juoni kulki sillä tavalla, että kuningasperhe oli päättänyt järjestää prinsessalle syntymäpäiväjuhlat, johon he olivat vieraaksi kutsuneet tiikerit, peikot, keijut ja ritarin. Jokainen vieras sai juhliin kutsun, ja he tunsivat jotakin tunnetta, kuten ritari jännitystä ja pelkoa (ihastunut prinsessaan), tiikerit iloisia, keijut surullisia (pelkäsivät herkkien siipiensä vahingoittuvan) sekä peikot hämmästyästä (he eivät omistaneet juhlavaatteita). Juhlapäivänä kaikilla oli linnassa mukavaa ja ihanaa, kunnes prinsessa suuttuu saatuaan kuninkaan ja kuningattaren lahjan. Prinsessa on loukkaantunut, koska hänen mielestään lahja ei ollut prinsessan veroinen. Kuningas ja kuningatar hämmästyivät ja tulivat prinsessan reaktiosta surullisiksi. Juhlavieraat menevät lohduttamaan prinsessaa, kunnes tämä tajuaa, kuinka väärin onkaan käyttäytynyt vanhempiaan kohtaan ja menee pyytämään heiltä anteeksi. Tarina päättyy onnelliseen ja riehakkaaseen piirileikkiin.

Haimme lapsille valmiiksi roolivaatteet välinevarastosta, jotta jokainen saisi jotakin rooliinsa sopivaa päälle pantavaa. Jaoimme roolit lapsille itse, koska emme halunneet kilpahuutoa ja sitä, että jollekin lapselle olisi tullut paha mieli, koska ”joutuu” olemaan jossain toisessa roolissa, mihin olisi halunnut. Kaikki lapset olivat onneksemme paikalla, ja kaikille riitti mainiosti rooleja. Painotimme, että lapsien on kuunneltava hyvin tarkkaan, mitä tarinassa tapahtuu, mitä tunteita roolihahmot tuntevat ja yritettävä eläytyä niihin tarinan mukaisesti. Tämän jälkeen jaoimme lapsille roolit, ja he pukivat roolivaatteet ylleen.

Itse en kokenut näytelmästä olleen erityisesti mitään ”hyötyä” tunteiden ilmaisemisen ja nimeämisen kannalta, sillä suurimmalla osalla lapsista näyttelemisen meni vain hauskanpidon puolelle. Tärkeäähän tietysti on, että lapsilla kuitenkin tuntui olevan mukavaa. Levottomuus voi osaksi johtua myös siitä, ettei paikalla ollut päiväkodin työntekijöitä rauhoittamassa. Näytelmä olisi voinut toimia pienemmässä ja rauhallisemmassa ryhmässä. Ryhmä olisi pitänyt ehkä pyrkiä rauhoittamaan entistä paremmin ennen näytelmän aloitusta. Nyt lapset olivat vain erittäin innoissaan erilaisista roolivaatteista ja normaali arjesta poikkeavasta toiminnasta. Kaikesta huolimatta draaman teko kyllä sopii ikätasolle, mutta oma kokemukseni menetelmä toimivuudesta ei yltänyt toivomalleni tasolle ainakaan tämän ryhmän lasten kanssa.

Kuudes toteutuskerta – Lapset esittävät sorminukkenäytelmän (18.11.2011)

Tällä kerralla teimme näytelmän paperisorminukeilla, jotka lapset olivat tehneet aiemmin. Koska lapsia oli paikalla vain 15, päätimme ottaa heidät kaikki kerralla mukaan toimintaan. Jaoimme lapset kahteen ryhmään eri huoneisiin harjoittelemaan sorminukkenäytelmää. Ajatus oli, että me emme puutu näytelmän tekoon, vaan lapset saavat itse kehittää oman näytelmänsä. Näytelmän teosta ei kuitenkaan tahtonut tulla mitään, sillä lapset eivät päässeet yksimielisyyteen näytelmän juonen kulusta. Jouduimme siis puuttumaan lasten toimintaan ja yhdessä keksimme näytelmälle idean ja sorminukeille roolit.

Ensimmäisen ryhmän näytelmästä en esityksen aikana saanut juonen kulusta kiinni. Lapset lähinnä huusivat yhteen ääneen ja jokainen esitti omalla sorminukellaan haluamansa roolin ja juonen. Lapsilla oli kuitenkin hauskaa, vaikka tarinasta ei tolkkua saanutkaan. Itse tein sen virheen, että menin toisen ryhmän lapsien kanssa mukaan ja ohjailin heidän tarinaansa liikaa esitysvaiheessa. Minun olisi pitänyt pysytellä poissa, jotta lapset olisivat itse saaneet tehdä näytelmänsä. Sain tuokion lopuksi myös palautetta työntekijöiltä siitä, että lapsien olisi pitänyt saada näytellä itse, ilman minun apua ja ohjeistusta. Olisi ollut mielenkiintoista nähdä, mitä lapset olisivat tehneet ja kuinka esitys olisi sujunut ilman minua. Tästä voin kuitenkin ottaa opiksi, ja olla ensi kerralla menemättä mukaan lasten esitykseen. Suunnitteluvaiheessa lapsien kanssa ehkä kuitenkin jonkun aikuisen olisi oltava, sillä muuten näytelmän toteutuksesta ei välttämättä tulisi mitään. Toki tämäkin riippuu ryhmästä ja ryhmän lapsista, joten ohjaajan on oltava tuntosarvet herkkinä siitä, pystyvätkö lapset suunnittelemaan näytelmän ilman aikuisen apua.

Näytelmän keksiminen oli tämän ikäisille lapsille liian haastavaa. He eivät jaksaneet keskittyä ja isossa ryhmässä suunnittelemisen, kompromissien tekeminen ja toisen mielipiteet huomioon ottaminen oli vaikeaa. Tämä menetelmä voisi toimia pienemmissä ryhmissä paremmin (2-3 henkilöä). Tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen kannaltakaan tämä menetelmä ei lisännyt lasten tietoisuutta, eikä siitä siinä mielessä ollut juurikaan hyötyä.

Seitsemäs toteutuskerta – Tunnejulisteiden tekemistä (25.11.2011)

Seitsemännellä Tunne Tunteesi -tuokiolla askartelimme tunnejulisteet lapsista otetuista valokuvista. Olimme etukäteen tulostaneet jokaisesta lapsesta otetut neljä tunnevalokuvaa ja valinneet kartongit, jotka kuvastaisivat väreiltään jokaista tunnetta parhaiten. Olimme valinneet iloisen julisteen väriksi keltaisen, vihaisen julisteen väriksi punaisen, pelkoa kuvaavan julisteen väriksi mustan ja surullisen julisteen väriksi tumman sinisen. Tarkoituksena oli siis, että yhdelle kartongille tulee kaikista lapsista otetut tiettyä tunnetta kuvaavat valokuvat.

Aloitimme tuokion jakamalla lapset eri pöytiin suunnilleen niin, että aina kaksi lasta koristeli yhtä julistetta. Lapset saivat aloittaa työskentelyn leikkaamalla omat kuvansa ja liimaamalla ne tunnetta kuvaavaan kartonkiin. Kun kuvat oli liimattu, kiersin jokaisen julisteen luona sormivärien kanssa kyselemässä lapsilta, mitkä värit he ajattelivat kyseisen julisteen tunnetilaa kuvaavan. Lapset aloittivat julisteiden koristelun kirjoittamalla sormiväreillä ensin julisteelle otsikon, josta ilmeni julisteen tunne. Sen jälkeen he saivat koristella julisteita mielensä mukaan ja sekoitella valitsemiaan värejä.

Toimintakerta oli mielestäni erittäin hauska ja antoisa. Kun julisteet ripustetaan seinälle, voidaan niitä yhdessä katsella ja keskustella niiden avulla tunteista ja ihmisten ilmeistä ja eleistä. Menetelmän avulla lapset joutuivat pohtimaan erilaisia tunnetiloja omien kuviensa kautta, joka on hauska ja toiminnallinen tapa oppia tunnistamaan erilaisia tunteita. Ryhmän tunnelma oli vapautunut ja rentoutunut, ja lapset todellakin nauttivat saadessaan työskennellä käsillään. Ryhmän koko oli toteutuksessa onnistunut ja tämä menetelmä oli ikä- ja taitotasolle sopiva.

Kahdeksas toteutuskerta – Oliko se satu totta? (2.12.2011)

Tällä toimintakerralla luimme lapsille sadun, jonka lomassa keskustelimme lasten kanssa sadussa esiintyvistä tunteista ja teimme pieniä toiminnallisia harjoituksia. Satu, jonka lapsille luimme, on Katri Tapolan kirjoittama ja Virpi Talvitien kuvittama kirja Satu joka oli totta (2004). Saimme idean Puumalan Tuijan opinnäytetyöstä (2010), jossa hän oli käyttänyt kyseistä kirjaa ja keksinyt siihen toiminnallisia harjoituksia. Luettuani Puumalan ideasta yhdistää satu ja toiminnalliset harjoitukset, minulle tuli tunne siitä, että tahdon itsekin kyseistä menetelmää kokeilla. Tapolan

satu kertoo lapsesta, joka kohtaa seikkailussaan erilaisia haasteita, jotka herättävät lapsessa monenlaisia tunteita. Tapolan teksti on mielestäni vaikealukuista ja -selkoista, mutta hän kätkee tunteet tekstiinsä erinomaisen ovelasti. Toimintatuokiolla lapset saivat itselleen patjat, joilla he saivat ottaa mukavan asennon sadun lukemisen ajaksi.

Ensimmäisenä lapsi tapaa seikkailuretkellään suden ja tämä susi oli erittäin vihainen ja raivoissaan. Suden paha tuuli tarttuu myös lapseen, mutta hän ei osaa ilmaista ja purkaa omaa vihaansa. Lapsi päättää kuitenkin opetella..

...Lapsi päätti räjähtä kokeeksi. Ensin hän suoristi selän ja rykäisi. Sitten hän ärähti vähän. Lopulta hän avasi suunsa ja huuto vyöryi ilmoille:

- Olen niin vihainen kuin pieni ihminen olla voi! Minä huudan ja pauhaan eikä toiset saa rauhaa kun päästän kiukun ulos!

Lapsi väläytti irvistyksen ja karjaisi läksiäisiksi vihan pois niin että polun mutka raikui. Oli kirkasta kuin itse syksy. Lapsi oli vahva ja väkevä. Hänen oli helppo hengittää. (Tapola 2004, 15.)

Pysäytin sadun samaan tapaan, kuin Puumala (2010, 57) teoksessaan, jotta voimme keskustella hetken vihasta. Kerroimme lapsille, että jokainen tuntee joskus vihaa ja on huonolla tuulella. Painotimme lapsille myös sitä, että joskus on ihan hyväkin olla kiukkuinen, purkaa tunteitaan, huutaa ja puhista. Sitten pyysin lapsia miettimään jotain asiaa, josta he ovat tulleet joskus oikein vihaisiksi. Kerroin heille, että nyt me huudamme niin kuin lapsi sadussa huusi, kaiken vihamme yhtä aikaa ulos niin lujaa, että seinät kaatuvat. Sanoin laskevani kolmeen, jonka jälkeen huutaisimme kaikki yhdessä. Ja niin me huusimme naamat punaisina jopa niin lujaa, että muutama päiväkodin työntekijä ilmestyi ovenrakoon ihmettelemään meteliä. Karjumisemme jälkeen kysyin lapsilta, miltä heistä nyt tuntui. Kaikki lapset nyökyttelivät tyytyväisinä ja kertoivat, että olo oli nyt helpottuneempi ja vapautuneempi. ”Nyt on helppo hengittää niin kuin sadussa”, yksi tyttö kommentoi. Lapset näyttivät itsekin yllättyvän, kuinka helpottava olo huutamisen jälkeen heille oli tullut. Sen jälkeen keskustelimme hetken siitä, että jos joskus lapsia kiukuttaisi oikein kovasti esimerkiksi kotona, he voisivat mennä omaan huoneeseensa huutamaan, karju-

maan ja puhkumaan vihansa pois ennen kuin tulisi sanottua mitään loukkaavaa vanhemmilleen tai sisaruksilleen.

Jatkoimme tarinan lukemista. Seuraavaksi sadun lapsi törmää ovelaan kettuun. Hän ei ollut koskaan aiemmin nähnyt kettua, joten häntä alkoi pelottaa valtavasti...

- Kettu, lapsi sanoi, - minä pelkään. Kettu suipisti jo ennestään suip-poa kuonoaan ja lausui kolkosti: - Pelkää sitten.

Lapsen ei auttanut kuin totella. Alkuun hän pelkäsi tummia varjoja, jotka huojuivat ja piteneivät. Ja hän pelkäsi vanhat tutut pelot, joiden kanssa piti aina olla urhea. Hän pelkäsi lumiauraa ja piimää, hän pelkäsi rämissä koneita, naapurin noita-akan näköistä rouvaa ja pölynimuria. Mutta eniten lapsi pelkäsi kettua, joka väläytti tulisilmäänsä ja näytti salakavalalta. Lapsi katsoi räpähtämättä takaisin.

Mitä pitempään hän katsoi kettua, sitä tutummaksi kettu kävi. Hetki hetkeltä lapsi uskalsi pelätä aina vain enemmän. Aikansa pelättyään lasta alkoi kyllästyttää. Kettu lipoi huuliaan. Se loi lapseen vihoviimeisen ovelan silmäyksen ja poistui hiipien aarnimetsän kätköihin. Lapsi henkäisi jäätävän pelon vasten hitaasti valkenevaa taivasta. Sen tehtyään hänelle tuli lämmin ja pehmoisen olo. (Tapola 2004, 21–23.)

Keskeytimme jälleen sadun ja keskustelimme erilaisista lasten peloista. Sanoin lapsille, että jokaisella ihmisellä on jokin asia, jota saattaa pelätä eikä sitä tarvitse hävetä. Yleisimmät lasten pelot olivat pimeä, pahat unet ja haamut. Lapset kertoivat, että pahoja unia nähdessään he usein menivät vanhempien viereen nukkumaan. Peiton alle meneminen tai unikaverin halaaminen olivat lapsien mielestä myös hyviä tapoja silloin, kun pahan unen jälkeen pelottaa. Kaikki lapset tiesivät, että haamut ja möröt olivat heidän oman mielikuvituksensa tuotetta eikä niitä todellisuudessa tarvitsisi pelätä.

Toisessa ryhmässä yksi tytöistä kertoi pelkäävänsä kuolemaa. Monet lapset yhtyivät tytön puheisiin ja kertoivat, että heitäkin pelotti kuolema. Tästä nousikin mielenkiintoinen ja lapsia askarruttava puheenaihe. En ollut itse mitenkään varautunut siihen, että lapset ottaisivat puheenaiheeksi näinkin rankan aiheen. Yksikin lapsi kysyi minulta, että ”mitäs jos mä kuolen?” Lapsilla oli niin paljon asiaa ja kysyttävää kuolemaan liittyen, että en saanut suunvuoroa. Monia lapsia pelotti meteoriitin iskeytyminen maapalloon. ”Mitä sitten tapahtuu? Kuoleeko siihen?” Keskustelim-

me lasten kanssa hetken meteoriiteista ja siitä, kuinka epätodennäköistä sellaisen iskeminen maapalloon on. Tämä onneksi riitti rauhoittamaan lapsia, jotta pääsimme jatkamaan satua eteenpäin. Ennen sitä kuitenkin puhalsimme pelkomme pois samalla tavalla kuin sadun lapsi.

Seuraavaksi lapsi tapa sadussa siilin, joka itkee valtoimenaan surullisena kotinsa menetyksestä. Siilin suru tarttuu lapseen ja niin he yhdessä itkevät. Lapsen alkaessa surra, myös vanhat surunaiheet palaavat mieleen..

Surtuaan aikansa siiliä hän muisti omat murheensa. Hän muisti pupun, joka lähti pupujen taivaaseen. Hän kaipasi pupua ja päästi vapaaksi pitkään padotut kyyneleet. Pian murhe muutti muotoon. Suru ei enää tulvinut yli äyräiden, suru tyyntyi ja löysi suojaosan poukaman. Kyyneleet kuivuivat itsestään. Lapsi huokasi syvään. Sitten hän vain oli.

Lapsi kohotti katseen taivaaseen ja kuvitteli pilven pupuksi. Pupu vilkutti käpälällään pehmeästä pumpulipilvestä. Myös siili kuivasi kyyneleet. Se kohottautui loskasta lyhyenlännille jaloilleen ja lähti taapertamaan kohti rinnettä. Siili käänsi punoittavat silmät lapseen ja totesi maltillisesti:

- Taidanpa mennä purolle pulikoimaan. Tekee mieli vähän virkistäytyä. Niin käy usein kun on surrut oikein hyvin. (Tapola 2004, 30-31.)

Pysäytimme sadun keskustellaksemme asioista, joista lapset ovat tulleet surullisiksi. Lähes kaikki lapset vastasivat olleensa surullisia silloin, kun heidän sisarusensa ovat kiusanneet, säikäyttelleet, lyöneet tai huutaneet heille. He kertoivat silloin yleensä itkevänsä ja kertovansa vanhemmilleen kiusaamisesta. Yksi lapsi kertoi, että hän on tullut surulliseksi, kun ystävä oli loukannut häntä sanomalla hänelle ilkeästi. Kerroimme lapsille keskustelun loputtua, että nyt me virkistäydymme samalla tavalla kuin tarinan siili. Sanoin lapsille, että paha mieli saa olla, mutta kyynelten kuivaamisen jälkeen on hyvä virkistäytyä, sillä ei ole hyväksi jämähtää yhteen tunnetilaan liian pitkäksi aikaa. Emme kuitenkaan lähteneet siilin tavoin uimaan, vaan suihkautimme kasvoillemme suihkepullosta vettä. Tämä oli lasten mielestä oikein hauskaa. Tunnelma muuttui hetkessä nauravaisen iloiseksi ja onnelliseksi. Myös lapset kertoivat, että nyt oli paljon virkistyneempi ja helpotuneempi olo.

Tarinan lopussa lapsi törmää hylkeeseen, joka lepäsi rannalla. Ilmassa leijailee jotakin kimaltavaa hiekkaa, josta sadun lapsi oli hyvin kiinnostunut...

- Mikä täällä leijailee, lapsi kysyi hylkeeltä. Hylje vastasi: - Täällä leijailee rakkaus. Lapsi katsoi miten rakkaus väreili ja liiteli ilmassa. Se leijui kimaltavana hiekkana ja pieninä helisevinä pisaroina. Se laskeutui heitä kohti. Jokin soi, lapsi ajatteli ryömiessään lämpimän hylkeen viereen. Minä kuulen sen, hän jatkoi, se on kaukainen huilu, se on satu. Sitten unihiekka satoi lapsen päälle. (Tapola 2004, 34.)

Tämän jälkeen puhuimme lapsien kanssa siitä, keitä he rakastavat. Jokainen lapsi kertoi rakastavansa vanhempiaan, ystäviään tai lemmikkejään. Muutaman ihastuksen kohteen lapset mainitsivat myös. Rakkauden osoitukseksi lähimmäisiä kohtaan halusimme kaikki vierustovereitamme. Halaus oli oikein hyvä päätös toimintatuokiolle, sillä lapsille jäi selvästi hyvä mieli siitä.

Suosittelen kokeilemaan Tapolan satua päiväkodeissa osana tunnetyöskentelyä. Toki lapsien oli välillä vaikea keskittyä tekstin vaikeuden vuoksi. Lapset itse kertoivat sadun olleen ”monimutkainen, ihmeellinen ja hämärä.” Sitä se totisesti varmasti lapsille oli, sillä minullakin oli välillä vaikeuksia ymmärtää Tapolan tekstiä. Menetelmä oli kuitenkin mielestäni toimiva, sillä se sai lapset pohtimaan ja käsittelemään omia tunteitaan. Toiminnalliset harjoitukset tukivat satua ja ne helpottivat lapsia keskittymään satuun.

Tällä toimintakerralla oikeastaan vasta huomasin, kuinka paljon lapset olivat tunteista oppineet. Heidän on selvästi helpompi nimetä ja tunnistaa omia ja toisten tunteita, kuin esimerkiksi ensimmäisellä toimintakerralla, jolloin he eivät osanneet edes kertoa mitä sana tunne tarkoittaa tai mitä erilaisia tunteita on olemassa. Toki vaatisi vielä paljon työtä, jotta lapset osaisivat nimetä ja tunnistaa omia tunteitaan ihan arjen toiminnassakin.

Yhdeksäs toteutuskerta – Lopetellaan hassutellen (8.12.2011)

Viimeisellä yhteisellä Tunne Tunteesi -toimintakerralla yhdistimme pienryhmät yhdeksi isoksi ryhmäksi ja leikimme lasten kanssa erilaisia leikkejä. Tarkoituksenamme oli luoda mukava yhteinen lopetuskerta, jotta lapsille jäisi hyvä mieli ja mukava muisto toimintatuokioista. Toteutimme lasten leikkitoiveita ja olimme eri-

laisia kisailuja. Leikimme muun muassa x-hippaa, maavaara-ilmavaara-patsasvaaraleikkiä sekä linnut pesiin leikkiä.

Toimintatuokion lopuksi keräännymme piiriin ja kertasimme hieman menneiden viikkojen tapahtumia. Halusimme tietää, kuinka paljon lapset olivat tunteista viikkojen aikana oppineet. Siksi kysyimme lapsilta uudestaan saman kysymyksen, jonka esitimme heille jo ensimmäisellä tunnetuokiolla; Mitä tunteet tarkoittavat? Halusimme mielenkiinnosta tietää, osaisivatko lapset vastata kysymykseen paremmin kuin edelliskerralla asiaa heiltä kysyttäessä. Silloinhan lapset eivät osanneet sanallakaan kertoa, mitä tunteet tarkoittavat tai mitä tunnetiloja on olemassa. Tällä kerralla lapset osasivat kuitenkin antaa monipuolisempia vastauksia. Yksi tyttö vastasi tunteiden tarkoittavan sitä, että ”ihminen tuntee jotain täällä näin” ja osoitti rintaansa. Lapset kertoivat, että tunne voi tuntua esimerkiksi päässä ja se voi muun muassa tuntua kuplivalta. Lapset osasivat myös luetella erilaisia tunnetiloja kuten ilo, suru, pelko, viha ja rakkaus.

Oli mahtavaa huomata, että lapset ovat oppineet näinkin paljon tunteista meidän avullamme. Toki vaatii vielä paljon harjoittelua, jotta lasten tunnetaidot siirtyvät arjen toimintoihin ja he osaisivat hallita paremmin omia tunnekokemuksiaan. Me olimme kuitenkin istuttaneet siemenen lasten tunnetaitojen oppimiselle ja harjoittamiselle, mutta päiväkodin työntekijöiden vastuulle jäi se, kuinka he ottavat tunnetyöskentelyn osaksi heidän päiväkotinsa arkea.

LIITE 3 Toiminnan tarkka kuvaus toiselta sykliltä

Ensimmäinen toteutuskerta – Tutustutaan huolellisesti (10.2.2012)

Toinen toteutusosio Tunne Tunteesi -tuokioista alkoi samaan tapaan kuin ensimmäinenkin toteutusosio; tutustumalla lapsiin. Koska paikalla lapsia oli vain kahdeksan, päätimme yhdessä työntekijöiden kanssa, ettei lapsia olisi ollut järkevä jakaa kahteen pienryhmään. Jatkossa kuitenkin lapset jaettiin kahteen pienryhmään, jotta tuokioilla olisi rauhallisempaa. Aloitimme tuokion kerääntymällä päiväkodin saliin ja muodostamalla piirin.

Kerroin lapsille, kuka olen ja mitä toimintatuokioilla kevään aikana tullaan tekemään. Halusin selvittää lasten perustiedot tunteista, joten edellisen syklin tapaan kysyin lapsilta, mitä tunteet heidän mielestään tarkoittavat. Lapset osasivat kertoa minulle, että ”ihminen voi olla vaikka surullinen tai iloinen.” Lapset osasivat siis nimetä muutaman olemassa olevan tunnetilan, vaikkakin muutaman lapsen mielestä ”tyhmä” kuvaa tunnetta. Tämän jälkeen kysyin, missä lapset ajattelevat eri tunteiden tuntuvaan. ”Mahassa, päässä ja sydämessä” olivat lasten yleisimmät vastaukset. Olin todella yllättynyt, kuinka hyvin tämän ryhmän lapset verrattuna ensimmäisen syklin päiväkodin lapsiin osasivat paikallistaa ja nimetä tunteita jo ennen toimintatuokioiden aloitusta.

Seuraavaksi keksimme kahdelle pienryhmälle erilaisia nimiä ja äänestimme niistä parhaat. Voittajiksi selviytyivät nimet Terälehdet ja Tähtivoima, joista arvoimme toisella toimintatuokiolla molemmille ryhmille tulevat nimet. Tämän jälkeen teimme yhteiset pelisäännöt, joita jokaisen tulee Tunne Tunteesi -tuokioiden aikana noudattaa. Yhteisissä pelisäännöissä sovimme, ettei ketään saa kiusata, leluja ja tavaroita ei saa rikkoa, kenenkään kokemuksille ja tuntemuksille ei saa nauraa, jokaisen täytyy pitää hauskaa, ei saa puhua toisen lapsen päälle sekä jokaiselle tulee olla ystävällinen. Näistä säännöistä kuitenkin kaikkia taidettiin rikkoa jo ensimmäisen tuokion aikana. Vaikka pyrin selittämään selkeästi lapsille sääntöjen laatimisen tarkoituksen, eivät he kuitenkaan täysin ymmärtäneet, mihin sääntöjä oltiin laatimassa. Lapset saattoivat ehdottaa säännöiksi esimerkiksi ”ei saa mennä kenenkään huoneeseen ilman lupaa.” Lopulta saimme kuitenkin sovittua kuusi hyvää

sääntöä, jotka kirjoitin paperille ylös. Lapset saivat kirjoittaa oman nimensä sääntöjen alapuolelle sopimuksena siitä, että jokainen on hyväksynyt säännöt ja aikoo noudattaa niitä.

Toiminnallisen osuuden aloitimme tutustumisleikillä. Käytin samaa tutustumisleikin, jota olin käyttänyt jo ensimmäisellä toteutusosuudella. Siinä leikissä pallo kiertää musiikin soidessa piirissä, ja musiikin tauottua se, kenelle pallo jää, saa kertoa oman nimensä ja asian josta pitää.

Tämän jälkeen leikimme maa-meri-laivaleikkiä tunnetiloilla, jotka olivat ilo, suru ja viha. Lapset tuntuivat olevan todella levottomia ja heillä oli paljon energiaa, joten yritin purkaa lasten ylimääräisen energiaryöpyn juoksuttamalla heitä tunnetiloista toiseen. Lapsilla oli hauskaa, vaikkakin energia ei tuntunut mihinkään häviävän ja ryhmä oli edelleen levoton. Pysäytin leikin jossain vaiheessa vihan tunnetilan kohdalle ja pohdimme lasten kanssa sitä, mitkä asiat saavat heidät vihaisiksi. Ensimmäisenä aiheena oli kiusaaminen. Tämä tuli lähes jokaisen lapsen suusta. Olin ymmärtänyt, että ryhmässä esiintyi paljon kiusaamista lapsien välillä. Huomasin jälleen, niin kuin ensimmäisellä toteutuskerrallakin syksyllä 2011, kuinka vahvasti lapset reagoivat vanhempiansa tunteisiin eivätkä välttämättä erota, ovatko vanhempien tunteet heidän omiaan vai vanhempiansa tunteita. Yksi lapsi kertoi tulevansa vihaiseksi ”kun ei totella.” Kun kysyin, mitä ei totella, hän sanoi ”äitiä.” Kysyessäni häneltä, tekeekö sääntöjen noudattamatta jättäminen hänet vai äidin vihaiseksi, lapsi vastasi äidin.

Tämän jälkeen pysäytin leikin surun tunnetilan kohdalla ja esitin saman kysymyksen lapsille uudestaan. Suurin osa lapsista kertoi tulevansa surulliseksi, kun joku kuolee. Yksi lapsi tuumasi myös, että häntä pelottaa jos äiti ja isä kuolevat. Surulliseksi asioiksi lapset kertoivat myös ystävän menetyksen ja kiusaamisen. Viimeiseksi pysäytin leikin iloisen kohdalla. Iloiseksi lapset kertoivat tulevansa, kun saavat karkkia tai uuden ystävän.

Maa-meri-laivaleikki ei toiminut tällä kerralla toivomusteni mukaisesti, vaikka ensimmäisellä kokeilukerralla se oli erittäin onnistunut. Olin ladannut ehkä liiankin suuria odotuksia menetelmää kohtaan, sillä pettymyksestäni johtuen oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta jäi niukaksi. Voi olla, että ryhmän levottomuus

vaikutti lasten keskittymiskykyyn niin paljon, ettei leikistä tullut juuri mitään. Ryhmässä oli muutama todella levoton lapsi sekä lisäksi muutama lapsi, jotka helposti lähtivät levottomien lasten riehumiseen mukaan. Ryhmän koko oli kyllä sopiva, mutta joidenkin lasten olisi pitänyt olla keskenään eri ryhmissä. Tällä toimintakeralla se ei kuitenkaan ollut mahdollista, sillä pienryhmät oli yhdistetty yhdeksi isoksi ryhmäksi.

Toimintatuokio päättyi lopputarinaan, jonka nimi oli ”Karhuperheen sieniretki.” Lopputarina on peräisin Peltosen, Kullberg-Piilolan ja Kullberg-Turtiaisen Tunnekuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (2002). Yksi mielenkiintoinen ja toimiva tapa lopettaa toimintatuokiot on mielestäni juuri nämä lopputarinat. Karhuperheen sieniretki kertoi karhuperheestä, joka lähti sienestämään. Karhuperheen pikku poikakarhu joutui vaaraan, josta isäkarhu kuitenkin pelasti poikakarhun. Sadussa käsiteltiin siis turvallisuutta ja pelkoa.

Vaikka ryhmä olikin levoton, sadun lukemisen aikana lapset hetkittäin keskittyivät tarinan kulkuun. Olin keksinyt sadun jälkeen kysymyksiä, joiden avulla lapsien kanssa olisi helppo keskustella sadusta. Keskustelimme lasten kanssa sadussa esiintyvien karhujen tunteista sekä turvallisuudesta, joka oli sadun aihe. Esitin lapsille kysymyksen, mikä heidän mielestään on turvallista. He eivät osanneet kertoa, mikä on turvallista, mutta olivat sitä mieltä, että vieraiden ihmisten kanssa tekemisissä oleminen ei ole turvallista. ”Vierailta ihmisiltä ei myöskään saa ottaa karkkia eikä niiden auton kyytiin saa hypätä, koska ne voi viedä vaikka minne”, tuumasi yksikin tyttö. Hän kertoi, että hänen vanhempansa olivat hänelle niin opettaneet. Tästä pystyinkin sujuvasti esittämään lapsille seuraavan kysymyksen; tietävätkö aikuiset, mikä on turvallista ja mikä ei? Osan mielestä aikuiset ja vanhemmat tietävät, mikä on turvallista. Toisten mielestä taas ”on tyhmää, kun aikuisten mielestä puussa kiipeily on vaarallista eivätkä ne siksi tiedä mistään mitään.”

Satu ei toiminut mielestäni käytännössä kovinkaan hyvin. Ryhmän koko oli ehkä liian suuri, eivätkä lapset jaksaneet keskittyä edes lyhyeen loppusatuun. Satu ei luultavasti ollut tarpeeksi kiehtova, jotta se olisi pystynyt pitämään ryhmän mielenkiinnon yllä. Lopuksi annoin lapsille positiivista palautetta siitä, että he jaksoivat hetkittäin keskittyä toimintatuokiolla oikein hienosti. Kerroin kuitenkin toivovani ensi kerralla vähän parempaa keskittymistä. Lopuksi kiitin lapsia toimintatuokiosta.

Huomasin aika pian toimintatuokion aloituksen jälkeen, että kyseinen esiopetusryhmä oli todella villi. Heitä oli melkein mahdotonta saada pidettyä pysymään paikoillaan tai kuuntelemaan ja keskittymään aiheisiin. Jutut karkasivat hyvin helposti hassutteluksi tai ajautuivat joihinkin aivan muihin aiheisiin. Ryhmän koossa pitelemine oli siis hankalaa. Jouduin jo alkupiirissä tekemään yhdelle lapselle selväksi sen, että jos toimintatuokioilla ei pysty käyttäytymään asiallisesti, ilman kiroilua ja rumia puheita, ei voi osallistua toimintatuokioihin ollenkaan. Työntekijältä kuulinkin tuokion jälkeen, että ryhmä on alkanut hajoilla käsiin suurien muutosten vuoksi. Erityisesti sääntöjen noudattaminen tuotti monelle lapselle kuulemma paljon ongelmia. Siksi sovimmekin, että saisin olla vielä tiukempana kuin olin ollut ja minun tulisi pyrkiä pitämään paremmin kuria yllä. Olin mielestäni ollut nytkin jo suhteellisen tiukka ja muutamaan otteeseen jouduin oikeasti korottamaan ääntäni. Huojentavalta tuntui kuitenkin kuulla, että ryhmän levottomuus ja vaikea koossa pitäminen ei ollut minusta johtuvaa, vaan jokapäiväistä päiväkodin arjessa. Toivoin, että kevään mittaan ryhmä rauhoittuisi, jotta opinnäytetyöni menetelmien käytännön koekelu ei täysin epäonnistuisi ryhmän vallattomuuden ja keskittymiskyvyttömyyden vuoksi.

Toinen toteutuskerta – Mitä tunteet oikein ovat? (17.2.2012)

Viime kerran levottomuuksista johtuen suunnittelin toimintatuokion nyt sillä tavoin, että toiminnalliset harjoitteet ja keskustelutuokiot vaihtelivat sopivassa suhteessa. Keskusteluhetkien tulisi myös olla suhteellisen lyhyitä, jotta lasten mielenkiinto säilyisi. Tämän Tunne Tunteesi -tuokion teema oli pohtia sitä, mitä tunteet oikein mahtoivat olla.

Keräännymme piiriin aloittaaksemme tuokion. Tunsin lapsia jo hieman nimeltä ja käyttäytymiseltään, joten jaoin heille paikat piirissä sen mukaisesti, etteivät kaksi keskittymisvaikeuksista kärsivää lasta istuisi vierekkäin. Tuokiolla oli mukana paljon uusia lapsia, jotka olivat olleet viime kerralla poissa. Siksi kerroin heille tarkasti, mitä olin heidän kanssaan kevään aikana tekemässä. Kerroin myös molemmille ryhmille heidän keksimänsä ja äänestämänsä nimet, jotka olin arponut ryhmille. Luin lapsille ääneen myös säännöt, jotka olimme viime kerralla yhdessä laatineet.

Kerroin lapsille, että tuokiolla tulisimme pohtimaan, mitä tunteet ovat. Kysyin heiltä, onko heillä ajatusta siitä, mitä tunteet voisivat tarkoittaa. Ensimmäinen ryhmä osasi hienosti kertoa erilaisia tunnetiloja ja he kertoivat oma-aloitteisesti myös sen, missä kehonosassa tunteet heillä tuntuivat. Lapsilta tuli toki myös sellaisiakin ehdotuksia, jotka eivät olleet tunteita, kuten "outo." Lyhyen keskustelun jälkeen ajattelin aloittaa lasten kanssa leikillä, jotta he saisivat purettua turhaa energiaansa juoksemiseen. Valitsin lapsille tutun x-hippa leikin. Lapset saivat juosta aikansa ja hippoja vaihdettiin monesti. Leikin jälkeen kokoontuimme jälleen piiriin keskustelemaan.

Otin paperin esille ja aloimme lasten kanssa pohtia sitä, mitä tunnetiloja on olemassa. Kirjoitin lasten ehdottamat tunnetilat paperille ja keskustelimme, missä tilanteissa he ovat tunnetta tunteneet. Tämä oli orientoiva harjoitus seuraavaa menetelmää, tunnenurkkausleikkiä, varten. Keskustelua syntyi molemmissa ryhmissä niin runsaasti, ettemme ehtineet ottamaan kuin viisi perustunnetta. Ensimmäisenä tunteena lapset sanoivat aina "hauskan" tai "kun saa kaverin." Pienen pohjustuksen jälkeen he kuitenkin tajusivat ilon olevan se tunne, joka näiden asioiden takana oli. Lapset kertoivat tulevansa iloisiksi, kun he leikkivät kaverin kanssa, saavat uuden kaverin, saavat karkkia tai kun he hakevat salaa karkkia vanhempiensa tietämättä. Yksi poika kertoi tulevansa iloiseksi sellaisesta musiikista, jossa lauletaan ja kerrotaan Jumalasta ja Jeesuksesta. Yksi lapsi kertoi myös tuleensa iloiseksi, kun varasti kerran äitinsä lompakosta rahaa. Tästä aiheesta intouduimmekin keskustelemaan vähän pidemmäksi ajaksi. Kysyin, että mitä tunteita tämä tyttö luulee äitinsä tuntevan, kun äiti huomaa tytön varastaneen häneltä rahaa. Tyttö vastasi äidin tuntevan vihaa ja surua.

Seuraavaksi puhuimme surusta. Surulliseksi he kertoivat tulleensa silloin, kun joku kiusaa heitä tai jos äiti, isä tai joku muu läheinen ihminen kuolee. Viha ja pelko olivat myös yksiä tunteita, joita lapset nostivat esille. Vihaiseksi lapset kertoivat tulevansa jos vanhemmat olivat vihaisia, tai jos joku kamppaa tai kiusaa. Pelosta yksi lapsi kertoi näin: "mua pelottaa, jos yöllä herään ja meen juomaan ja jos silloin on pimeätä." Pahat unet, zombit, luurangot, kummitukset sekä äidin ja isän vihaisuus olivat asioita, jotka lapsia pelottivat.

Aika alkoi käydä vähiin, joten kerroin lapsille, että heidän olisi keksittävä vielä yksi tunne, ja sen jälkeen jatkaisimme eteenpäin. Tähän yksi poika tuumasi, että ei ole olemassa enempää tunteita kuin neljä edellistä. Vihdoin lapset kuitenkin pienen johdattelun avulla löysivät vielä yhden tunteen. Viimeisenä tunteena, jonka kirjoitimme paperille, oli rakkaus. Kaikki kertoivat rakastavansa vanhempia ja sisaruksiin, koiriaan, kissojaan ja muita lemmikkieläimiään. Lapset kertoivat, että myös äiti ja isä tuntevat heitä kohtaan rakkautta.

Tämän keskustelun myötä aloitimme tunnenurkkausleikin. Tässä leikissä ideana on se, että ohjaaja aloittaa lauseen aina sanomalla ”millaiselta sinusta tuntuu, kun...” Ohjaaja siis huutaa erilaisia tilanteita, joiden myötä lasten on mietittävä, mitä tunnetta he kyseisissä tilanteissa tuntevat ja juostava siihen nurkkaan, missä kyseinen tunne sijaitsee. Jos lapsi ei osaa päättää, mitä tunnetta hän tilanteessa tuntee, tai ei tiedä, minkä nurkan valitsee, on jätävä huoneen keskelle seisomaan. Tunnenurkissa sijaitsee ilon, surun, vihan ja pelon tunteet. Olin piirtänyt ihmisen kasvot kuvaamaan tunnetta ja kirjoittanut tunteen tikkukirjaimilla ihmishahmon alle. Tämä harjoitus on Tunnemuksuu tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Osa tilanne -lauseista on Tunnemuksuu taito-ohjelmasta ja osan olen taas keksinyt itse. Käytin kyseisiä lauseita:

Miltä sinusta tuntuu, kun....

- ... joku kehuu sinua
- ... kävelet yksin pimeällä kadulla
- ... häviät juoksukilpailun
- ... autat äitiäsi ruuanlaitossa
- ... juokset isoa koiraan pakoon
- ... vanhempasi ovat vihaisella tuulella
- ... on päiväkotiiin lähdön aika
- ... saat syntymäpäivälahjaksi koiranpennun

Muutaman kerran jouduin muistuttamaan lapsia siitä, ettei ole tarkoitus valita samaa nurkkaa kaverin kanssa, vaan pohtia sitä, miltä itsestä todellisuudessa tuntuisi tilanteessa ja valita oma nurkka. Toinen ryhmä ymmärsi leikin idean nopeammin ja pääsivät paremmin mukaan toimintaan. Joistakin tilanteista, kuten päiväkotiin lähdöstä lapset innostuivat kertomaan valinnoistaan enemmän. Joistakin epätavallisista valinnoista saatoin lapselta kysyä, miksi hän valitsi juuri kyseisen nurkan, mutta muuten en lapsilta erikseen kysellyt heidän valintojaan. Menetelmä toimi hyvin. Ehkä se oli hieman haastava tämän ikäisille lapsille, jotka seuraavat paljon sitä, mitä muut lapset tekevät ja matkivat toisiaan juoksemalla samaan nurkkaan. Lapset kuitenkin heittäytyivät toimintaan mukaan innoissaan. Toisaalta menetelmä palveli tarkoitustaan ja toisaalta taas ei. Niille lapsille, jotka ymmärsivät leikin idean, oli tästä menetelmästä varmasti hyötyä tunteiden tunnistamisen kannalta, mutta ne, jotka vain juoksivat porukan perässä, eivät varmasti hyötäneet menetelmästä juurikaan.

Tunnenurkkausleikin jälkeen aloitimme draamaharjoitteen. Tämäkin harjoitus on peräisin Tunnemuksu taito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Siinä jokainen saa vuorollaan nostaa lapun, jossa on jokin tunne. Tämän jälkeen esitetään kaupassa käynti -tilanne niin, että lapsi on asiakas ja minä olen myyjä. Lapsen tulisi muistaa esittää lyhyt dialogi sillä tunteella, joka oli nostetussa lapussa. Muut lapset yrittivät arvata, mitä tunnetta lapsi esitti. Esitimme yhdessä työntekijän kanssa esimerkkitalteen, jotta lapsille olisi helpompi hahmottaa, mistä tässä menetelmässä oikeastaan on kyse. Tämä harjoitus ei toiminut odotetulla tavalla, koska lapset unohtivat esittää sitä tunnetilaa, jonka he olivat kortista lukeneet. Tehtävä oli todella haastava tämän ikäisille lapsille ja lähes jokaista lasta jännitti kovasti tilanteen esittäminen. Silti jokainen suostui esittämään ja suoriutui tehtävästään hienosti. Ainoastaan menetelmän pääpointti, eli tunteet pääsivät lapsilta unohtumaan. Menetelmän toimivuutta olisi voinut lisätä se, että minun (myyjänä) olisi pitänyt myös esittää samaa tunnetta. Tätä menetelmää olisi hyvä kokeilla myös toisella tapaa; esimerkiksi siten, että jakaa lapset pareittain. Pareissa he saisivat päättää, mitä tunnetta he haluavat esittää ja he saisivat harjoitella pientä näytelmäänsä jonkin aikaa ja sitten se esitettäisiin muille lapsille. Muut saisivat sitten arvata, mitä tunnetta he esittävät.

Lopuksi keräännymme vielä kuuntelemaan loppusatua, jonka nimi oli Möykkyteoria. Tarina kertoo pojasta, joka eksyy metsään ja törmää siellä peikkoon, joka ei osaa enää itkeä. Peikko ei osaa enää itkeä, koska häntä on lapsena kielletty itkemästä ja siksi hänen sisälleen on kasvanut valtava möykky. Poika opettaa peikon kuitenkin itkemään uudestaan. Tarina loppuu siihen, kun peikko lähtee opettamaan muille metsän peikoille itkemistä samalla, kun ohjaa pojan pois metsän uumenista takaisin turvallisesti kotiin. Möykkyteoria oli peräisin Tunnemuksu taito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002+).

Tarinan möykky puhututti lapsia paljon. Yksi lapsi kertoi, että hänen isällään oli mitä luultavimmin sisällään möykky, koska isä ei koskaan itkenyt eikä myöskään koskaan tuntenut sisällään mitään tunteita. Ehdotin lapselle, että ehkä hänen on opetettava isälleen uudestaan itkemisen taito aivan niin kuin tarinan poika opetti peikolle itkemisen taidon uudestaan. Lapset kertoivat, että he osaavat itkeä, ja että itkemisen jälkeen tulee paljon parempi olo. Osa lapsista kertoi myös tietävänsä, mitä tarinassa kerrotulla möykyllä tarkoitetaan ja miltä se tuntuu. Tarina tuntui puhututtavan lapsia vielä Tunne Tunteesi -tuokion jälkeenkin, sillä kuulin heidän puhuvan keskenään ”möykystä” matkallaan ruokalaan lounaalle.

Möykkyteoria loppusatuna oli erittäin toimiva. Lapset jaksoivat kuunnella tarinaa keskittyneesti ja tarinan möykky aiheutti lapsissa paljon keskustelua. Loppusatu oli ikä- ja taitotasolle sopiva ja oma kokemukseni menetelmän toimivuudesta oli positiivinen. Lapset toivat myös omia kokemuksiaan ja havaintojaan esiin menetelmän ansiosta. Kaikella tapaa voisin suositella möykkyteoriaa luettavaksi lapsille.

Tuokio oli nyt paljon rauhallisempi verrattuna edelliseen kertaan. Tämä ehkä johtui siitä, että pystyimme pitämään tuokion niissä ryhmissä, joissa lapset normaalistikin päiväkodin arjessa toimivat. Näin kaikista rauhattomimmat lapset olivat eri ryhmässä, jolloin toiminta ei täysin lähtenyt käsistä. Monesti tuokion aikana jouduin muistuttamaan lapsia siitä, ettei oikeaa tai väärää vastausta ole. Jokaisella on oma mielipide eivätkä kaikki ihmiset tunne samoja tunteita samoissa tilanteissa.

Ryhmässä oli tällä kertaa muutama minulle uusi lapsi, joiden huomasi olevan erittäin arkoja. He eivät halunneet vastata kysymyksiin heiltä kysyttäessä, mutta joissain tilanteissa he kuitenkin omaehtoisesti viittasivat ja pyysivät puheenvuoroa.

Tästä huomasin, etteivät nämä lapset vierastaneet tai jännittäneet niin paljon kuin olin olettanut. Näillä lapsilla oli kuitenkin selvästi huomattavissa tunteiden tunnistamisen vaikeus. Tämä ei siis välttämättä liittynyt heidän osallistumiseensa mitenkään. Ei siis ollut kyse siitä, etteivät he uskaltaneet sanoa tunteitaan tai tuoda mielipiteitään julki. Tämä näkyi esimerkiksi tunnenurkkausleikissä, jossa piti valita tilanteeseen sopiva tunne. Välillä nämä arat lapset tiesivät selkeästi, mihin nurkkaan he tahtoivat missäkin tilanteissa juosta, mutta joissain tilanteissa lapset jäivät neuvottomina seisomaan paikoilleen, kun eivät osanneet valita sopivaa nurkkaa. Voi olla, etteivät he osanneet tunnistaa omia tunteitaan näissä tilanteissa, tai sitten kyse oli siitä, etteivät he osanneet päättää, mihin nurkkaan he juoksisivat tilanteessa, jossa he tuntevatkin yhden tunteen sijaan useita tunteita. Vaikka heillä vaikeuksia olikin, oli menetelmästä varmasti hyötyä sen kannalta, että he joutuivat oikeasti pohtimaan, mitä sisimmässään tuntevat ja ainakin yrittivät tunnistaa omia tunnetilojaan.

Kolmas toteutuskerta – Ilo ja suru paperille piirrettynä (24.2.2012)

Tällä kerralla aloitimme toimintatuokion lukemalla sadun Ilost ja Surusta. Satu oli peräisin Tunnemuksu tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Tarina kertoo Ilost ja Surusta, jotka riitelevät siitä, kumpi on tärkeämpi tunne. Sadun opetus on se, että molempia tunteita tarvitaan, eikä kumpikaan ole toistansa tärkeämpi. Sadun tarkoitus oli johdatella lapsia toimintatuokion aiheeseen. Tarina ei herättänyt lapsissa keskustelua, kuten olin toivonut. Kuitenkin yksi lapsi, jolla oli ollut vihan tunteiden hallinnassa päiväkodin työntekijöiden mukaan todellisia ongelmia, alkoi puhua vihasta ja erilaisista tilanteista, joissa hän kertoi tuntevansa vihaa. Olin positiivisesti yllättynyt, että hän kertoi vihan tunteistaan avoimesti ilman leikinlaskua. Pysähdyimme hetkeksi keskustelemaan hänen kanssaan vihan hallinnasta. Ryhmä oli jälleen kuitenkin kovin levoton, joten siirryimme nopeasti seuraavaan aiheeseen.

Kerroin lapsille, että tarkoituksena on piirtää kaksi piirustusta; toiseen piirretään tilanne, joka on tehnyt joskus iloiseksi, ja toiseen tilanne, joka on tehnyt surulliseksi. Kerroin myös, että tulen ottamaan lapsista valokuvat tunnejulisteita varten. Näitä molempia menetelmiä olin kokeillut jo ensimmäisellä syklillä. Olin kuitenkin muokannut tunnetilojen piirtämisharjoitusta siten, että olin määritellyt piirrettävät

tunnetilat lapsille etukäteen. Ensimmäisellä syklillä lasten tehtävänä oli määrittää sen hetkinen tunnetilansa ja piirtää sen mukaisesti tilanne, joka sai lapset tuntemaan kyseistä tunnetta. Se harjoitus oli lapsille kuitenkin liian haastava, joten varioin harjoitusta ikätasolle sopivammaksi. Pohdin, että lasten olisi helpompi keksiä ja piirtää tilanne, jos tunnetilat olisi ennalta määrätty. Myös valokuvausta olin kokeillut ensimmäisellä toteutusosiossa ja todennut menetelmän toimivaksi, joten minulla oli suuret odotukset sen suhteen. Käytin valokuvissa samoja tunnetiloja ensimmäiseltä sykliltä. Nämä tunteet olivat ilo, suru, pelko ja viha.

Aloitimme työskentelyn niin, että päiväkodin työntekijä valvoi lasten piirustuksien valmistumista ja minä pyysin lapsia yksitellen eri huoneeseen, jossa otimme päiväkodin kameralla tunnekuvat. Valokuvaus jännitti joitakin lapsia erityisen paljon. Tässä ryhmässä oli kuitenkin ensimmäisen syklin lapsiin verrattuna enemmän lapsia, joilla selkeästi oli hankaluuksia ilmaista tunteitaan. Yksi lapsi antoi esimerkiksi ottaa itsestään vain yhden valokuvan, ilon, mutta ei halunnut ilmentää muita tunteita, koska ei mielestään osannut. Yritin kertoa hänelle, ettei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa ilmentää tunteita, sillä jokainen tunne on jokaisella ihmisellä erilainen ja jokainen ilmentää tunteitaan eri tavalla. Hän kuitenkin piti päänsä, eikä suostunut valokuvattavaksi, joten en häntä siihen myöskään pakottanut. Toinen lapsi taas meni niin lukkoon valokuvaustilanteessa, etten saanut otettua hänestä yhtäkään kuvaa. Voi myös olla, että olin näille kahdelle lapselle vielä niin vieras ihminen, etteivät he sen vuoksi halunneet kuvia otettavan. Sovimme, että yritämme myöhemmin uudestaan ottaa heistä valokuvat. Sama tyttö, joka meni lukkoon valokuvaustilanteessa, ei myöskään saanut piirrettyä kumpaakaan kuvaa. Muuten valokuvausmenetelmä toimi aivan kuten olin toivonutkin; lapset heittäytyivät mukaan toimintaan, olivat innoissaan ja osasivat mahtavasti tuottaa erilaisia tunnekuvia. Valokuvaus tunteiden käsittelyn menetelmänä on siis todella toimiva ja lapsille antoisa kokemus.

Kun kaikki lapset oli valokuvattu, lukuun ottamatta kieltäytyneitä, ja he olivat saaneet piirustuksensa valmiiksi, keräännymme keskustelemaan niistä. Otimme aina yhden piirustuksen kerrallaan käsittelyyn ja lapset saivat itse kertoa, mitä kuvassa on ja miksi se esittää juuri sitä tunnetilaa. Jälleen sain huomata, kuinka erilaisia tuotoksia tytöt ja pojat tuottivat. Tilanteeseen, jossa on tuntenut surua, tyttöjen pii-

rustuksissa näkyi kolme selkeää teemaa; kiusaaminen, pahat unet ja riidat vanhempien kanssa. Tyttöjen piirustuksissa näkyi jälleen paljon selvemmin toisen matkiminen ja mallin ottaminen verrattuna poikien kuviin. Kuvat olivat kuitenkin ensimmäisen syklin tuotoksiin verrattuna paljon monipuolisempia eikä matkiminen kuitenkaan ollut niin vahvasti esillä. Poikien piirustuksissa oli selkeästi vaihtelevuutta. He piirsivät surullisiksi tilanteiksi muun muassa lumiukon sulamisen, lelun rikkoutumisen, autosta bensa loppumisen ja poissaolevan ystävän puuttumisen päiväkodista.

Iloa tuottavissa tilanteissa jokaisen tytön piirustus käsitteli ihmissuhteita. Oli piirustuksia, joissa oltiin ystävän kanssa lenkillä tai uimassa ja vanhemmat antoivat karkkia tai jäätelöä. Tyttöjen piirustukset olivat hyvin toistensa kaltaisia. Minusta tuntuu, että tytöt reflektoivat tunteitaan enemmän toisesta ihmisestä. Heidän piirustuksistaan huomasin, että he kokevat sosiaalisista suhteista iloa poikia enemmän. Pojilla ilon kohteet liittyvät yleensä enemmän omaan itseensä ja materiaan kuten leluihin. Poikien piirustuksissa iloa tuottivat lumilautailu, vanhempien kanssa tehtävät matkat sekä syntymäpäivälahjat ja -herkut.

Kaiken kaikkiaan piirustukset olivat kuitenkin hyvin erilaisia verrattuna ensimmäisen syklin piirustuksiin, johtuen toki siitäkin, että tehtävänanto oli erilainen. Koin menetelmän toimivaksi, sillä esimerkiksi eräs tyttö, joka edellisellä toimintakerralla ei sanoin osannut kuvailla omia tunteitaan ja koki sen erittäin vaikeaksi, oli tällä toimintatuokiolla erittäin puhelias ja kertoi piirustuksistaan mielellään. Hänelle oli ehkä helpompi puhua tunteistaan piirustuksen avulla, kuin että hän joutuisi ainoastaan sanoin kuvaamaan omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Ryhmän koko oli kuitenkin hieman liian suuri, sillä tällä toimintakerralla yhdistimme pienryhmät yhdeksi suureksi ryhmäksi, jotta toiminta sujuisi vaivattomammin.

Neljäs toteutuskerta – Sadun maailmassa (9.3.2012)

Ennen neljättä toimintakertaa kävin päiväkodissa muutamaa päivää aiemmin jutellakseni seuraavan toimintakerran toteutuksesta työntekijän kanssa. Löysinkin hänet juhlasalista, jossa hän seurasi kolmen pojan leikkejä. Tervehdin poikia ja ehdin hetken jutella työntekijän kanssa, kunnes yksi poika tuli luokseni. Poika halusi tulla kertomaan, että hänelle oli sattunut hiihtoloman aikana surullinen asia, kun hän oli

jäänyt Lapissa lomaillessaan lukkojen taakse. Oli hienoa havaita, kuinka lapset minut nähdessään tulivat kertomaan minulle tunteitaan, kun olivat tottuneet siihen, että minun kanssani niistä tunteista aina puhuttiin. Olikohan poika mahtanut jo tapahtumahetkellä tiedostaa, mitä tunnetta hän koki? Olikohan hänelle tullut mieleen, että hän aikoi loman jälkeen kertoa asiasta minulle, kun on taas Tunne Tunteesi -tuokion vuoro? Mahtavaa oli huomata, kuinka tämä lapsi oli oppinut tunnistamaan tunteitaan ja koki minut henkilöksi, jolle voi tunteistaan tulla kertomaan.

Muutamaa päivää myöhemmin, neljännellä toteutuskerralla, käytin Tapolan satua, jota olin kokeillut jo ensimmäisellä syklillä. Viime toimintakerrasta oli kaksi viikkoa aikaa, sillä välissä on ollut hiihtoloma, jolloin tuokiota ei pidetty laisinkaan. Menin päiväkodille vähän aikaisemmin, koska halusin ottaa edelliseltä tuokiolta poissaol-leista lapsista valokuvat tunnejulisteita varten. Kuvasin yhden pojan, joka suoriutui mainiosti harjoituksesta. Yritin myös kuvata uudestaan lasta, joka viime kerralla suostui ainoastaan ottamaan ilo-kuvan. En saanut kuitenkaan suostuteltua lasta kuvattavaksi, vaan hän kieltäytyi siitä tyystin. En tiedä mistä tämä haluttomuus johtui. Lapsi oli kuitenkin muuten niin reipas ja onnistui hienosti ensimmäisessä kuvassakin. Voisiko olla, että hän pelkäsi epäonnistuvansa kuvissa? Tai koki, ettei hän osannut ilmaista vaikeampia tunteita kameran edessä? Yritin kannustaa ja rohkaista häntä sekä kerroin, ettei oikeaa tai väärää tapaa tunteiden ilmaisuun ole. Hän ei kuitenkaan halunnut valokuvattavaksi. Koin, ettei painostuksesta olisi ollut hyötyä. Olisin halunnut yrittää kuvata uudestaan myös lasta, joka meni viime kerralla täysin lukkoon kuvaustilanteessa, mutta hän ei ollut tällä kerralla paikalla.

Aloitimme toimintakerran normaaliin tapaan, eli kerroin mitä tulemme tänään tekemään. Tämän jälkeen aloitin lapsille sadun lukemisen. Pysäytin sadun taas ensimmäisenä tarinan siinä kohtaa, kun sadun lapsi tapasi seikkailuretkellään suden, joka oli erittäin vihainen. (Katso tarkemmat lainaukset Tapolan sadusta liitteestä 2.) Sadun pysäytyksen tarkoituksena oli keskustella vihasta. Kyselin lapsilta sadusta; mitä tunnetta lapsi tässä kohdassa satua tunsu ja mitä hän teki purkaaksensa vihan tunteet ulos? Keskustelimme myös siitä, mitä itse voisi tehdä silloin, kun on oikein vihainen. Monet lapset olivat sitä mieltä, että tavaroiden rikkominen ja heitteleminen ovat hyviä tapoja päästää kiukkua ulos. Siitä syntyikin pitkä keskustelu siitä, onko tavaroiden hajottaminen järkevää. Lapset olivat ehdottomasti sitä

mieltä, että kun kiukku on laantunut, tulee paha mieli ja harmittaa, kun oma lelu on rikki eikä sitä voi enää korjata. Lapset keksivät myös vaihtoehtoisia keinoja vihan purkamiseen; mennä ulos tai omaan huoneeseen huutamaan kiukku ulos (niin kuin sadussa) tai mennä rauhalliseen paikkaan yksin rauhoittumaan. Tämän jälkeen pyysin lapsia miettimään omassa mielessään asian, joka kiukuttaa heitä oikein kovasti. Kerroin, että seuraavaksi huutaisimme kiukkumme ulos niin kuin sadun lapsi. Lasten ilmeet näyttivät hämmästyneiltä ja innokkailta. Ja kyllä sitä huutoa tulikin! Lapset tykkäsivät huutaa lujaa kerrankin oikein luvan kanssa ja se olisi voinut jatkua lasten mielestä loputtomiin. Muutama lapsi yrittikin saada lupaa huutoa lisää sanomalla, että heidän sisälleen jäi vielä vihan tunteita. Huutoharjoituksen jälkeen kysyin, että miltä heistä nyt tuntuu. Lapsista tuntui ”kivalta ja huojentavalta.”

Sitten jatkoimme satua eteenpäin. Seuraavaksi sadun lapsi törmäsi ovelaan kettuun. Hän ei ollut koskaan aiemmin nähnyt kettua, joten häntä alkoi pelottaa valtavasti. Keskeytin sadun, ja kyselin lapsilta mitä tunnetta sadun lapsi tunsu ja mitä sadun lapsi pelkäsi. Keskustelimme pelosta ja lapset kertoivat asioita, joita he pelkäsivät. Monet lapset myös sanoivat, etteivät he pelkää mitään. Kerroin lapsille, että minusta on rohkeaa myöntää pelkäävänsä, sillä pelkäämisessä ei ole mitään hävettävää. Tämän jälkeen myös sellaiset lapset, jotka olivat väittäneet, etteivät pelkää mitään, uskalsivat kertoa asioita, joissa he ovat joskus tunteneet pelkoa. Kysyin lapsilta, mitä sadun hahmo teki, kun häntä pelotti oikein kovasti. Jouduin lukemaan muutaman kerran uudestaan sadun kohdan, jossa lapsi henkäisi pelon pois, jotta lapset ymmärsivät, mitä sadun lapsi teki karkottaakseen pelkonsa. Kerroin, että nyt mekin aioimme puhalttaa kaikki meidän pelkomme kauas pois.

Pelon pois puhaltamisen jälkeen jatkoimme satua eteenpäin. Seuraavaksi lapsi törmäsi siiliin, joka on hyvin surullinen, koska kevään tullessa ja lumen sulaessa hänen talviunipesänsä oli tulvan vallassa. Siilin suru tarttui sadun lapseen ja niin he yhdessä itkivät. Lapsen alkaessa surra, myös hänen vanhat surunaiheet palasivat mieleen. Sadun pysäyttämisen jälkeen keskustelimme surusta. Lapset kertoivat, mistä asioista he tulivat surulliseksi ja mitä he tekivät surullisina. Moni lapsi kertoi itkevänsä surullisena. Kerroin heille, että surun jälkeen on hyvä tehdä niin kuin sadun siili, eli virkistäytyä, jotta ei jäisi surulliseksi koko päiväksi. Kerroin heil-

le, että minulla oli taikavettä virkistymistä varten ja kaivoin violetin suihkepullon esiin. Lapset olivat pullosta erittäin kiinnostuneita ja kyselivät, mistä olin taikavettä saanut, mitä taikavesi tekee ja miten se toimii. Kerroin, että tällaista taikavettä ei saa kaupoista ja että taikavesi auttaa surun jälkeen siihen, että tulee iloinen mieli koko loppupäiväksi. Sanoin, että onneksi minulla oli taikavettä riittävästi, jotta voin jakaa sitä myös lapsille. Kerroin, että taikavettä suihkautetaan kasvoille ja annetaan kaikki taikaveden hyvät ominaisuudet imeytyä ihoon. Pyysin heitä sulkemaan silmänsä ja vuorotellen suihkautin vettä lasten kasvoille. Tietenkään pullossa ei todellisuudessa ollut muuta kuin tavallista vettä.

Jatkoimme tarinaa, kun kaikki olivat saaneet virkistävää taikavettä kasvoilleen. Tarinan lopussa lapsi törmäsi hylkeeseen, joka lepäsi rannalla. Ilmassa leijaili jotakin kimaltavaa hiekkaa, josta sadun lapsi oli hyvin kiinnostunut. Kimmeltävä hiekka osoittautui rakkaudeksi. Keskustelimme vielä hetken rakkaudesta ja rakkauden eri muodoista. Puhuimme siitä, ketä voi rakastaa ja miltä rakkaus tuntuu. Lapset kertoivat, että rakastaa voi perhettä, toista ihmistä, eläintä, ystäviä tai vaikkapa jotain esinettä. Lopuksi pyysin lapsia halaamaan toisiaan lähimmäisenrakkauden osoitukseksi. Halauksien jälkeen lapset sanoivat, että tuli hyvä mieli. Luin lapsille sadun vielä loppuun saakka. Tarina loppuu siten, että lapsi herää äitinsä vierestä sängystä ja ihmettelee, olivatko tapahtuneet olleet unta vai satua. Tämä herätti lapsissa kysymyksiä, oliko satu oikeasti tapahtunut, oliko satu totta. Osa lapsista näytti vahvasti uskovan sadun todenmukaisuuteen ja osa taas sanoi sen olevan pelkkää satua. Keskustelimme lopuksi vielä siitä, mitä mieltä lapset olivat sadusta olleet. Heidän mielestään satu oli ollut kummallinen, mutta hauska. Toimintakerralta mieleen painuvin asia oli ehdottomasti ollut taikaveden suihkautus.

Yhteen toimintakertaan sisältyi kaksi hyvin toisistaan poikkeavaa kokemusta menetelmän toimivuudesta, sillä ensimmäinen pienryhmä jaksoi hienosti keskittyä tarinaan, kun toinen pienryhmä taas oli todella rauhaton. Siksi minun on vaikea arvioida, kuinka toimiva tämä menetelmä todellisuudessa oli. Itse pidän sadusta, vaikka sen kieliasu on mielestäni todella vaikealukuista ja vaikeasti ymmärrettävää. Pidän satuja erittäin hyvänä tapana käsitellä lasten kanssa tunteita, joten periaatteessa tämä menetelmä on toimiva. Sijoittaisin kuitenkin näin pitkän sadun lukemisen johonkin sellaiseen hetkeen, että sitä ennen energiaa olisi kulutettu joko

pihalla leikkimällä tai salissa jumppaamalla. Lapsille keskittyminen ja pitkään paikallaan oleminen on aina haastavaa ja siksi menetelmä vaatii vielä hiomista. Voisiko esimerkiksi ajatella, että satuun yhdistäisi joitakin toiminnallisia osuuksia, jossa saisi lasten energiaa purettua paremmin? Toisaalta olen huomannut, että lyhyiden toiminnallisten hetkien jälkeen lasten on vaikea yrittää rauhoittua uudestaan.

Viides toteutuskerta – Kiusaaminen ei ole kivaa (16.3.2012)

Viidennellä toteutuskerralla mukaan tuli uusi tyttö, joka ei ollut koskaan päässyt osallistumaan Tunne Tunteesi -tuokioille, koska hän oli aina perjantaisin poissa päiväkodilta. Kuulin, että hän oli kotona kertonut jäävänsä tunnetuokioista paitsi. Vanhemmat olivat sopineet päiväkodin työntekijöiden kanssa, että lapsi voisi tulla perjantaisin päiväkodille, koska hän itse halusi osallistua Tunne Tunteesi -tuokioille.

Viidennen tuokion aiheena oli kiusaaminen. Pidin erityisen tärkeänä käsitellä tätä teemaa juuri näiden lasten kanssa, koska ryhmässä oli ollut useita ongelmallisia kiusaamistilanteita. Aloitimme toimintakerran leikkimällä hippaa, sillä halusin lasten purkavan suurimman osan energiastaan ennen tuokion aloittamista, jotta heidän olisi helpompi keskittyä haastaviin keskusteluihin ja tehtäviin tuokion aikana. Leikin jälkeen kokoontuimme piiriin, jossa aloitin lukemalla Kaija Pakkasen (1985, 27) runon Pirkko Päärynä.

”Pikku Pirkko Päärynä

on sitten häjynilkeä

omia kavereitansa nipistää ja näpsii

ja sinne tänne läpsii

Eikä edes pelkää

saavansa kohta selkään

Seuraus on tää:

Pirkko yksin jää

ilman ystävää”

Aloitin keskustelun kiusaamisesta tämän runon kautta. Kysyin lapsilta, mitä Pirkolle tapahtui runon lopussa ja miksi Pirkolle tapahtui niin. Lapset kertoivat, että Pirkko jäi ilman ystäviä, koska kiusasi ystäviään. Kysyin lapsilta, miksi he luulevat Pirkon kiusaavan muita lapsia. Pienen pohtimisen jälkeen lapset ehdottivat, että Pirkko kiusasi muita, koska hän oli vihainen, surullinen tai ”Pirkolla oli paha olla.” Yksi lapsi kertoi, että Pirkko kiusaa muita lapsia, koska muut lapset eivät ota häntä mukaan leikkiin. Toinen lapsi kommentoi tähän, että ”mutta silloinhan muut lapset aloittivat kiusaamisen kiusaamalla Pirkkoa ensin.” Sitten kysyin lapsilta, mistä he tietävät, mikä on kiusaamista. Lasten mielestä kiusaamisen tunnistaa siitä, että joku tönii, kamppaa, potkii, haukkuu tai nimittelee. Lapset kertoilivat myös paljon omia kokemuksiaan siitä, kuinka heitä oli kiusattu; tönitty, haukuttu tai jätetty leikitä pois. Koin Pirkko Päärynä -runon avulla keskustelun kiusaamisesta oikein hyväksi tavaksi. Jotenkin lapsien oli helpompi hahmottaa kiusaamistilanteet sekä niihin liittyvät tunteet, syyt ja seuraukset, kun niistä keskusteltiin runon kautta. Keskustelujen myötä lapsille tuli mieleen omia kokemuksia kiusaamisesta, joiden avulla keskustelua oli helpompi jatkaa eteenpäin.

Tämän jälkeen pyysin lapsia kerääntymään keskilattialle seisomaan. Otin tunnenurkkaukuvat esiin ja kertosimme tunnenurkkausleikin (Peltonen ym. 2002) säännöt. Ideana oli siis se, että ohjaaja huutaa tilanteita, jonka jälkeen lasten tulee miettiä, mitä tunnetta he kokisivat kyseisessä tilanteessa ja juosta siihen tunnenurkkaan. Muistutin lapsia jälleen siitä, ettei oikeita tai väriä vastauksia ole, eikä tarkoitus ole juosta samaan nurkkaan kaverin kanssa. Tunnenurkkaustilanteet olivat seuraavanlaisia:

Miltä sinusta tuntuu, jos...

- joku tönäisee sinua vahingossa
- joku tönäisee sinua tahallaan
- joku tulee auttamaan, kun kaadut

- kukaan ei tule auttamaan, kun kaadut
- joku haukkuu parasta kaveriasi
- joku kehuu parasta kaveriasi
- joku pelottelee sinua kertomalla kauhutarinaa
- joku käskee sinun tehdä jotain, mitä oikeasti et haluaisi tehdä
- joku keksii kivan leikin, jota kaikki osaavat leikkiä
- joku keksii kivan leikin, mutta sinua ei oteta mukaan

Yksi lapsista valitsi lähes jokaisen tilanteen kohdalla vihanurkan. Hänellä oli ollut päiväkodissa jatkuvia vaikeuksia hallita vihan tunteitaan ja se on purkaantunut muihin lapsiin kiusaamisella. Tunnenurokkausleikissä hän oli sitä mieltä, että jos joku auttaa häntä kaatuessa, hän tulee vihaiseksi, koska ei halua kenenkään auttavan häntä. Hän ei kuulemma tarvitse muiden apua. Hän valitsi vihanurkan myös silloin, kun muut valitsivat pelon tilanteessa ”miltä sinusta tuntuu jos joku pelottelee sinua kertomalla kauhutarinaa.” Tiedustelin häneltä, miksi hän oli halunnut valita juuri vihanurkan. Hän kertoi tulevansa vihaiseksi, jos joku yrittää pelotella häntä tahallaan. Lapsi kyllä muisti nopeasti muistuttaa, ettei hän kuitenkaan pelkää mitään. Huomattava ero tyttöjen ja poikien kesken molemmissa ryhmissä tuli ”miltä sinusta tuntuu jos kukaan ei pysähdy auttamaan sinua kun kaadut” kohdassa. Molempien pienryhmien tytöt juoksivat surunurkkaan, kun taas molempien pienryhmien pojat juoksivat vihanurkkaan.

Ensimmäisen pienryhmän kanssa leikki sujui mainiosti. Muutaman kerran minun piti muistuttaa, että tarkoitus ei ole hölmöillä. Ensimmäisen ryhmän lapset valitsivat rohkeasti eri nurkkia kuin kaverinsa, eivätkä juosseet samaan nurkkaan vain sen vuoksi, että kaikki muut juoksivat toiseen nurkkaan. Menetelmä myös innoitti lapsia kertoman valinnoistaan ja kokemuksistaan. Toisen ryhmän kanssa leikki taas meni siihen, että kaikki juoksivat samaan nurkkaan. Muokkasin leikkiä siten, että annoin jokaiselle lapselle yksitellen yhden tilanteen, jolloin jokaisen tuli yksin pohdita ja päättää, minkä nurkan valitsisi. Tämä ryhmä oli ensimmäistä ryhmää levottomampi eivätkä lapset jaksaneet odottaa omaa vuoroaan, joten leikki ei toiminut

silloinkaan odotetulla tavalla. Koin menetelmän kuitenkin hyödylliseksi, sillä leikin avulla oli helppo keskustella lasten kanssa siitä, miksi he valitsivat tietyn tunteen. Tunnenukkaleikki toimi paljon paremmin kuin ensimmäisellä kerralla johtuen varmasti siitä, että leikki oli lapsille jo entuudestaan tuttu. Ensimmäisellä kerralla lasten oli ehkä vaikeampi hahmottaa omia tunteitaan, koska leikki oli kuitenkin suhteellisen haastava. Toisella kerralla idea oli lapsille paljon selkeämpi ja tutumpi.

Tunnenukkaleikin jälkeen keräännymme taas piiriin, jossa jaoin jokaiselle lapselle tyhjän paperin. Pyysin heitä piirtämään jonkin tilanteen, jossa esiintyy kiusaamista. Kuvan ei kuitenkaan tarvinnut esittää ihmistä, mutta jokaisen tuli osata kysyttäessä selittää, mikä piirustuksessa on kiusaamista. Annoin lapsille puuvärikyynät ja jokainen hiljentyi tekemään omaa työtään. Ensimmäisessä ryhmässä tytöillä oli vaikeuksia keksiä piirrettävää. Lopulta, kun olimme yhdessä keskustelleet tyttöjen kanssa hetken aikaa, hekin saivat piirustuksensa valmiiksi. Piirustusten ollessa valmiita, aloimme keskustella piirustusten kautta siitä, mitä kyseisissä kiusaamistilanteissa voisi tehdä, jotta kiusaaminen loppuisi. Lapset saivat ensin kertoa, mitä he olivat piirtäneet, jonka jälkeen kaikki me yhdessä keskustelimme siitä, mitä tilanteen ratkaisemiseksi voisi tehdä.

Monet lapsista piirsivät tilanteen, jossa joku päiväkodin lapsista kiusasi heitä tönimällä, nimittelemällä, haukkumalla tai näyttämällä kieltään. Pojat ymmärsivät tehtävänannon jälleen tyttöjä paremmin ja he piirsivät toisistaan eroavia ja monipuolisia kuvia. Tytöt piirsivät useimmiten äidin tai isän, joka huusi heille, koska he eivät olleet kilttejä. Yksi poika piirsi tilanteen, jossa hänen isoveljensä oli rikkonut hänen lelunsa. Poika kyllä myönsi, että hän oli rikkonut isoveljen lelun ensin ja isovelji yritti kostaa hänelle. Poika kertoi, että parasta olisi sopia yrittämällä hyvittää tilanne jotenkin isoveljelle ja pyytämällä anteeksi. Yhdellä pojalla taas oli kuva, jossa oli monta ihmistä. Kaikki kiusasivat kuvassa toisiaan ja monet huusivat apua. Kiusaajat yrittivät työntää kiusattuja veteen. Yleisesti ottaen lapset olivat yhtä mieltä siitä, että anteeksipyyntö ja -anto olivat parhaita tapoja sopia kiusaamistilanne. Kuvissa esiintyi myös sellaisia kiusaamistilanteita, joissa lasta ei päästetä leikkiin mukaan. Tällöin lasten mielestä olisi parasta päästää leikkiin mukaan ja leikkiä yhdessä.

Yhden lapsen piirustus kiinnitti erityisesti huomioni. Mielenkiintoista piirustuksessa oli se, että muut lapset olivat piirtäneet tilanteita, joissa heitä itseään kiusataan, mutta tämä lapsi oli piirtänyt tilanteen, jossa hän itse oli kiusaaja. Hän oli piirtänyt itsensä potkaisemassa takamukselle toista päiväkodin lasta. Tämä toinen lapsi ei tosin ollut kuvassa piirrettynä ihmiseksi, vaan eläimeksi. Kuvasta ei tarkkaan osaa sanoa, mitä eläintä piirustus kuvaa. Eläimelle oli kuitenkin piirretty ulostetta ja kuvan piirtänyt lapsi avoimesti kertoi kuvan esittävän päiväkodin toista lasta. Piirustukseen oli myös piirretty kaksi räjähdettä. Lisäksi pilvestä purkautui mitä ilmeisimmin salamanisku, jossa on nuoli tätä lasta kuvaavaa eläintä kohti. Kuvassa oli myös kaksi kuplaa, joissa molemmissa luki kiusatun lapsen nimi. Toisen kuplan päällä oli rasti. Poika kertoi, että tämä tarkoittaa sitä, ettei hän halua kiusatun pojan osallistuvan mihinkään. Keskustelimme pitkään piirustuksen piirtäneen lapsen kanssa hänen piirtämästään kuvasta. Tarkoituksena oli keskustella siitä, mitä ratkaisuja lapset osaisivat keksiä tilanteeseen. Poika ei kuitenkaan osannut kertoa mitään muuta ratkaisua tilanteeseen, kuin jatkaa kiusaamista. Muut lapset ehdottivat pojalle anteeksi pyytämistä ja lyömisen lopettamista, mutta poika kieltäytyi jyrkästi toimimasta niin. Muut lapset myös muistuttivat pojalle, että tälle voi käydä niin kuin Pirkko Päärynälle tuokion alussa kertomassani runossa; jää ilman ystäviä. Emme loppujen lopuksi kuitenkaan päässeet ratkaisuun tai yksimieliseen vastaukseen, sillä poika ei nähnyt toiminnassaan mitään väärää. Seuraavassa kuvassa on pojan piirtämä piirustus. Jouduin peittämään kuvasta kiusatun lapsen nimen anonyymiteetin säilyttämiseksi.



Toisessa pienryhmässä se lapsi, joka oli piirretty kuvaan eläimeksi, piirsi myös tilanteen, jossa sama poika kiusaa häntä. Hän kertoi, että kuvassa tämä poika ei päästä häntä leikkiin mukaan.

Tarkoituksena tuokiolla oli vielä tehdä draamaharjoitus, jossa lapset olisi jaettu ryhmiin ja heidän olisi pitänyt esittää kiusaamistilanne, jossa olisi ollut myös jokin ratkaisu. Aika kävi kuitenkin niin vähiin, että päätin mennä suoraan lopputarinaan. Keräännymme kuuntelemaan satua Annesta, joka loukkaantui Matille siitä, että Matti sanoi pahasti Annelle. Tarinassa Matti pyytää Annelta kuitenkin anteeksi. Tarinan jälkeen keskustelimme vielä hetken siitä, miltä Annesta tuntui, kun Matti sanoi hänelle pahasti ja mitä Matti ja Anne tekivät sopiakseen riitansa.

Kokonaisuudessaan tuokio oli erityisen toimiva ja tärkeä juuri tälle ryhmälle, koska aihe oli ajankohtainen juuri sillä hetkellä. Jokainen menetelmä toimi oikein hyvin, eikä niistä ollut mitään kritisoitavaa. Lapset toivat kokemuksiaan ja tuntemuksiaan

paljon esille tuokion aikana kaikkien menetelmien ansiosta. Erityisen tyytyväinen olin kiusaamistilanteen piirtämistehtävään, koska sen avulla lapset saivat purkaa päiväkodissa tapahtuneita tilanteita, jotka olivat jääneet painamaan mieltä.

Kuudes toteutuskerta – Mistä toisten ihmisten tunteet voi huomata? (23.3.2012)

Kuudennella Tunne Tunteesi -tuokiolla melkein kaikki lapset olivat paikalla, vain yksi lapsi puuttui. Pystyimme siis vihdoin olemaan alun perin sovituissa ja suunnitelluissa pienryhmissä Tähtivoimassa ja Terälehdissä. Aloitimme toimintakerran kerääntymällä piiriin omille paikkamerkeille. Kerroin lapsille, että tällä kerralla jatkaisimme vielä vähän viime kerran kiusaamisaihetta tekemällä pienemmissä ryhmissä lyhyitä näytelmiä. Näytelmässä tulisi olla jokin kiusaamistilanne ja sen ratkaisu. Näytelmän sääntöinä oli, että jokaisella lapsella tulisi olla jokin rooli näytelmässä ja että ketään ei oikeasti saisi satuttaa kiusaamistilanteessa.

Pienryhmän lapset jaettiin 2-3 hengen ryhmiin. Koin, että näin pienellä ryhmällä draamaharjoitus voisikin onnistua, sillä kokemukseni mukaan yli kolmen hengen lapsiryhmässä ei välttämättä päästä yhteisymmärrykseen ja sopuun eikä näin ollen välttämättä saada mitään aikaan. Voi olla, että tämä johtuu siitä, ettei esikouluikäisillä lapsilla ole vielä riittävän hyviä neuvottelutaitoja, jotta he osaisivat tehdä suuressa ryhmässä kompromisseja ja kaikkia tyydyttäviä ratkaisuja. Kahden ja kolmen henkilön ryhmissä taas lapset kykenevät vielä sopimaan asioista keskenään, jolloin yhteistyö on saumattomampaa.

Toisen pienryhmän lapset oivalsivat tehtävänannon idean erittäin hyvin ja näytelmistä tulikin todella hienoja. Jokainen ryhmä ilmensi kiusaamistilanteen niin, että joku lapsista tönäisi toista lasta ja ratkaisuna oli anteeksipyyntö. Ideana oli, että lapset saivat itse suunnitella näytelmän ilman aikuisten puuttumista heidän työskentelynsä.

Toisen pienryhmän kanssa oli enemmän ongelmia näytelmää tehdessä. Ensimmäinen ongelma syntyi, kun yksi lapsi kommentoi tehtävänannon kuultuaan; ”jes, mä ainakin oon se kiusaaja ja vedän turpaan kaikkia!” Koska lapsi oli ollut useasti päiväkodissa kiusaamistilanteissa kiusaajana, sovimme yhteistuumin toisen työntekijän kanssa, ettei tämä lapsi saisi näytelmässäkään olla kiusaajan roolissa. Poh-

dimme, että hänen olisi hyvä oppia ymmärtämään myös se, miltä tuntuisi olla kiusatun roolissa, vaikka vain näin hypoteettisesti ajateltuna näytelmän muodossa. Kun menin kertomaan asiasta lapselle, hän pettyi niin, ettei suostunut osallistumaan näytelmään ollenkaan. Hän linnoittautui salin nurkkaan, eikä suostunut liikumaan mihinkään saatikka osallistumaan näytelmään. Hän oli silminnähdessä loukkaantunut siitä, ettei hän saanut lupaa esittää näytelmässä kiusaajaa. Hän sanoi minulle: ”Jos minä en saa esittää kiusaajaa, en halua, että sitä esittää kukaan muukaan, koska mä oon täällä paras kiusaaja eikä kukaan muu.” Kävin hänen kanssaan keskustelua siitä, ettei kiusaaminen ole sellainen asia, jolla kerskailaan tai ylpeilläään. En kuitenkaan saanut hänen päätään käännettyä, sillä hän ei loppujen lopuksi suostunut osallistumaan näytelmän tekoon. Lisähaastetta näytelmän tekoon teki vielä se, että toinenkin lapsi alkoi kiukutella kesken suunnitteluvaiheen ilmoittamalla, ettei hän halua osallistua toimintaan. Lopulta hän kyllä periaatteessa osallistui näytelmän esittämiseen, mutta ei suostunut sanomaan ääneen vuorosanojaan.

Koin hyvin ristiriitaisia tunteita, kun mietin draamaharjoitteen toimivuutta ja hyödyllisyyttä. En esimerkiksi osaa sanoa, oliko menetelmä toimiva ja palveliko se tarkoitustaan, sillä toinen ryhmä onnistui löytämään harjoitteen ytimen, kun taas toisen ryhmän kanssa menetelmä meni täysin ryhmän koossa pitämiseen. Ehkä enemmän kuitenkin koen, ettei menetelmä täysin palvellut tarkoitustaan, koska lapset eivät varsinaisesti tuoneet esille omia tunnekokemuksiaan ja menetelmä saattoi olla hieman liian haastava ikä- ja taitotasolle. Ehkä menetelmä saattaisi onnistua paremmin vanhempien lasten kanssa.

Näytelmien esittämisen jälkeen keräännymme piiriin keskustelemaan siitä, mistä toisen ihmisen tunteet voi huomata. Ensimmäisenä molempien ryhmien lapset toivat esiin ilmeet ja eleet. Kysyin lapsilta, mistä he voivat tietää, että ihminen on esimerkiksi surullinen, jos hän haluaa salata sen, eikä hänen ilmeistään ja eleistään voi päätellä, mitä tunteita hän kokee. Lapset vastasivat, että esimerkiksi ”jos ääni muuttuu”, voi huomata toisen piilotetut tunteet. Äänen muuttumisella he tarkoittivat erilaisia äänenpainoja. Keskustelimme myös siitä, mitä voisi tehdä, jos huomaa ystävän olevan surullinen. Toisen ryhmän kanssa keskustelimme hyvin pitkäänkin lohduttamisesta ja siitä, millä tavoin ystävää voi lohduttaa. Oli mielen-

kiintoista huomata, että lapset toivat paljon esiin sitä, kuinka toista ihmistä voi lohduttaa ostamalla lelun, jäätelön tai karkkia. Yritin kuitenkin saada myös vastauksia, miten voisi lohduttaa toista ilman, että ostetaan jotain lohdutukseksi. Jouduin muotoilemaan kysymyksen moneen kertaan uudelleen, sillä yhä uudestaan lapset ehdottivat erilaisten esineiden ja materiaalin ostamista lohdutukseksi. Tuokion aikana mieleeni heräsi kysymys, kuinka paljon nykyaikainen materiaalin ihannointi heijastuu lasten puheissa. Onko tavaroiden antaminen tavallinen keino lasta lohduttaessa? Kun käsittelimme asiaa tarpeeksi kauan, alkoivat lapset ehdotella lohdutuskeinoiksi muun muassa leikkiin mukaan ottamista, halausta tai toisen huolien kuuntelua.

Keskusteluhetken jälkeen aloitimme leikin nimeltä tunnepatsas. Idea oli siinä, että musiikin soidessa lapset saivat juosta, tanssia ja hyppiä, mutta kun musiikki pysähtyy, tuli lasten jähmettyä paikoilleen. Tämän jälkeen huusin jonkin tunteen ja lapset muodostavat tunnetta kuvaavan tunnepatsaan. Niin kuin syksyllä ensimmäisessäkin syklissä, tälläkin kerralla tunnepatsasleikki oli erittäin onnistunut. Molempien ryhmien lapset muodostivat uskomattoman kuvaavia patsaita, vaikka huutelemani tunteet olivat välillä hyvinkin vaikeita tämän ikäisille lapsille. Menetelmän toimivuus johtui ehkä siitä (kuten jo aiemminkin olen pohtinut), että lapset saivat touhuilla ja kuluttaa energiansa musiikin soidessa ja heidän tuli keskittyä tunteen ilmaisemiseen vain muutaman sekunnin ajan ennen kuin leikki sai taas jatkaa. Käytin tunteina iloa, surua, pelkoa, vihaa, hämmentynyttä ja rakastunutta.

Tunnepatsasleikin jälkeen keräännyimme istumaan, sillä seuraavaksi aloimme leikkiä pantomiimia. Kerroin lapsille pantomiimin idean (ääntä ei saa käyttää), ja kerroin, että esitämme aluksi toimintakortteja, jonka jälkeen siirrymme tunnekortteihin. Olin piirtänyt molempiin kortteihin kuvat sekä kirjoittanut tekemisen tai tunteen tikkukirjaimin paperille. Kävimme lasten kanssa kortit läpi etukäteen, sillä lapsiryhmän joukossa oli muutama lapsi, jolla oli oppimis- ja ymmärtämisvaikeuksia. Toimintakortit olivat kalastaminen, juokseminen, hiihtäminen, luisteleminen ja uiminen. Tunnekorteissa oli iloinen, surullinen, vihainen, pelokas, hämmästyntynyt ja rakastunut. Molempien ryhmien lapset olivat mukana toiminnassa hienosti ja osasivat esittää toiminta- ja tunnekortit onnistuneesti niin, että muut lapset ymmärsivät ja arvasivat toiminnan tai tunteen oikein. Jokainen lapsi sai myös onnistumisen

kokemuksia. Ensimmäisen syklin kokeilukertaan verrattuna pantomiimiharjoitus sujui paljon paremmin. Olin tietoisesti sijoitellut pantomiimin syklin myöhäisempään vaiheeseen, sillä ensimmäisessä syklissä kokeilin sitä liian varhaisessa vaiheessa, joka johti menetelmän epäonnistumiseen. Pantomiimin onnistumiseen vaikutti varmasti osaksi myös se, että kävimme kortit lasten kanssa etukäteen läpi, jotta ketään ei jännittäisi esiintyminen liikaa. Toisin kuin ensimmäisellä kokeilukerralla, tällä kerralla pantomiimiharjoite oli lasten ikä- ja taitotasolle sopiva harjoitus.

Pantomiimin jälkeen keskustelimme siitä, missä kehonosissa eri tunteet tuntuvat ja miltä ne kehossa tuntuvat. Lapset kertoivat, että heidän pelästyessään pelko tuntui jaloissa. Lapset kertoivat myös, että rakkaus tuntui sydämessä ja mahassa, ilo tuntui mahassa kuplivana tunteena ja viha tuntui käsissä. Keskustelun jälkeen keräännymme kuuntelemaan loppusatua, jonka nimi oli Taikavirta (Peltonen ym. 2002). Tarina kertoi työstä nimeltä Lilli, joka oli köyhästä perheestä. Yhtenä päivänä Lilli oli hyvin surullinen ja hän lähti metsään, josta hän löysi puron, jonka hän oli nimennyt Taikavirraksi. Taikavirrassa asui Virran neito, jolle hän aina kertoili huoliaan. Eräänä päivänä hän kertoi Virran neidolle suruistaan, jolloin hänen kyyneleensä muuttuivatkin helmiksi. Tarina oli niin mukaansa tempaava, että lapset kuuntelivat tarinaa erittäin keskittyneesti. Tarinan lopuksi keskustelimme siitä, voiko todellisia tunteitaan aina näyttää. Kaikki lapset olivat sitä mieltä, ettei voi. Yksi lapsista kertoi, että hän ei voi näyttää, jos hän on surullinen. Toinen lapsi kertoi, ettei voi näyttää omia tunteitaan, koska hänen täytyy esittää koko ajan vihaista. Keskustelimme lasten kanssa tunteiden näyttämisestä ja ilmaisemisesta päiväkodissa. Kysyin lapsilta, miksi he kokevat, etteivät voi näyttää todellisia tunteitaan avoimesti. Lapset eivät kuitenkaan osanneet antaa kysymykseen vastausta. Menetelmänä tämä satu oli kuitenkin ikä- ja taitotasolle sopiva ja se herätti keskustelua lasten omista kokemuksista ja tunteista. Oma kokemukseni sadun toimivuudesta oli onnistunut.

Yleisesti ottaen tämä toimintakerta oli todella mukava ja onnistunut. Vaikka toisen ryhmän kanssa olikin vaikeuksia levottomuuden takia, oli heilläkin hetkiä, jolloin he olivat täysin mukana toiminnassa keskittyen. Toinen ryhmä taas oli alusta loppuun saakka erittäin keskittyneitä ja olivat jokaisessa menetelmässä hyvin mukana.

Tuokio oli siis kokonaisuudessaan onnistunut ja suurin osa menetelmistä toimi näiden lasten kanssa erinomaisesti.

Seitsemäs toteutuskerta – Saako kiukku näkyä? (3.4.2012)

Aloitimme Tunne Tunteesi -tuokion kerääntymällä penkeille, jossa kerroin lapsille toimintakerran aiheen. Näytin lapsille Tunnemuksu ja mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002) lainattua kuvaa, jossa oli kaksi oliota. Toisella oliolla on nyrkit pystyssä ja hän on valmiina lyömään toista oliota. Molemmat oliot näyttävät kuvassa vihaisilta. Kysyin lapsilta, mitä tässä kuvassa mahdollisesti tapahtuu. Lapset antoivat hyvin monenlaisia vastauksia. Yhden mielestä toinen olio oli potkaissut toista takamukselle, jolloin toinen olio oli suuttunut ja oli aikomassa lyödä kostaakseen. Toinen lapsi taas oli sitä mieltä, että toinen olio oli varastanut toisen paidan, ja aikoi siksi lyödä toista oliota. Kolmas taas pohti, että toinen olio aikoi tappaa toisen olion. Seuraavaksi kysyin lapsilta, että miltä olioista saattoi tuntua. Kaikki lapset olivat yhtä mieltä siitä, että molemmat oliot olivat erittäin vihaisia. Yksi lapsi analysoi kuvaa vieläkin syvemmin ja kertoi näin; ”Se olio, joka oli lyömässä, tunsu syvää vihaa, kun taas toinen olio tuli ensin surulliseksi, mutta koki myös vihaa huomattessaan toisen aikovan lyödä häntä.” Lopuksi kysyin lapsilta, kuinka tällaisesta tilanteesta voisi selvittää niin, ettei kumpaakaan satu. Lapset ehdottivat, että tulisi päätyä kompromissiin ja saada asiat jotenkin sovittua. Yksi lapsi ehdotti myös, että tilanteesta voisi lähteä pois ilman, että haastaa riitaa.

Keskustelun jälkeen siirryimme askartelupöydän ääreen. Seuraava menetelmä oli kolmiosainen. Ajatuksena oli, että kaikki lapset piirtävät kolmelle kartongille eri tehtävänannon mukaisia vihaan, kiukkuun ja suuttumukseen liittyviä asioita. Idea on peräisin Tunnemuksu ja mututoukka tunnetaito-ohjelmasta (Peltonen ym. 2002). Aloitimme sillä, että annoin lapsille ensimmäisen kartongin, johon pyysin heitä piirtämään, mitä he tekevät ollessaan oikein vihaisia. Kaikki lapset siis piirsivät samalle kartongille. Kun kaikki lapset olivat saaneet piirustukset valmiiksi, kysyin heiltä, mitä he olivat paperille piirtäneet.

Ensimmäisen ryhmän pojat piirsivät vihaisia ihmisiä, joilla oli erittäin paljon nyrkkejä. Lapset kertoivat vihaisena puristavansa nyrkit yhteen ja lyövänsä jotakin. Kaksi tyttöä piirsi samanlaiset kuvat siitä, kuinka he huutavat vihaisena. Yksi tyttö piirsi

hieman tehtävänannon ohi, sillä hän kertoi piirtäneensä kuvan, jossa hänen äitinsä huusi hänelle. Kysyin häneltä, mitä hän silloin tekee, kun näin tapahtuu. Pitkän hiljaisuuden jälkeen tyttö kertoi mököttävänsä.

Toisen pienryhmän lapset piirsivät erilaisia kuvia. Yksi lapsi piirsi ihmisen, joka näyttää kieltä ja toinen taas kuvan, jossa hän vihaisena juoksee kaverinsa luokse. Yksi tyttö piirsi tilanteen, jossa heille oli sisarensa kanssa tullut riitaa, hankitaanko heidän perheelleen kissa vai koira. Yksi lapsi piirsi ihmisen, joka huusi. Myöhemmin hän lisäsi kuvaan punaista väriä, ja kertoi sen olevan verta. Yksi lapsista taas innostui piirtämään ison piirustuksen. Hän piirsi aluksi ihmisen arkkuun ja väritti arkun ympäriltä kuvan punaiseksi. Kysyttäessä hän kertoi, että vihaisena hän ensin lyö jotakuta ihmistä, jonka jälkeen hän laittaa ihmisen arkkuun ja vie kummitustaloon, jossa on pimeää. Todennäköisesti lapsen mielikuvitus otti vallan ja hän innostui piirtämisestä sen verran, ettei jaksanut täysin noudattaa annettua tehtävänantoa.

Seuraavaksi annoin lapsille uuden kartongin, ja pyysin heitä piirtämään kuvan siitä, miltä he näyttivät ollessaan hyvin vihaisia. Ensimmäisen ryhmän lasten kuvat olivat monipuolisia ja jokainen osasi piirtää kuvan ilmeestään vihaisena. Lapset piirsivät kiukunkyyneleitä ja syviä uurteita sekä ryppyjä otsaansa. Toisen ryhmän toiminta alkoi tässä vaiheessa kuitenkin mennä leikinlaskuksi ja he alkoivat piirtää kuvia täysin aiheen ulkopuolelta. Kartonkiin oli muun muassa piirretty sydämiä ja kirjoitettu tekstejä siitä, kuinka joku päiväkodin lapsista tapetaan. Oli toki muutama lapsi, jotka pysyivät aiheessa ja piirsivät tehtävänannon mukaisesti. Muiden pelailu meni kuitenkin niin pitkälle, että jouduin pyytämään yhden lapsista lähtemään tuokiolta ja liittymään toisen ryhmän toimintaan mukaan. Jouduin päätyämään tähän ratkaisuun siksi, koska ryhmän rauhattomuus ja lapsen tahallinen menetelmien sabotoiminen ei loppunut varoituksista huolimatta. Tämän jälkeen keskustelin ryhmän kanssa vakavasti siitä, mitä tuokioilla oli lupa tehdä ja mitä ei. Kerroin, että oli ihan hyväksyttävää riehaantua ja pitää hauskaa silloin, kun siihen on lupa, mutta silloin kun oli keskittymisen aika, olisi rauhoituttava tekemään käskettyjä tehtäviä. Puhuttelun jälkeen toiminta jatkui rauhallisesti.

Viimeiseen kartonkiin lasten tuli piirtää se paikka, minne he menivät rauhoittumaan ollessaan erittäin vihaisia. Ensimmäisen ryhmän poikien mielikuvitus pääsi valloilleen oikein kunnolla ja he piirsivät merirosvolaivoja. Hyväksyin tämän silti, koska lapset kertoivat laivan kuvastavan heidän sänkyjään, jotka olivat sisustettu merirosvolaivoiksi. Muutama lapsi piirsi paikakseen oman huoneen tai saunan, josta jälkimmäinen oli mielestäni erittäin kiinnostava rauhoittumispaikka. Toisen ryhmän lapset piirsivät rauhoittumispaikakseen oman huoneen tai kotitalon takapihan. Yksi lapsi piirsi itsensä istumaan rappusten yläpäähän. Hän kertoi tekevänsä niin, koska tietää äitinsä tulevan lohduttamaan häntä, jos hän istuu portaikolle. Yksi lapsi piirsi itsensä pihalle ystävänsä kanssa. Hän kertoi menevänsä vihaisena pihalle leikkimään.

Olisin luullut, että tämä menetelmä olisi ollut näiden lasten kanssa erittäin toimiva. Levottomuus ja pelleily veivät kuitenkin menetelmältä paljon sen tarkoitusta. Sekä tytöt että pojat matkivat toisiaan aika paljon, joten en tiedä, ymmärsivätkö lapset tehtävänantoa täydellisesti. Saattoi olla, että menetelmä oli liian haastava ikä- ja taitotasolle. Lisäksi pojilla tuntui olevan niin vilkas mielikuvitus, että he alkoivat keksiä kaikenlaista ja jouduin muistuttamaan heitä useasti, että tarkoitus oli piirtää todenmukaisia kuvia siitä, mitä tekisi, miltä näyttäisi ja minne menisi vihaisena.

Kartonkipiirustusten jälkeen annoin jokaiselle lapselle yhden A4-paperin. Kerroin, että seuraavaksi aiomme vuodattaa kaiken sisällämme olevan vihan paperille vihamykkyräksi. Sanoin, että jokainen miettii tarkkaan, mitkä värit olivat omia vihavärejä ja valitsee sen mukaan kynät, joilla vihamykkyrän piirtää. Lapset innostuivat toimintaan ja itsekkin piirsin mykkyrää innoissani. Osa lapsista suttasi mykkyrää raivoisasti kiljahdellen ja paikallaan hypellen. Kun kaikkien mykkyrät olivat valmiita, nousimme ylös tuoleiltamme ja kerroin lapsille, että tehtävänämme olisi nyt tuhota tuo viha, jonka olimme paperille purkaneet. Näytin mallia ja rypistin paperin pieneksi mytyksi, heitin sen lattialle ja pompin mytyn päällä. Kaikki lapset olivat innoissaan ja tuhosivat omaa vihamykkyränsä. Lopuksi hain roskiksen ja kehotin lapsia tuhoamaan vihamykkyrän lopullisesti silppuamalla se pieneksi silpuksi roskakoriin. Yksi lapsi riehaantui niin, että repi paperia suullaan ja käsillään sekä kaatui välillä lattialle paperia repiessään. Lopuksi hän hyppäsi roskakoriin ja heitteli silputut paperit pitkin ja poikin lattiaa. Hän siivosi kuitenkin jälkensä tottelevaisesti.

Tämä harjoitus oli oikein rentouttava ja hauska. Lapset heittäytyivät toimintaan mukaan täysillä ja tuntuivat ymmärtävän mykkyrän tarkoituksen; puretaan kaikki viha paperille ja tuhotaan paperi osoituksena siitä, että viha oli saatu purettua. Kerroin lapsille, että jos he joskus ovat oikein vihaisia, voivat he rakentavasti purkaa vihan tunteen piirtämällä vihamykkyrän ja tuhota sen sitten roskakoriin. Lopuksi keräännymme vielä istumaan ja keskustelemaan siitä, miltä olo tuntui nyt vihamykkyrän silppuamisen jälkeen. Lapset sanoivat, että olo oli helpottunut. Yksi lapsi kuvaili, että sydän tuntuu erilaiselta, mutta ei osannut tarkemmin selittää tunteuksiaan. Hyvältä sydämessä kuitenkin tuntui, kun sitä häneltä kysyin. Vain yksi lapsi kertoi, että hänelle jäi vielä vihaa ”tänne näin”, ja osoitti rintaansa.

Keskustelimme lopuksi lasten kanssa myös siitä, saako kiukku näkyä. Lapset olivat sitä mieltä, että totta kai jokainen saa vihainen olla. Yksi lapsi kertoi, ettei hän ole koskaan ollut vihainen. Toinen lapsi kuitenkin muistutti häntä, että jokainen tulistuu joskus. Kerroin lapsille, että vihan tunteessa ei ole mitään vikaa. Vihainen saa olla eikä vihan tunteminen ole väärin. Muistutin heitä kuitenkin siitä, että on väärin satuttaa toista ihmistä sanoillaan tai teoillaan vihaisena. Lapset kertoivat, että mukavinta tuokiolla oli ollut mykkyrän piirtäminen.

Kahdeksas toteutuskerta – Voiko sorminukeilla olla tunteita? (20.4.2012)

Oli todella mukava nähdä lapsia, kun edellisestä tuokiosta oli kulunut jo kaksi viikkoa pääsiäisloman vuoksi. Tällä kerralla askartelimme lasten kanssa paperiset sorminuket. Käytin samaa sorminukkemallia, kuin ensimmäisellä kokeilukerralla syksyllä 2011. Muutin tehtävänantoa kuitenkin siten, että lasten tuli piirtää kolmen sorminukkeen sijasta kahdelle sorminukelle haluamansa erilaiset tunteet. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että ensimmäisellä kokeilukerralla minusta tuntui, että kolme sorminukkea saattoi olla liikaa, sillä lasten oli vaikea päättää, mitkä tunteet he sorminukeille piirsivät. Siksi halusinkin kokeilla, olisiko sorminukkejen määrän vähentäminen ratkaisu ongelmaan.

Koska lapsia oli paikalla päiväkodissa vähän, päätimme yhdessä työntekijöiden kanssa yhdistää pienryhmät yhdeksi ryhmäksi tuokion ajaksi. Aloitimme toimintakerran kerääntymällä keskustelemaan kuulumisista ja tuokion aiheesta. Näytin lapsille sorminukkemallit, ja kerroin, että jokainen saa kaksi sorminukkea, joille

olisi tarkoitus piirtää kaksi erilaista tunnetta. Kertasimme lasten kanssa yhdessä, millaisia erilaisia tunteita voikaan olla olemassa. Olin varannut sorminukkejen askarteluun hyvin aikaa, sillä olin huomannut, että jotkut lapset olivat todella hitaita piirtämään. Nämä lapset olivat aiemmilla toimintakerroilla kokeneet usein myös stressiä, jos tuokion rajatun ajan vuoksi heillä oli vain niukasti aikaa pohtia ja päättää, mitä he paperille piirtäisivät. Siksi korostinkin lapsille ennen askartelun alkua, että aikaa oli runsaasti eikä kenelläkään ollut kiire.

Askartelutilanteessa lapset toimivatkin rauhallisesti keskittyen, ja tuokion tunnelma oli mukavan ja rauhallisen rento. Jokainen keskittyi sorminukkejen piirtämiseen hienosti eikä levottomuudesta ollut tietoaakaan. Kiertelin lasten lomassa heidän askarrellessaan ja kyselin heidän piirtämistään tunteista. Jokainen lapsi piirsi toiselle sorminukelle ilon tunteen, onhan se kuitenkin tunteista mahdollisesti helpoin piirtää ja tunnistaa. Toiseksi sorminukkeen tunteeksi lapset kuitenkin piirsivät hyvin erilaisia tunteita. Lapsista neljä piirsi surun, kolme piirsi vihan, kolme piirsi pelon ja vain yksi lapsi piirsi rakkauden tunteen.

Tämä sorminukkejen askartelu menetelmänä ei välttämättä palvele suoraan tarkoitustaan. Toki tunteiden piirtäminen haastaa lapset ajattelemaan, millaisia ilmeitä ja eleitä ihmisillä on silloin, kun he kokevat erilaisia tunteita. Lisäksi askartelu toi kokonaisuuteen vähän vaihtelua. Tuokio oli kuitenkin lyhyt. Pohdin sitä, voisiko sorminukkejen askartelukerran ja niillä tehtävän näytelmäkerran yhdistää yhdeksi ja samaksi tunnetuokioksi. Se voisi olla ajankäytön ja käytännön hyödyn kannalta ajatellen parempi vaihtoehto. Lisäksi se toisi ehjyyttä kokonaisuuteen ja lapset saisivat sorminuket heti mukaan leikkeihinsä.

Yhdeksäs toteutuskerta – Tunnenäytelmä sorminukeilla (26.4.2012)

Tarkoituksena tuokiolla oli jakaa lapset pienempiin ryhmiin, joissa he saisivat keksiä edellisellä tuokiolla tekemillään sorminukeilla tunteisiin liittyvän näytelmän. Ensimmäisellä menetelmän kokeilukerralla olin tehnyt havainnon, että liian suurissa lapsiryhmissä työskentely ei välttämättä ole palkitsevaa, sillä lapsien on vaikea päästä sopuun. Siksi kokeilinkin sorminukkeenäytelmää pienemmissä ryhmissä.

Annoin lapsille tehtävänannon ja työntekijä jakoi lapset neljään ryhmään, joissa jokaisessa oli 3-4 lasta. Ohjasin pienryhmät omille paikoilleen harjoittelemaan näytelmänsä. Kaikkien ryhmien toiminta lähti sujuvasti käyntiin. Lapset keskustelivat keskenään ja ottivat toisiaan huomioon. Yhdessä ryhmässä oli kuitenkin hankaluuksia päästä näytelmän teon alkuun. Kävin keskustelemassa muutaman kerran lasten kanssa, sillä he eivät päässeet yhteisymmärrykseen näytelmän juonesta. Yksi lapsista halusi näytelmän kertovan rakkaudesta, toinen taas halusi esittää vihaista örkkiä ja kolmas tuskaili, kun kukaan ei kuunnellut häntä. Lopulta sain heidän ryhmänsä alkuun ja annoin heidän itsenäisesti jatkaa. Viime kokeilukerrasta oppineena en halunnut mennä ohjailemaan ryhmiä kuitenkaan liikaa, vaan annoin lapsille oikeuden itse keksiä näytelmän kulun.

Lähes puolen tunnin kuluttua kaikki alkoivat olla valmiita ja rakensimme yhdessä esiintymislavan ja katsomon. Ensimmäinen ryhmä aloitti näytelmänsä, jolla ei ollut nimeä. Näytelmässä sorminuket kiusasivat toinen toisiaan ja jättivät kaksi sorminukkea leikkien ulkopuolelle. Tämä ryhmä onnistui hienosti löytämään tehtävänannon idean; kuinka sen tuli liittyä tunteisiin. Esimerkiksi yksi itkevä sorminukke sanoi, että "olen hyvin surullinen, kun muut eivät ota minua leikkiin mukaan." Lopuksi muut sorminuket ottivat itkevän sorminukkeen mukaan leikkiin ja yhdessä he menivät keinumaan. Näytelmä päättyi siihen, kun sorminuket menivät nukkumaan.

Toinen ryhmä kertoi myös kiusaamistarinan, jossa muut sorminuket juoksivat pakoon yhtä sorminukkea, joka kiusasi ja ajoi heitä takaa. Tämän näytelmän juonesta en kuitenkaan ymmärtänyt juurikaan mitään, sillä lapset puhuivat ja huusivat esityksessä yhteen ääneen. Tämä ryhmä oli kuitenkin keksinyt tehdä paperille muutamia kasvojen kuvia, joita he näyttivät yleisölle aina näytelmän edetessä.

Kolmas ryhmä oli harjoitellut esitystään ahkerasti. Näytelmän nimi oli "Kauhu", ja sen alku oli oikein veikeä; alussa näkyi vain kaksi iloista sorminukkea, jotka hymyilivät. Yhtäkkiä esiin pomppasi kaksi vihaisesti huutavaa sorminukkea, jolloin lapset vaihtoivat nopeasti iloiset sorminuket itkeviin sorminukkeihin. Nämä kaksi vihaisen huutavaa sorminukkea sanoivat olevansa professori ja professorin ensimmäinen koevedos. He ottivat kaksi itkevää sorminukkea vangikseen. Vangitut sorminuket pääsivät kuitenkin karkuun, mutta professori sai heidät kiinni ja lukitsi uudestaan tyrmään. Siihen näytelmä päättyi.

Viimeiseksi esittävä ryhmä oli se ryhmä, joilla oli ongelmia saada näytelmän teko alkuun. Heidän esittäessään huomasi, kuinka he eivät olleet perillä siitä, mitä he näytelmässä tekisivät. Yksi sorminukke oli rakastunut kaikkiin, yksi sorminukke huusi ja esitti vihaista sekä yksi sorminukke yritti kysellä muilta, keitä he olivat ja mitä heille kuului. Kun kaikki ryhmät olivat näytelleet, keräännymme istumaan ja kehuin lapsia, kuinka hienosti he olivat jaksaneet ja kuinka upeita näytelmiä he olivat tehneet.

Näytelmät sorminukeilla menetelmänä on oikein hauska idea ja joskus jotkut ryhmät saavat näytelmän teon tarkoituksesta ja ideasta kiinni. Useimmiten ryhmät olivat liian suuria edelleen, vaikka nyt ryhmissä oli vain kolme henkeä. Ihanteellisinta olisi varmasti kokeilla näytelmän tekoa pareittain. Tällä kertaa toki näytelmän suunnittelu meni jo paljon paremmin verrattuna ensimmäisen syklin toteutuskertaan. Lisäksi lapset pärjäsivät ilman aikuisen apua, joten kolmen ja neljän hengen ryhmät olivat kooltaan huomattavasti parempi vaihtoehto. Sopivuus ikä- ja taitotasolle kuitenkin vaihteli: kaikki eivät vielä ymmärtäneet näytelmän tekoa ja ryhmätyöskentelyn tärkeyttä sekä muiden huomioimista ja kuuntelemista. Toisaalta jotkut taas saivat ideasta kiinni ja tekivät upeita esityksiä ja näytelmiä. Sorminukkenäytelmä ei varmastikaan palvele tarkoitustaan aivan tarkoitetulla tavalla, mutta lapsilla oli hauskaa. Suosittelisin sorminukkenäytelmän kokeilemista silloin, jos haluaa sisällyttää tunnetyöskentelyyn mukaan draamaharjoituksia. Pidän ideasta myös sen vuoksi, että sorminukketeema on "kaksiosainen"; ensin askarrellaan sorminuket ja sen jälkeen näytellään niillä. Kokonaisuudessaan tämä menetelmä herättää minussa ristiriitaisia tunteita. Sorminukkenäytelmä jakaa tunteeni menetelmän hyödyllisyydestä kahtia, puolesta ja vastaan.

Työntekijät taas olivat sitä mieltä, että sorminuket ja niillä tehtävä näytelmä oli oikein onnistunut tunnetyöskentelyn menetelmä. Heidän mielestään lapset kuitenkin käsittelivät tunteita ja opettelivat ilmentämään niitä, vaikka suoranaista vaikutusta niillä minun mielestäni ei kuitenkaan ollut. He olivat sitä mieltä, että lapset olivat näytelmän teosta ja näyttelemisestä oikein innoissaan. Ehkä tällainen kokonaisuus (askartelu ja näytelmä) on sittenkin ihan hyvä ja tarpeellinen ajatus. Saavathan lapset kuitenkin tuoda esiin näytelmässä haluamiaan asioita tunteisiin liittyen.

Kymmenes toteutuskerta – Tunnejulisteet (3.5.2012)

Tällä tuokiolla teimme neljä tunnejulistetta niistä valokuvista, jotka olin ottanut lapsista aiemmin. Olin tulostanut valokuvat ja kirjoittanut niiden taakse ne tunteet, joita lapset ilmensivät (ilo, suru, pelko, viha). Tällä kerralla pystyimme käyttämään alkuperäisiä Tähtivoima ja Terälehdet ryhmiä, sillä lapsia oli niin paljon paikalla, ettei ryhmiä tarvinnut sekoittaa keskenään. Tuokio pidettiin tällä kerralla askartelutilassa, jonne olin valmistellut kaiken valmiiksi jo ennen tuokion aloitusta.

Aloitimme tuokion sillä, että kerroin lapsille mitä tulemme tekemään ja jaoin heille heidän omat valokuvansa. Jokainen leikkasi neljä kuvaansa huolellisesti ääri viivoja pitkin. Kuvien leikkauksen jälkeen kerroin, että jokaisen lapsen tiettyä tunnetta kuvaava valokuva tullaan liimaamaan omalle kartongilleen. Näytin lapsille kartongit, ja kysyin, mikä kartonki edusti mitäkin tunnetta väriltään. Kartonkien värit olivat sininen, punainen, musta ja keltainen. Lapset osasivat heti yhdistää tunteen ja värin keskenään. Tämän jälkeen otin yhden kartongin esille kerrallaan ja kävimme liimamassa kuvat yksitellen kartonkeihin kiinni.

Jaoin lapset niin, että jokaisen kartongin luona oli yhdestä kahteen lasta. Piirsin lyijykynällä jokaiseen kartonkiin otsikon ja selitin lapsille, että heidän tulisi miettiä sopivia värejä juuri sille tunteelle, jota he parhaillaan työstivät. Mietimme yhdessä, mitä erilaisia värejä milläkin tunteella voi olla. Käytössämme oli pullovärit, joita levittelimme paperille sormin. Kerroin, että jokaisen tulisi aloittaa otsikon piirtämisestä, jonka jälkeen he saisivat koristella kartongit haluamallaan tavalla. Lopuksi kiersimme katselemassa taideteoksia ja hämmästelimme lasten kuvia ja heidän ilmeitään.

Pääosin tunnejulisteiden teko sujui rauhallisissa merkeissä ainakin aiempiin tuokioihin verrattuna. Lapsilla näytti olevan hauskaa ja varsinkin omien ja muiden kuvien tarkastelu, ilmeiden analysointi ja matkiminen tuntuivat hauskuuttavan lapsia. Muutama lapsi tuumasikin harmissaan, että tietäisi paremman tavan ilmentää jonkin tunteen ja haluaisivat, että kuvat otettaisiin uudestaan. Tunnejulisteiden teko menetelmänä on mielestäni erittäin toimiva. Valokuvaus ja lasten omista valokuvista julisteiden askartelu on toimiva kokonaisuus, josta on hauska katsella ja poh-

tia ihmisten ilmeitä ja eleitä. Kun julisteet ripustetaan seinälle, voivat myös vanhemmat nähdä lastensa tapoja ilmentää erilaisia tunteita.

Yhdestoista toteutuskerta – Kaikki kiva loppuu aikanaan (10.5.2012)

Viimeiselle yhteiselle kerrallemme olin suunnitellut erilaisia leikkejä. Aluksi leikimme leikkejä, joita itse olin lapsille suunnitellut. Tämän jälkeen lapset saivat itse päättää muutaman leikittävän leikin ja lopuksi vielä keräännymme keskustelemaan koko keväästä. Minun päättämiäni leikkejä olivat banaanihippa, vessanpönttöhippa, mustapantteri, ketjuhippa, maa-meri-laiva sekä maavaara-ilmavaara-patsasvaaraleikki. Lapsetkin saivat päättää muutaman leikin tuokion loppuun.

Tuokion lopuksi keräännymme piiriin keskustelemaan tunteista. Kerroin lapsille, että kertaisimme hieman, mitä olimme tunteista kevään aikana oppineet. Kysyin heiltä, mitä tunteet tarkoittavat. Lapset kertoivat, että tunne tarkoittaa sitä, kun ihminen tuntee jotain aivoissa tai sydämessä. Lapset osasivat myös luetella erilaisia tunteita, kuten ilo, suru, pelko, viha ja rakkaus. Lopuksi jaoin lapsille Marianne-karkkeja ja ennen lähtöäni sain lapsilta vielä ison ryhmähalauksen. Eräs poika kiiteli minua monesti tuokioista ja kysyi, voisinko joskus tulla pitämään heille taas tunnetuokioita.

Lapset alkoivat puuhaila muuta ja sillä aikaa annoin pienet lahjat työntekijöille kiitokseksi hyvästä yhteistyöstä ja loistavasta keväästä. Kun olin lähdössä, yksi lapsista vielä huusi kovaan ääneen ollessani oven suussa lähdössä: ”Kuka on tykännyt tunnetuokioista nostaa kädet ylös ja huutaa jee!” Oli mukava lähteä raikuvien ”jee” huutojen saattelemana, sillä kaikki lapset yhtyivät hurrauksiin.

LIITE 4 Sorminukkemalli ja sorminuken teko-ohjeet

Sorminuken teko:

- leikkaa sorminukke viivoja pitkin
- piirrä nukelle haluamasi tunne ja väritä vaatetus
- kierrä sorminukke sormesi ympärille ja liimaa päät kiinni liimalla tai teipillä

